ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • EKİM '2000 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2000 / 10

BUGÜNÜN KENTLİSİ ÜZERİNE
KENDİMLE KONUŞMA

NAZIM HİKMET'İN
ŞİİRİNDE KADIN

TOPLUMSAL ORTAM
VE DİL YAKLAŞIMLARI

ATÖLYE'NİN
TAHTA MERDİVENLERİ

ESKİ AYDIN HURAFELERİ

BETÜL ÇOTUKSÖKEN
İLE SÖYLEŞİ

MÜZİK VE BEDEN

İÇİNDEKİLER

Mehmet ESATOĞLU	ATÖLYE'NİN TAHTA MERDİVENLERİNDE	1
Güngör GENÇAY	"F TİPİ" (ŞİİR)	3
Yalçın KÜÇÜK	ESKİ AYDIN HURAFELERİ	4
M. BEPPAEV	BALKAR ŞİİRLERİ (ÇEVİRİ)	12
Afşar TİMUÇİN	BUGÜNÜN KENTLİSİ ÜZERİNE KENDİMLE KONUŞMA	13
Ömer Naci SOYKAN	MÜZİK VE BEDEN	16
Sevgi Şahintürk İYİ	GECE (ŞİİR)	20
Ali FİL	TOPLUMSAL ORTAM VE DİL YAKLAŞIMLARI	21
Ayhan ERGÜN	SORGULAMA (ŞİİR)	25
Filiz SÖNMEZ	NAZIM HİKMET'İN ŞİİRİNDE KADIN...	26
Berrin TAŞ	ÇAĞIN GÜZELİ ÖZDEŞLEŞMEDE ARANAMAZ	30
Faruk BAL	KAR GEÇİTLERİ (ŞİİR)	32
H. Tuğrul ATASOY	YANLIŞ ANLATILAN BİLİM: HAYALGÜCÜNÜN DIŞLANMASI	33
Server ACİM	SANAÇTI'NIN YALNIZLIĞI ÜZERİNE	36
Barış ÖZGENÇ	(ŞİİR)	37
Ahmet GÜRBÜZ	"SEVGİ" ÜZERİNE BİR BAKIŞ AÇISI	38
Fidan EROĞLU	YABANCILAŞMIŞ İNSAN, İÇERİKSİZ ÖZGÜRLÜK	40
İsmet Kemal KARADAYI	AŞK! YAŞANMAMIŞSA (ŞİİR)	42
Günel ALTINTAŞ	FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'TEN	43
Mustafa GÖKSOY	ÖZGÜRLÜŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE (4)	44
Ömer SERDAR	FAZLA DÜŞÜNMEDEN Mİ SANIYORSUN.	46
Süleyman S. KAZDAL	ÇÖL (ŞİİR)	47
Suna ARAS	ARKA SAYFA	48
Mustafa TABAK	UYUYAN CANAVAR (ŞİİR)	49
Mehmet AKKAYA	BETÜL ÇOTUKSÖKEN İLE SÖYLEŞİ	50
Nafia Altıok İREN	KEMAN SESİNE KOŞAN YÜREK (ÖYKÜ)	59
Mehmet Akif TUTUMLU	TIRTIL (ŞİİR)	61
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	62

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Ön ve Arka Kapak Resmi
HALE ÜSTÜN

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: Kuçukparmakkapı, Ipek Sok Zafer Han No 10 Beyoğlu-Istanbul
Tel /Fax (0212) 249 80 19 E-mail insancıl@insancıl com
Atölye Adres: Istiklal Cad. Mustafa Katip Çelebı Mah Tel Sk No 20/4 Beyoğlu Istanbul

SAYI: 120 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtıcı yıllık abone bedeli: 12 000.000 TL
Yurtiçi ödemeler için
Tış Bankası Cağaloğlu-Istanbul Hesap No 1095 437905
Posta Cekı 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
Tış Bankası Ataköy-Istanbul 1137 30100 317 9305 (Mark Hesab

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

ATÖLYE'NİN TAHTA MERDİVENLERİNDE

Mehmet ESATOĞLU

Geçen yıl bugün. Atölyenin tahta merdivenlerinden insanlar konuşa gülüşe yukarı çıkıyorlar. Üst katta heyecan içinde bekleşiyoruz.

Ağustos ayından bu yana *İnsancıl Atölyesi* için yapılan hazırlıklar bitmiş ve insanlara "buyrun gelın" demişiz. Çok kolay söylenmiş bir "buyrun" değil bizimkisi. Başlangıçta bunu söylemek uçuk bir düş gibi duruyordu.

İnsancıl 100 sayılık bir boğuşmadan çıkmış. 100 sayı kavga verilmiş sistemin yarattığı bilmezliğe, düşünmezliğe, aymazlığa ayrıca muhalif hareketlenmelere ve işçi, emekçi mücadelesine musallat olmuş kimi hastalıklı yaklaşımlara...

Peki sonuçta ne olmuş? İşlerin tepesine çöreklenip yıllardır aynı aymazlıklarda direnenler bu yazıp çizilenlere, söylenenlere sırtlarını dönmüşler. Yazılıp çizilenleri doğru dürüst düşünüp tartışmamışlar bile ya da arada bir kaba saba yanıtlar vermişler. Ardından eski bildiklerini okumayı sürdürmüşler.

Neler yapmışlar? *İnsancıl* sağlıksız düşünmenın ardından insanlığın kültürel, düşünsel birikiminden nasibini almama yattığını mı söylemiş, onlar bunu duymazdan, bilmezden gelmişler. Bu birikimlerden nasibini almamış eylemlilikler örgütlemişler, yayın organları çıkarmışlar. Bir süre sonra bunlardan sıkılıp yine aynı yaklaşımla başka işler yapmaya soyunmuşlar ama eski yaptıklarının da nemenem işler olduğunu sorgulamamışlar bile.

Örneğin, *İnsancıl, sanatta star sistemi*'ne savaş açmış. Onlar da bu konuda özenli davranmak yerine kendi içlerinde küçük 'star'cıklar yetiştirmeye koyulmuşlar. Bir gün bu starcıkları kendini sistemin kucağına atınca da çok şaşırmışlar.

Bir yanda medyaya her gün sövüp saymışlar öte yandan medyanın gündeminin dışına çıkıp gündemi belirleyici işler üretememişler.

İnsancıl dil konusunda onca yıl yazıp çizmiş ancak bırakın bir arpa boyu yol gitmeyi muhaliflerimizin dilinden 'start almak', 'show yapmak' gibi medya özentisi sözcükleri söküp almak bile mümkün olamamış yayın organlarındaki dil savrukluğu, özensizlik alıp başını gitmiş.

Geneldeki politikasızlığın, perspektifsiliğin bir parçası olan bu tutumlar alıp başını giderken kimilerinin anlık 'ne oluyor' feveranları da ne yazık ki derde deva olamamış.

Başlarken şöyle demişiz; 'Yeni düşüncelere, yaklaşımlara gereksinimimiz var. Sistemin yarattığı kafa karışıklığına, bulanıklığa karşı düşünsel birikimi derleyen, toparlayan, yeni öneriler sunan' Bu düşüncelerle, bir dolu düşlerle kapıları açtık ve atölye başladı.

Klasik öğrenme biçimlerini dışlamaya çalışan yöntemlerle ilerlemeye çalıştık. Katılımcılara anlatmaya çabaladığımız iki temel öge vardı; bunlardan biri öğrenebilirlik öteki de bunun karşılıklı bir ilişkiyle gerçekleşebileceği.

Acaba iki taraf, katılımcılar ve çalışmayı yönlendirenler olarak bu zorlu yönteme hazırlıklı ve hazımlı mıydık?

Bu tür atölye çalışmalarına katılanlarda genelde gözlemlenen bir yan var. Çalışmalara sessizce gelmek, izlemek ve gitmek.

Katılımcı yaşamı içinde haftada iki-üç gün 120 dakikayı kültürel 'iş'lere ayırıyor. geliyor, katılıyor, dinliyor ve çalışma bitiminde hızla o alanı terkedip gitmek istiyor. Son dakika sorulan önemli bir soru bile canını sıkmaya yetiyor. Mesleki zorunluluktan ötürü bir çalışmada bu tutumu anlamak mümkünken kişinin kendi iradesi ve isteğiyle geldiği yerde bu davranışın mantığını çözmek zor.

Atölye ile ilişkilerini 120 dakikalık görenler için atölye çok verimli bir alan olamadı. Evet hesaplı bir yerdi. Katılımcılara senet-sepet dayatması yoktu, çay ucuz, çalışmayı yönlendirenler de 'tatlı dillı' insanlardı. Ama hepsi o kadar. Bu yaklaşımdakilerin bir kısmı süreç içinde çalışmalardan koptular. Bir kısmı ise aynı uykulu-ilgisizlik içinde gelip gidiyorlar. Öğrendiklerinin ise yaşam içinde onlara hiçbir yararı olamayacak.

Bir başka katılımcı türünü de büyük heyecanla atölyeye koşup gelen ve kısa sürede coşkusunu yitirip kenara çekilenler oluşturdu. Atölyeye ilişkin ayakları yere basmayan düşlerle gelmiştiler. Ancak yaşamlarında atölyeyi belli bir yere oturtamadılar.

Atölyenin gündemindeki tartışmalar 120 dakikayla sınırlanacak gibi değildi. Yarım ilgiyle katılanlar bile anlatılanlara kulak tıkayamıyor ve tartışmalar yaşamlarında da bir şeyleri altüst ediyordu. Bu boğuşmada küçük bir kesimin yaşam biçimini atölye değiştirmeyi başardı. Diğerleri ise eski yaşam biçimlerinin dar sınırları içinde tıkanıp kaldılar. Bir başka kesim ise eski düşüncelerini ve yaklaşımlarını bir yana bırakmadan atölyedeki olup biteni algılayamayacağını anladı.

Burada değişik yol ayrımları yaşandı. Kimileri geleneksel bir tutumla 'hoca ne diyorsa haklıdır'ı seçti ve sürdürdü. Kimi katılmadı ama hatır uğruna onaylar göründü. Kimi ise çok yanlış bir adresteydi bunu farketti ama gidecek gücü ya da alternatifi bulamadı. Kimi farklılığını bile bile öğrenme aşkına devam etti. Kimi ise oturup bilgilerini yeniden gözden geçirdi, kafasında, yüreğinde yeni bir saflaşmayı yaşadı.

Tartışmaları derinleştirmek ve çalışmalarda belli bir düzenlemeyi sağlamak adına grup örgütlenmeleri iyi bir atılım oldu. Çalışmadan çalışmaya buluşmak yerine sürekli iletişimin olduğu organik yapılarda insanlar birbirlerini tanıdı anlamaya çalıştı. Daha yoğun paylaşma ve harekete geçme ise düşüncelerin ve ilişkilerin belli bir seviyeye ulaşmasını bekliyor.

Atölye çatısı altında yer alan tiyatro grupları ise her biri kendi başına serüvenler yaşarken zaman zaman da ortak yazgıları paylaşmak durumunda kaldı.

Geçmişin halkevleri çatısı altında yapılan, ustaçırak ilişkisine dayanan, paylaşma, fedakarlık duygusu önde olan amatör tiyatro anlayışı ve yapılanması bugün artık yok. Gruplarda bir takım kişiler bir araya geliyor ama kimin ne kadar derdinin sanat ve tiyatro olduğu belli değil. Oyuncu çevre kirliliğinin had safhada olduğu sanat alanında daha tiyatroya ilk adımını atarken dinlediği ilk öyküler işin teorisi ve pratiğinden çok magazinel yanına ait. Haberleşmeden güncel sohbetlere her şeyin magazine bulandığı bir ortamda oyuncuya anlatılan işin tekniğine, teorisine ilişkin konular sinek vızıltısı gibi geliyor.

Sistem içinden, muhalif oepheye her yanda sanat üretiminin ardında farklı amaçlar yatıyor.

Ekranda birini şarkı söylerken görüyorsunuz ve orada 'sanat' üretildiğini sanıyorsunuz. Halbuki orada bir yanda kadın pazarlanıyor öte yanda kara para aklanıyor yani yapılanların 'sanat'la bir ilgisi yok.

Muhalif cephede ise örneğin bir süre önce sanat ve politik hedefleri adına en "keskin" işleri yapan biri kısa bir süre sonra işin tüccarlığına soyunabiliyor. Bu durumda yeni başlayan birine siz istediğiniz kadar sanat yapmanın erdemlerini, bunun dünyayı değiştirmek ile ilişkisini anlata durun bir işe yaramıyor. Karşınızdaki gidip inatla başını sizin gösterdiğiniz pisliğe sokmak istiyor. Bugünün dar çıkar anlayışlarından bakan birine sizin yıllardır evrensel kültür sanat adına verdiğiniz mücadele bir şey ifade etmiyor.

Geçtiğimiz yıl açılış günü coşkulu oyunlar sergileyen tiyatro gruplarında birçok oyuncu bu etkilenmeler altında atölye çatısı altındaki yaşamı algılayamadılar. Atölye'nin içinde yapılan tartışmalara uzaktan bakmak durumunda kaldılar.

Çalışmaları yönlendirenler açısından ise başka görüntüler vardı. Öncelikle katılımcılarca tanınmıyorlardı. Onlarca yıllık çabaları vardı ama bundan kimsenin 'haber'i yoktu. Son yıllarda medyatik bombardıman bizi sözümona her 'şey'den haberdar ediyor ama ortalıkta inanılmaz bir 'bı haber'lik kol geziyor.

İlk günlerde katılımcılar karşılarında bir dolu sorunu anlatan kişileri dinliyor ardından da 'nereden çıktı bu adamlar' kabilinden birbirlerine bakıyorlardı. Evet kimdi bu adamlar? Bunca birikimi nasıl elde etmişler? Dünyaya nasıl böyle farklı bakabiliyorlardı?

Oysa bu insanlar yanıbaşlarında yaşıyorlardı. Ama katılımcıların dünyası tüm tepkilerine karşın öylesine ipe sapa gelmez konularla doldurulmuştu ki onları farkedememiştiler. Örneğin şiirle ilgileniyorlardı ama medyatik bombardmanın önlerine sürdüğü üç-beş ismin dışında kimseyi tanımıyorlardı. Tiyatroyu çok seviyorlardı ama o dünyaya ilişkin ancak magazin boyutunda bilgileri vardı. Başlangıçta kimileri katılımcı elini uzattığı ölçüde onunla ilişki kurmayı başardı. Yoğun ilişkiler uzun vadede kurulabildi ama bu arada da kimi trenler ne yazık ki kaçıverdi.

Katılımcılar anlatırken kimi seminerlerde bir kopukluk yaşanıyordu. Karşılarındaki kuşakla belli bir iletişimsizlik vardı. Anlatılanlar o kuşağın gündemine yoğun bir biçimde girememişti.

Son yıllarda okuma konusunda bir takım garipliker yaşanıyor. Birçok kişi edebiyat, felsefe, tıyatro gibi sanat dallarıyla ilgileniyor bununla ilgili seminer, panel, açık oturumlara katılıyor ama nedense buna ilişkin yayınları takip etmiyor.

Okumak, öğrenmek yerine kulaktan dolma bilgilerle dolu katılımcılar çalışmayı yönlendiren kişinin hararetle anlattığı konulardan ya da tartışmalardan habersizdiler. İş bununla kalsa sorun bılgı eksikliklerinin giderilmesiyle çözümlenebilirdi. Ancak içinde bulunduğumuz günlerde karşımıza diki-

len "bilmeyi ret, öğrenmeye direnç" tutumu kimi zaman işleri çıkmaza sürükledi.

Çalışmayı yönlendirenler içinde de sorunlar vardı. Kimileri eksik bilgilerle işi götürmeye çalıştı, olmadı. Ön çalışma olmaksızın 120 dakika bir konuyu anlatmanın ve karşımızdaki kitlenin dikkatini canlı tutmanın olanağı yok. Onun da ötesi anlatılan konulara ilişkin çalışmayı yönlendirence son yıllarda yoğun bir düşünme ve tartışma yürütülmemişse katılımcılara nitelikli bir şeyler sunmanın da olanağı yok.

Bunun en trajik görüntülerine kültür merkezlerindeki kimi panel ve toplantılarda rastladık. Etkinliğe çağrılan kişi hele hele bir zamanların da 'kartal'ı ise salon büyük bir kalabalık tarafından doldurduluyor ve katılanlar büyük bir heyecanla onun anlatacaklarını beklemeye koyuluyor. Bir zamanların 'kartal'ının ise son zamanlarda ne yaptığı bir iş var ne de söyleyecek bir sözü. Büyük bir çaresizlik içinde konu çerçevesinde birkaç söz söyleyip hemen anılarını anlatmaya koyuluyor.

İnsancıl Atölyesi yeni bir sezona başlıyor. Önündeki hedef sistemin felsefe, sanat anlayışına karşı mücadele eden bir akademinin yaratılması.

Bu akademi hangi koşullarda oluşacak? Öncelikle atölyeyi kuran bir kaç kişinin niyeti ve çabasından öte bir oluşuma gereksinim var.

Akademi herkesin düşüncesini rastgele ortaya attığı bir oluşum değildir. Onun ortaya koyacağı düşünceler ve yapacağı mücadele uzun vadeli bir boğuşmanın ürünü olmalıdır. Öncelikle de bunu yapmaya soyunmuş ve bedelini ödemiş ve ödemeye hazır kadrolardan oluşmalıdır.

Böylesi bir yapılanmanın oluşumu uzun vadede gerçekleşebilir. Bu çalışmaları yönlendirecek üçbeş kişinin bir masa etrafında oturup tartışması ve uzlaşmasıyla oluşamaz. Mücadeleyi yürütecek 'komutan'lar kadar yürekli 'subay' ve 'er'lere de gereksinim vardır.

Akademinin yapacağı mücadele çok yıpratıcı olacaktır. Bu nedenle bir 'komutan' ve birkaç fedakâr kişinin desteğiyle de yürüyemez. Zaten yapılacak mücadele yalnızca akademinin çatısıylada sınırlı değildir.

Amaçlardan biri de politik mücadele yürüten güçlere, felsefe, sanat alanının da bir mücadele alanı olduğunun kavratılması ve önlerine modellerin konulmasıdır. Bu konuda yapacaklarımız ve yürüyeceğimiz yol önümüzde duruyor. Yaparsak, yürürsek tarih ve yazgımız farklı olacak. Atölye'nin tahta merdivenlerinden, yaşamın büyük merdivenlerine doğru bir yolculuk bu.

"F Tipi"

Yüzün duvar olur, duvarlar yüzün
Buzdağı kesilir baktığın her yer
deliregelir Fırat, dur durak bilmez
Uy beni.

Can candan içredir
hücre can içre değil.
Kaynar akmayan suları dünyanın
Uy beni.

Ölüm, yedi başlı bir çiyan
Dokunamam, özgür görünüşlü ellerim bağlı
Sekiz metreye zincirli ayaklarım
Uy beni

Konforlu "F Tipi" yamyam bakışlı.
Yastıkların gözü var, saldırıyor çarşaflar
Çekiç olmuş vuruyor su damlaları
Uy beni.

Bir avuç bile değil gökyüzü
Karanlıklar ölüm şarkısı söyler
gündüzler nakaratı
Yalnız yüzü örtülü ölüm, vurur kapıyı burda
Uy beni

Her saniye bin yılıdır zamanın.
Yıkın bu ölüm odalarını
Alın kanunları canilerin elinden
Aydınlığı tohumlayanlara verin.
Duy beni

Gelecek, varmanın tek yoludur şafağa
Binleri binlerle kucakladıktan
Binlerle sahiplendikten kelli
Noktadır söylenecek en son söz.
"Zalimin zulmü varsa"
Bizim de...
Duy beni

Güngör GENÇAY

ESKİ AYDIN HURAFELERİ

Gebze Mabusu Yalçın KÜÇÜK

"Kurşun ata ata biter
Mapus yata yata geçer
Aldırma gönül aldırma"

S.Ali

Harvard ve *Yale,* Amerika'da iki seçkin üniversitedir, hepimiz biliyoruz, cumhurbaşkanı çıkarmakla da övünürler; Kennedy, *Harvard*'tan, Clinton *Yale*'den çıktılar. Ben de, *Planlama Teşkilatı*'nda iken, graduate study için *Yale*'e gönderilmiştim, *Kennedy Günleri* idi ve romantik Amerikan filmlerine sahne olan New Haven'deki kırmızı çamlar her halde büyüleyiciydi, doğrusu ben de bir tür büyülendim, ancak ters oldu. *Yale*'de aynı derste ve aynı zamanda, hem en yeni ve en sofistike makaleleri ve hem de en eski ve en klasik kitapları okuturlar ve ben çok kısa zamanda bütün bu okuduklarımın, benim zekamın çok altında olduğunu hayretle fark ettim ve iktisadı bırakmaya karar verdim. Daha da önemlisi, *Hürriyet Heykeli*'ne çok yakın, gerçekten cennet benzeri bu kasabada, New Haven'de, birden kendimi, kapağı iyice kapatılmış bir düdüklü tencerede hissetmeye başladım, boğuluyordum, üstelik, biraz daha kalırsam boğulduğumu artık fark edemeyeceğimi anlıyordum. Amerika'dan kaçmayı aklıma koydum. Yıllar sonra, sıkıntılı zamanlarımızda Temren, *"ben senin Amerika'dan kaçışını neden engellemedim"* yollu hayıflanıyordu, fakat, şimdi kendimden, uyuşturmayacak ölçüde, hoşnut isem, bunu, bu ve benzeri kaçışlarıma borçluyuz, iyi olmuştur.

Boğulduğumu hissediyor, eğer kaçmazsam bir süre içinde boğulma özbilincimi yitireceğimi ve hatta yaptıklarım nedeniyle kendimden gurur duymaya başlayacağımı görüyordum, fakat, neden boğulduğumu ve beni boğan mekanizmayı çözemiyordum; son yıllarda bunu Türkiye'de, Türkiye tekelli düzenin zembereği içine girdikçe anlamaya başladım. Yakın zaman Türkiyesi'ni çözümleyerek biraz daha geri zaman Amerikası'nı çözebiliyordum; yöntemsel açısından hiç de mucizevi değil, çünkü, ikincisi olmuş ve yerleşmiş ve birincisi oluş süreci içindeydi. Bir süre sonraki muhtemel gururumun boş olduğunu şimdi görüyordum, o zaman göremeyeceğimi biliyordum; beynimin içinde halis bir trajedi oynuyordu. Ne güzel, şimdi bu sayede, boş gururların, zavallı mağrurların hepsini görebiliyorum ve hepsini küçümseyerek hepsine gülebiliyorum.

Çözümlemeye başlamakla birlikte henüz tutarlı bir açıklamaya ulaşmış olmaktan çok uzaktayım. yine de, muhtemel bir sistemin iki bloğunu ortaya atmış olduğumu söyleyebiliyorum. **(1).** Dünyanın ve Türkiye'nin İkinci Orta Çağ'a girdiğini, *Quo Vadimus* çalışmamda ileri sürmüştüm; benden sonra ve kuşkusuz benden bağımsız olarak başka yerlerde de ileri sürüldü, Fransa'da iş adamı-denemeci Alain Minc, *"Nouvea Moyen Age"* diyordu ve şimdi dünyada yeniden tartışılmaktadır. **(2).** Özü ve birey söz konusu olduğunda, tekelistan, kapitalizmin bir aşaması değil, zıttıdır; çünkü birey-sermaye sahibinin, bir diğeriyle, piyasada ve fiyat kırmanın dışında hiçbir ilişki içinde olmaması, kapitalizmin *sine Qua non* özelliğidir. Kapitalizmde bireyin ve bireysel girişimin, birbirinden mutlak bağımsızlığı esastır; tekeller düzeninde ise bunun tam karşı durum var. Daha açıkçası, tekeller düzeninde, hiçbir birey bağımsız değildir ve daha da önemlisi tekeller düzeni her türlü bağımsızlığa karşıdır ve böyle bakarsak iki düzenin birbirine zıt olduğunu netlikle kavrayabiliyoruz.

Bana sorulursa, yirminci yüz yılın en güzel kitaplarından birisinin, Fransa'yı işgal eden faşistler tarafından kurşuna dizilen Marc Bloch'un *La société féodale*'i olduğunu söyleyebilirim; Kılıçbay'ın çevirisi, yer yer bir esnaf ağzına yaklaşsa da, bilimsel açıdan yararlıdır. Bloch, feodalite'yi bir ilişkiler ağı olarak resmediyor ve *"l'homme d'un autre homme"* ibaresini kullanıyor, her adam ancak adamı'dır, insan birisinin insanıdır ve bunun dışında insan göremiyoruz. Ne yazık, tekelistan'da da aynı bağımlı yaratıkla karşılaşıyoruz, tekelistan'da bireykalmıyor ve bundankuşku duymamak durumundayız.

Fakat yalnızca yetenekliler ve birikimliler bağımsızdırlar: dolayısıyla bağımsızlığın düşmanı tekeller düzeninin bütün yeteneklere savaş açması ve bütün birikimleri kazımak istemesi karşısında şaşıramayız. Bu bize, Türko-mongol zapt modelini

hatırlatıyor; hem Türk ve hem Moğol fatihler bir yeri aldıklarında ilk önce kaleleri yerlebir ediyorlardı, böyle yapmasalardı, kuşkusuz bugün çok daha fazla kaleye sahip olacaktık. Ama yine de yaptıklarının bir mantığı vardı ve kaleleri yıkarak, bağımsız olma istek ve yeteneklerini de kazıyorlardı. Tekeller de böyledir ve demek, sadece bağımsızlığa ve bireye değil, asıl ve öncelikle, yeteneğe, yetenekli ve birikim sahibine düşmandırlar ve biz Türkiye'de bu düşmanlığı yaşıyoruz.

Soyutu somutlaştırmak benim yöntemim değil, fakat zorunluluk olduğunu kabul ediyorum ve çok görünenlerle başlamanın yerinde olacağını düşünüyorum. *Kanal D*'nin baş spikerini analiz edebiliriz, Defne Samyeli adındaki bu hanım, bu kanala sanıyorum, trt'den transfer olmuş iki diğer spikeri tasfiye ederek baş spikerlik koltuğuna oturabilmiştir; bunu nasıl başarabildiğini bilemiyoruz, bildiğimiz, çene yapısı nedeniyle, bu hanım spikerlik yapmasının imkansızlığıdır. Fonetisyenler, siflante, ıslıklı, diyorlar ve ben daha basit olarak bozuk musluk hali duyorum; bu hanımın ağzında bir bozuk musluk olduğunu düşünmek durumundayız, bütün sözcükleri ıslıklı çıkarabiliyor. Tekelistan dışında hiçbir yer yüzünde spiker olamayacağı kesindir.

İstisna mı; bizde "Bayezid" adı çok az kullanılır, çünkü, aslı "Abayezid" idi ve baştaki "a" düşüyor ve Yezid'in babası demektir, İslâm tarihinde "Yezid" hain ve dalaverici olduğu için az taşınıyor. Fakat bu adda birisini, Türkiye'de, Beyaz'a çevirerek talk-show'cu yaptılar; güzel ama bu genç adam peltek'dir ve pek az sözcüğü doğru dürüst söyleyebilmektedir. Konuşma yeteneği ile para kazanılan bir meslekte bir konuşma özürlüsünün bu işten geçimini çıkarması, yetenek düşmanlığının güzel örneklerinden birisi olmaktadır. Ayrıca bir egemenlik türü olarak zorbalık olduğunu söyleyebiliriz.

Sabah Grubu'nun yeni televizyonundaki göçmen aksanlı baş spikerinin dilini, ilk okul öğretmeninin düzeltemediğini saptıyoruz; r'leri parizien söylüyor ve pek çok heceyi de söylemeye tenezzül etmediği sonucuna varıyoruz. Kuşkusuz asıl sonuç, tekellerin, spiker istihdam etmek için, hiçbir yetenek ve birikim aramamak bir yana tam tersi olarak bu alanlarda özürlü olanları tercih ettikleridir; iktidarlarının ilk dönemlerinde yetenek ve birikim düşmanlığının en hoyrat pratiklerinden birisi olmaktadır. Düşmanlıklarını vahşetle teşhir ediyorlar.

Aynı holding'in asıl kanalında, spikerlerden biri haber vermeye başlayınca kaçacak bir yer arıyorum, zindanda bu imkan dar olduğu için artık bu kanalı hiç açmıyorum, çünkü, her cümleye bir çığlıkla başlıyor ve bütün entonasyonu yanlış, devam ediyor. Türk diline ve varsa kocasına acımaktan başka elimden gelen yoktur. Ama trt'de de artık çıkıyor. haber vermek ile pazarcılığı karıştıran ve bu nedenle bir pazarcı uvertüründen sonra "buyrun habere" diye boyun kıran bir hanım var, tam bir pazarcı Türkçesi ile bütün ünlüleri bağırarak söylüyor ve ben bu kanalı da hep sansür ediyorum.

Örnekleri kanallardan seçmem, sınanmasının kolay olmasındandır; saptamalarımın yanlış olduğunun gösterilmesi halinde ileri sürdüklerimin önemli ölçüde zayıflayacağı tabiidir. Fakat başka örnekler de sunabiliyoruz ve bunlar çok yukardadır, aynı zamanda, yine, herkesin gözü önündeler. Son olarak, kanun hükmünde kararname konusunda cumhurbaşkanı ile hükümet ve daha doğrusu, H. Özkan ile takviyeli hükümetin üçü bir yerdesi arasındaki tartışma, belki çoğumuzun gözlerden kaçırdığı bir strüktürü ortaya çıkarıyordu. Cumhurbaşkanı Sezer, hukukçu kimliği ve anayasa mahkemesi üyeliği ve başkanlığı yapmasının da verdiği imkanla, hazırlanan taslağın anayasaya aykırı olduğunu ileri sürerken, bu dörtlü ise, cumhurbaşkanının tutumunun anayasaya uymadığını ve hatta bir anayasa suçu olduğunu iddia ediyorlardı; ortada bir hukuk ve bilgi ihtilafı var. Güzel, bunu hep birlikte izliyorduk ve ben burada, bundan sonrasını ele almak ve tartışmaya açmak istiyorum.

Soru şudur. Eğer bu Dörtlü yönetimin başındaysa, bu ülkede bilgi ve birikimin önemli olduğunu söylemek ve daha önemlisi, bir babanın çocuğuna, *"bilgili ol, oku, çalış, ancak böylece büyük adam olursun"* demesi halinde bu Dörtlü'ye bakarak söz konusu çocuğun babasına inanması mümkün müdür, önümüzdeki problemi bu şekilde formüle etmek istiyorum. Çünkü, **(1).** Hükümet Başkanı Ecevit, babasının, birisi Londra'da ve ikisi Ankara'da olmak üzere üç kez üniversiteye yazdırmasına karşın, ikinci sınıfa kadar okuyamamıştır ve lise mezunudur. **(2).** H. Özkan ve D. Bahçeli ise, halk ve üniversite çevrelerinde "bakkal mektebi" denilen, iktisadi ve ticari ilimler akademisi mezunudurlar, eğitimleri sırasında sınıfta kalma normaldir; yetişmeleri sırasında birisinin danscılığından ve diğerinin ülkücü Çatlı'nın amiri olmasından başka kayda değer bir bilgi bulamıyoruz. İkincisi ayrıca ülkenin en uzun asistanlarından birisidir, çok uzun yıllar asistanlıkta kalmasına karşın herhangi bir yazısından söz edilmemektedir. **(3).** İçlerinde üniversiteyi bitirebilen sadece M. Yılmaz'dır ve bunun da, mezun olduktan sonra memuriyet için girdiği hiçbir sınavı kazanamadığı ve ancak, trt dinleme servisinde bir iş bulabildiği kesindir. Dolayısıyla bu dörtlü tablo, bugün Türkiye'de bilgi, yetenek ve birikime düşmanlık konusunda, çok daha sağlam bir gösterge olmaktadır.

Kuşkusuz şu söylenebilir; böyle olmakla birlikte bu dörtlünün uzun sayılabilecek politik kariyerlerinde eksikliklerini giderdiklerini iddia etmek mümkündür. Bu her halde rahatlatıcı bir iddiaya benziyor, fakat ne yazık, gerçeklikten çok uzaktır; çünkü, şimdi Türkiye'de, yeteneğe düşmanlık yanında, öğrenmeden kaçış ve birikimi hakir görme döneminin başladığına tanıklık ediyoruz. Bilgi cephesinde, siyasetin, bir desaccumulation süreci olarak işlediğini söyleyebiliriz; sözü edilen tartışma bunu kesinlikle ispat etmektedir. Çünkü bu tartışmada Sezer'in karşısında olanlar, hep bir ağızdan, Sezer'i, "hukukçu kaldığı için" suçluyorlardı ve böyle bir cumhurbaşkanı olamayacağını ve olmaması gerektiğini vaaz ediyorlardı. İtikatlarına göre bir cumhurbaşkanı, o koltuğa oturmadan önceki ilke, birikim ve kazanımlarını unutmalıdır; hukukçu olduğu için cumhurbaşkanı seçilen Sezer, Hukuk'ta öğrendikleri ve sonra biriktirdiklerine sadık kaldığı için suçlanmıştır. Eğer en yüksek politik yer cumhurbaşkanlığı ise, burada oturanın, bütün inanç, bilgi ve birikiminden soyunması isteniyordu; en yüksek yer en kişiliksiz yer olarak tarif edilmektedir. İşte tekelistan budur ve kapitalizm'den temelli olarak farklı olduğunu kabul etmek durumundayız.

Düşünce zincirimiz, bizi burada, Profesör İoanna Kuçuradi'ye getiriyor; yakın zamanda *İstanbul Gazeteciler Cemiyeti*'nin "basın özgürlüğü" ödülünü aldığını biliyoruz ve en azından bilenlerimizin olduğunu varsayıyoruz. Bu ödül üzerinde hiçbir yorum yapılmaması, yeryüzünde ancak tekeller düzenine mahsus olmalıdır; hiç kimsenin sevinmediğini ve hiç kimsenin karşı çıkmadığını biliyoruz, tam bir yüreksizliktir. Halbuki analize değmektedir.

Bir kez, her ne kadar bu ödülün *İstanbul Gazeteciler Cemiyeti* tarafından verildiğini söylüyorsak da bu görünüştedir ve veren, Aydın Doğan Holding'in icra kuruludur. Çünkü, bu *Cemiyet*'in yönetim kurulu, bir tek *Sabah Grubu*'ndan arkadaşımız Necati Doğru dışında, tümüyle Aydın Doğan holding çalışanlarından oluşmaktadır ve bunların, bir sendikaları veya başka türde hiçbir güvenceleri yoktur; Orta Çağ'ın köleleri kadar holding'e bağımlıdırlar. Bu saptamamız hiçbir zaman teorik değil, her zaman pratiktir; çünkü hem *Cemiyet* ve hem de Aydın *Doğan Holding*'in diğer bir kuruluşu olan *Basın Konseyi*, holding veya üst düzey çalışanları ile ilgili hiçbir ihtilafta, *Holding*'in lehine karar almaktan veya savunmaktan vazgeçmemiştir. Dolayısıyla ödül veren, Aydın Doğan ya da *Holding*'i oluyor; aracıyı görmeyebiliriz.

Ödül verilen Felsefe Profesörü İoanna Kuçuradi'ye geldiğimizde, İonna Hanım'ın, basın özgürlüğü ödülü almak için hiçbir yeteneği ve birikimi olmadığını kesinlikle söyleyebilecek durumdayız. (a) İoanna Hanım, basında yazan birisi değildir ve şimdiye kadar basınla bir yakınlığı olduğuna dair bir işaret de yoktur. (b) Türkiye'de özgürlük savunuculuğu, eğer hapis yatmayı abartma sayacak olursak, en azından bir karakol ile tanışmayı veya hayatta bir kez de olsa sanık olmayı gerektirmektedir; kuşkusuz İoanna Hanım'ın ayrıntılı künyesine sahip değilsek de, elimizde karakoluk ya da mahkemelik olanların ayrıntılı bir kataloğu bulunuyor ve burada Kuçuradi girişi yer almamaktadır. (c) Hem 12 Mart'ta ve hem 12 Eylül'de üniversitelerden büyük tasfiyeler oluyordu, İonna Hanım adına seviniyoruz fakat bunlar kendisine değmemiştir. (d) İonna Hanım da ben de Ankara'da öğretim üyeliği yapıyorduk ve Ankara'da son otuz yıldır, üniversite özgürlüğünü savunmak için pek çok girişim ve platform biliyoruz; bunların hiçbirisinde İonna Hanım'ı gördüğümüzü hatırlamıyoruz. Demek İonna Hanım, basın özgürlüğü veya herhangi bir özgürlük ödülü için hiçbir kabiliyet ve birikimi olmayan bir öğretim üyemizdir ve tekeller düzeninin, kabiliyet ve yetenek düşmanlığına, ödüllendirirken de titizlikle bağlı kaldığını görüyor ve kaydediyoruz.

Sendika, bir bağımsızlık imkanıdır. Eğer *Gazeteciler Cemiyeti* yönetim kurulu üyeleri sendikasız ise patrona bağımlı ve hatta köledirler; holding onları her zaman atabilecek durumdadır ve ayrıca cemiyet için ayırabilecekleri zaman da patronun lütfuna bağlıdır. Aynı şekilde, kabiliyet ve birikime dayanmayan bir ödül de sadece bir bağımlılık ilişkisini davet etmektedir; artık İonna Hanım'ı, çalıştığı üniversitede *Holding*'in bir filyal'ı saymak durumundayız, bu sözcük "kızı" anlamındadır ve uygun düştüğünü görüyoruz.

Şimdi sırada, "Profesör Emre Kongar Vak'ası" var; ancak ben, önce Yale'den iktisadı bırakmak üzere ayrılmakla birlikte yine de kopamadığımı belirtmek gereği duyuyorum. Bu gereği şöyle yerine getirebilirim, bu hükümetin, 99 yılında, sigortalı işçilerde emeklilik yaşını uzatmasını, tam bir karşı devrim hareketi olarak görmüştüm ve öylece yazdığımı hatırlıyorum. Çünkü yeni emeklilik yaşları, tekel kârı olan işletmeler dışındaki iş yerlerinde çalışan işçileri sigorta istemekten caydırıcı düzeydedir ve sigortadan kaçış daha büyük bir hızla sendikadan kaçıştır. Bu ise, sosyal güvenlik düzeninin açıklarını kapamaktan daha çok, Thatcher-Reagan döneminde uygulanan ve şimdi *ımf* tarafından bir dogma haline getirilen "flexibilisition" politikasının bir gereği olmaktadır; işçi çıkarmaları kolay ve esnek yapılmaktadır.

Kanun hükmünde kararnameyi bu açıdan da değerlendirmek zorunludur; bir nokta açık, otuz yıl-

lık iç savaş, şimdi kamuda bir arındırmayı gerekli yapıyor ve ben kendimi, bunun ilk formülasyonunu yapanlar arasında sayıyorum. Arındırmayı gerekli ve kaçınılmaz görüyorum ancak bizim tarihimizde de var, eğer maksat arındırma ise, bu yasanın yürürlük süresi çok kısa olmak mecburiyetindedir. Altı ay veya bir sene için, hatta müfettiş raporuna bile gerek olmadan, arındırma komisyonları kanalıyla, bu işin realize edilmesi mümkündür; hem Mart ve hem Eylül darbelerinde üniversitelerden arındırılmış birisi olarak mekanizmayı biliyorum. Fakat bundan ötesi, arındırmayı bahane ederek, Imf'in "flexibilisation" emrini, kamu çalışanlarına da uygulamaktan başka bir anlam taşımıyor; bu, Üçüncü Selim'den beri bu ülkeye yerleşen bir düzeni, tümüyle, yıkmak anlamındadır. Demek artık, her sağlıklı insanın bir kazanımı durumundaki, çalışma hakkından vazgeçilmektedir.

Şimdi Emre Kongar Vak'ası'na dönebiliyoruz; sevimli arkadaşımız Emre, her zaman kendini sürdürebilecek bir ahlaka sahiptir. İonna Hanım ile aynı durumda hocalığı bırakıp ailevi sebeplere İstanbul'a intikal ettiğinde, *Hürriyet* Emre'ye oda, sekreter, yüksek bir maaş veriyor ve karşılığında sadece gazete okumasını istiyordu; kuşkusuz okuduğu gazetedeki yanlışları işaretleme ile de görevliydi ama, Emre, bulduğu yanlışlarla kimsenin ilgilenmediğini, üzülerek, bize söylemiştir, maksat, Emre'yi bağlamaktır. Aynı holding, bu arada, Emre'ye sık sık ödüller veriyordu ve ödüller milyarlar getiriyordu; Emre Kongar böylece, ülkemizin büyük bilim adamı ve düşünürleri arasına girmiştir. Ancak yakın zamanda ne oldu bilemiyoruz, Emre, sevimli olduğu kadar da dikkatli ve dengeleri kollayabilen bir arkadaşımızdı, İstanbul'da galiba sanayi odasına bir anket düzenlemiş ve bu ankette, birkaç ay, *Sabah*'ı, *Hürriyet*'in önünde göstermek cürmünü işlemişti; *Aydın Doğan Holding*, birden bire, paralar olması bile, Emre'ye verdiği bütün rütbeleri geri alıyordu. Aydın Doğan'ın gazetelerinde günlerde, Emremiz'in ne kadar kabiliyetsiz ve bilgisiz olduğunu okuduk; demek, bağlarken de çözerken de, tekeller düzeninde, yetenek ve birikim önemsizdir. Ancak adamları, yeteneksiz ve birikimsiz oldukları yerlerde istihdam etmek ve övmek esastır. Esas olan, adamları, diğer bütün ilişki ve bağlarından soyabilmektir.

Ancak yetenek ve birikim planında kaldığımızda ve sosyal aktivite alanına itibar edersek, herhalde "dinazor" adına en az layık olanların başında Mina Hocamız gelmelidir: bu şaşırtıcı ismi *Yapı Kredi Bankası*'nın bir buluşu sayabiliriz. Yalnızca bu isim değil, pek çok alanda Mina Urgan Hocamız beni şaşırtıyordu; fakat en çok, Frenkler'in curiosité dedikleri genel merak alanındaki geriliği hayret vericidir. Anılarını okuduğumdan beri Schweppe'in bir içki değil marka olduğunu ve isminin "mine" anlamına geldiğini bilmemesine hâlâ hayret ediyorum; bir ömür ismini yanlış telaffuz etmesi, hem "i" ve hem "a" uzun söylenmelidir, ben de tatlı bir tebessüm uyandırmıştır. Ama teslim etmek gerek bir açıdan baktığımızda "Küllük" ve diğer açıdan baktığımızda "Peripherique" aydın diyeceğimiz bu türde böyle bir özensizliği hep görüyoruz.

Fakat şimdi göcük bu kıymettar Hocamız, bir yılbaşı gecesi beni şaşırtığı kadar müthiş öfkelendirmişti; zaman zaman yılbaşı gecelerinde başka bir dünyada uzanmayı özlediğim olmuştur, bunu, böyle kitaplar okuyarak gerçekleştiriyorum. Yine bir yılbaşı hazırlığında, Çankaya'da oturuyorduk, ansızın More'un *Utopia*'sını okumak istedim. İngilizcesini bulamayınca, Zafer Çarşısı'ndan Türkçesi'ni tedarik etmiştim, öfkenin hazırlığı böyle başlıyordu. Çünkü birkaç sayfa okumuştum ki, çevirilerin "ki" ekleriyle dolu olduğunu fark ettim; bunların çokluğu ya Osmanlıca kalıntısı ya da İngilizce'deki acemilik işaretidir. Bu düşünceyle, çevirene baktığımda, bir değil üç çevirici olduğunu, S. Eyüboğlu, V. Günyol, M. Urgan, gördüm; nerede işe bir broşür büyüklüğündeki bir metin için üç isim fazlaydı, ancak bunlardan birisi, Mina Urgan, aynı zamanda İngiliz dili ve edebiyatı profesörü idi, zor bir durumla karşılaşıyordum.

Küçük uyumsuzluklarda büyük sırların saklı olduğu benim için çok önemli bir yöntemsel anahtardır; birkaç sayfa sonra, metindeki insanlardan birisinin üzerindeki yeleğin sarktığını okuduğumda, bu çevirinin, başta Profesör Urgan olmak üzere kapakta ismi yazılı olanlar tarafından yapılmadığını çok büyük bir hipotez olarak kurabiliyordum. Çünkü yeleğin insan üstünde sarkması mümkün değildir ve burada uzatmak istemiyorum, etimologların ileri sürdükleri üzere, Fransızca "gilet" sözcüğü, Türkçe'deki "yelek" sözlüğünden gelmektedir. Bu iddia, tarihsel olarak geçerlidir; çünkü, yelek, öncelikle at sırtında bozkırda, soğuk ve kuma karşı at hareket edenlerin giysisidir ve sarkmaması esastır. Demek, acemi çevirici, "yelek" ile "pelerin" sözcüklerini karıştırıyordu; Prof. Urgan'ın yapması imkansızdır.

Yılbaşı sonrasında kısa bir araştırma, bir "sol" aydın skandalıyla karşı karşıya geldiğimizi gösterebiliyordu; çevirinin, *Edebiyat Fakültesi* öğrencilerinin birisinin mezuniyet çalışması olduğundan kuşku duymuyorduk. Bu bir yana, bu alanda küçük ve ek bir soruşturma, bazı "ünlü" ve "ilerici" çevircilerin, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi* ve *Boğaziçi Üniversitesi* öğrencilerine çeviri sipariş ettik-

lerini de bana gösteriyordu, öğrenciler bunu çok düşük fiyatla yaptıkları için, çok bozuk çevirilerle karşılaşıyorduk. Skandala gelince, Mina Hocamız, önce bana, ortak bir dostumuz vasıtasıyla, kendisinin çeviriye katılmadığını, sadece önsözünü yazdığı haberini gönderdi, fakat daha sonra sahiplenmeyi sürdürdü; fakat muhtemelen sonunda, kapaktan ismini çıkardı. Bunun ötesinde, bu dünyadan göçünceye kadar bana öfke duyduğunu tahmin edebiliyorum; hiç kuşkusuz haklıdır, ama, ben de bunları yapmaktan kendimi alıkoyamıyorum.

Şimdi asıl konumuza dönüyorum; "dinazor", hem meyhane ve hem de medya dilinde, old guard, eski tüfek, anlamında kullanılmaktadır ve acaba Mina Hocamız'ın, eski tüfek sayılmak için yetenek ve birikimi olmuş mudur, sorusunu ortaya koymak istiyorum. Bu soruyu soğukkanlılıkla cevaplamaya çalışacak olursak, **(1)** Mina Urgan, Behice Boran'ın çok yakını olmakla övünmekle birlikte, Behice Hanım'ın, 1951 yılında "barışseverler" derneği kuruluşu projesine, işinden atılma kaygısıyla, katılmadığını kendisi yazmaktadır. Boran'ın tutuklandığını biliyoruz. **(2)** Urgan, birinci *Türkiye İşçi Partisi* üyesidir; yalnız, Feuerbach'ın yol açıcı *"Essence of Christia nity"* kitabı çıktığında, bana göre insanlığın büyük kitaplarından birisidir, Engels'in *"biz hepimiz Feuearbach'cı olduk"* demesine bir benzetme yapacak olursak, altmışlı yıllarda biz hepimiz "tipli" idik, bu artık bir ayrıcalık getirmiyor. **(3)** Türkiye aydının ve emekçi sınıflarının bu büyük yükselişinin sonunda, Behice Boran ve arkadaşları Mamak Hapishanesi'ne konulduğunda, Urgan'ın bu çok övündüğü dostunu bir kez dahi ziyaret etmediği ve hiçbir mahkemesini izlemediğini biliyoruz ve kendisi de yazmaktan geri kalmamaktadır. **(4)** İkinci *Türkiye İşçi Partisi* içinde ben hiç hatırlamıyorum; ayrıca, bu ikinci denemede bir de, benim yönetimim de, o sırada en seçkin altmış kadar uzman ve profesörün katılımıyla, katılanların bir bölümü şu anda bile yüksek kamu yöneticisidir, bir plan çalışması yapıyorduk, burada da Urgan'ı göremedik. Bu çalışmaya partisizler de katılıyordu; o kadar zorlandığımız alanlardan birisi, sanatın planlamasıydı ve Profesör Mina Urgan yoktu.

Burada bir parantez açmadan edemiyorum; sanat planlama komitesi üç kişiyle çalışıyordu, Behice Boran, Ruhi Su ve ben, bir araya geliyorduk. Parantezin anlamı şurada, Nuriziya Caddesi'ndeki merkezde geç saatlere kadar bir arada tartışıyorduk, ancak ilerleyemiyorduk; çünkü başlarken bir anlaşmazlık çıkmıştı, Ruhi Bey, devrimci sanata inanmıyordu, Behice Hanım ısrar ediyordu ve ben, "sosyalist realizm" kavramının tahribatını gördüğüm için ham bir "devrimci sanat" formülasyonundan korkuyordum. Ama biliniyor mu, bilmiyorum; Ruhi Bey, bu güzel insanımız, çok inatçı ve çok titizdi ve Behice Hanım, "devrim" sözü olduğunda inatçılıkta hiç geri kalmıyordu, ben ise, bilinen imajımın tam aksi, özel yaşamımda son derece uzlaşmacı olmama karşın, ilerleyemedik. İlerleyemediğimiz zamanlarda Behice Hanım. "Mina gelecek, o zaman çözeriz" diyordu, fakat göremedik, gelmedi.

Eğer 15-16 Haziran 1970, Türkiye işçi sınıfı tarihinde bir yüksek nokta ise, zaman zaman "aydın dilekçesi" olarak da adlandırılan, planlı aydın kalkışması da, aydın tarihimizde çok yüksek ve önemli bir yerdir; burada Aziz Bey'in, Aziz Nesin'in, motor rolünü ne kadar anlatsak yine de abartmış olmayız. Herkes korkuyordu, bu hiç önemli değil, önemli olan hepimiz korkumuzu yenmeye çalışıyorduk; Aziz Bey, başka alanlarda hiçbir katkısı olmasa bile, çok var, sadece bununla kalıcıdır. Yazık, bu büyük aydın kalkışması da henüz yazılmamıştır ve yazımının üzerime kalmasından korkuyorum ve biz, hazırladığımız belgenin, General Evren'in ikameti olan Çankaya Köşkü'nde teslim edilmesi meselesinde kıvranıyorduk. Heyette olmayı vaad edenlerin çoğu, bir bir kopuyordu ve biz heyette mutlaka hanım da olmasını istiyorduk; söz verip de olmayanları burada kaydetmek istemiyorum, bu onurlu belgeyi taşıyan kurulda, Bilgesu Erenus ile Esin Afşar yer aldılar. **(5)** Kıdemli bir Profesör olan Mina Urgan burada da yoktu.

Herhalde anlaşılıyor, benim bu analizimde, Mina Hocamız'ın kişiliğini hedef almıyorum, hırpalamak istemiyorum ve bu analizlerle değerinden kaybedeceğini de sanmıyorum; ancak tekelli medyanın Türkiye aydınına bir ulu veya bir tanrıcık olarak sunduğu kimsenin de sosyal mücadelemizin içinde değil, kenarında, periferi'de, yaşamış olduğunu da göstermek gereğini duyuyorum. Ülkede sosyal pratikler tarihi ele alındığında, Mina Hocamız'ın, dinazor olma kabiliyeti ve birikimi bulunmadığını ortaya çıkarmak, tekel düzenini çözümlememiz için gerekiyordu ve burada da tekellerin, dikildikleri yerlerde ayakta duramayacakları ayakta tutmayı ilke bıldığını netlikle görüyoruz. Yıllar önce Engels, benzer gayretlere falsifikasyon adını veriyordu, yerindedir.

Behince Hanım, bana, "üç kız, üç erkeğin peşinde Küllük'ten hiç çıkmazlardı" diyordu; bir de sıfat kullanıyordu ki, henüz yazmak istemiyorum. Küllük, Kırk Kuşağı'nın uğrak yeri, Beyazid'te bir kahvedir, üç kız, Mina, Güzin, Halet ve üç erkek de, Cahit Irgat, Abidin Dino ve Naili Çakırhan idiler ve sonunda üç çift evlendiler. Böylece biz, Behice Hanım'ın bu küçümseyen anlatımıyla, Küllük'e. Dino'ya ve daha doğrusu Sabahattin Ali'ye gelmiş oluyoruz. Aslında benim buraya kadar bütün ya-

zım, sadece ve sadece "Sabahattin Ali Vak'ası" çözümlemesi içindir ve böyle bir analiz olmadan Sabahattin'in trajik sonunu ve ikide bir aynı hurafenin piyasaya sürülmesini anlamanın imkansızlığına inandığım için uzunca tutmuş oluyorum. Çünkü şimdi hurafenin kendisinden çok bunun canlı tutulmak istenmesi önem kazanmaktadır, bu nedenle, tekelistan parametreleri ile fonksiyonlarına bakmak kaçınılmazdır.

Hurafe'yi hurafe yapan mantıksız ya da tutarsız olmasından daha çok, bunlar var, yalanlanmaya dayanıklı olmasıdır; Hıfzı Topuz, *"Eski Dostlar"* adıyla yayınladığı anılarında, *Remzi Kitabevi 2000*, bunun güzel örneklerini veriyor. Ne yazık ya da ne kadar çok öğretici, Topuz, ömrünün en verimli yıllarını, tam bir çeyrek yüzyılını sattığı Paris'te bir uluslararası kuruluştaki günleriyle ilgili yazacak bir tek satırdan bile yoksundur, Paris veya New York'ta yaşamanın insanın içini boşalttığını Topuz'un anılarından netlikle çıkarabiliyoruz; anı olarak sunabildikleri, bayatlamış bir takım paparazziler ile eski aydın hurafelerinden ibarettir. Daha da acısı, Topuz, paparazzilerinin bir bölümünü yıllar önce anılarının meyhane baskısında yayınlamıştı, herkes biliyor ve diğerlerini tekrarlamaktan bıkmaması ise gerçekten şaşırtıcıdır.

Burada ben sadece H. Topuz'un tekrarpiyasaya sürdüğü bir hurafeden, "Sabahattin Ali Vak'ası" denilebilecek trajik bir aydın sahifesinden söz etmek istiyorum; çnükü bu hurafeyi Topuz'un yenilemesinden daha çok tekelli basının bu yenilenmeden hoşnut olması önem kazanmaktadır, bu nedenle üzerinde durma gereğini duyuyorum. Seksen yılında benim düzeltmeme kadar, bunu Sabahattin'in ölümüne kadar en yakın çalışma arkadaşı Aziz Nesin doğrulamıştı, Sabahattin'in katli ile ilgili bir hurafe vardı, şimdi Topuz bunu çok küçük değişlik ile yeniden yazmış olmaktadır. Ancak hurafe, tekelli basın tarafından ilk defa benimsenmiştir, bu açıdan ele alınmayı hak ediyor. Önce hurafeyi özetlemek yerindedir.

(1) Büyük yazar Sabahattin Ali, rejimi çok rahatsız ettiği için işsizdir ve ancak kamyonculuk yapabiliyordu ve en sonunda tak etti, Bulgaristan üzerinden ülkeyi terk etmeye karar verdi.

(2) Sınırda güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanmıştır.

(3) Daha sonra gizli servislerin Edirne yakınındaki bilinmeyen karargahına getirilmiş, günlerce işkenceden sonra, öldürülmüştür.

(4) Sabahattin işkenceye yiğitçe karşı koymuş ve ölümü tercih etmiştir.

Benim romanlarını çok sevdiğim, *"Kuyucaklı Yusuf"* ilkel olmakla birlikte beni titreten romanlar arasındadır ve kendisini ve bir zamanlar yakın arkadaşı Nihal Atsız'ı yazdığı *"İçimizdeki Şeytan"* romanını her zaman tavsiye ediyorum. Sabahattın Alı hakkında resmi yazım, esas olarak, budur. Hep bilinen bu versiyona Topuz'un eklediği. Sabahattin'in işkencede Rasih İleri'nin adını bile vermediğidir; güzel, ancak, bundan daha akılsızca bir icat düşünemeyiz, çünkü, Topuz, birkaç sayfa önce, s.30. polislerin Rasih'in evine gelerek "Sabahattin Ali'yi tutuklamaya geldik" dediklerini ve Sabahattin'i alıp gittiklerini yazıyordu, polis, hem Rasih'i, hem evini ve hem de kapalı bir Küllük olan bu eve gelip gidenleri çok iyi biliyordu, bildiklerini işkencede sorması imkansızdır.

Sabahattin ile ilgili bütün anı ve kayıtlarda var; Topuz da, "evet, Sabahattin bir örgüt adamı değildi, Milli Emniyet ajanlarından ve polisten korkmuyordu" sözleriyle ve tevil yollu teyid etmektedir. *Aydın Tezleri*'ni yazarken Sabahattin'i de inceledim, hakkında yazılanları, anıları hepsini okudum; bu önemli yazarımızın, çok geveze bir hedonist olduğunu hayretle tespit ediyordum. Topuz'un yazdıklarında da var, valiyle, polis şefleriyle gizli ajanlarla kucak kucağa yaşıyordu ve Topuz. *"kültür ve zekaca onlardan üstün olduğu için onlarla eğleniyordu"* diye yazar, bu aslında, Sabahattin'in sık sık tekrarladığı sözleridir. Çünkü bütün aydınlar, bütün solcular, Sabahattin'in kendilerine değmelerinden korkuyorlardı, bu konuda Bedri ve Sabahattin Eyüboğlu kardeşlerin mektuplarını özellikle salık veriyorum, bu iki kardeş birbirine, *"Sabahattin geliyor, aman kabul etme"* diye yazıyorlardı. Bütün aydınlar neden bu kadar polis ve ajanlarla içli dışlı olduklarını sorduklarında Sabahattin *"ben onlardan zekiyim"* diye cevap veriyordu. Anıların çoğunda *"bizden çıkıyor Vali Kırdar'ın yanına gidiyordu"* diye kayıtlar okuyoruz; öyleyse, aydın olmanın ve hurafeden kurtulmanın ilk koşulu, gerçeklere yiğitçe bakabilmektir, yoksa bir eski aydın tekkesi içinde gözlerimizi tırmıklayan gerçekler karşısında hurafelerimize sadakat göstermek olmamalıdır. Bu sonuncu, tekellerin bizden istedikleridir.

(1) Geveze Sabahattin, Türkiye'yi terkedeceğini, herkese duyurmuştu, kağıda dökmüştü ve herkes biliyordu.

(2) İkinci Dünya Savaşı'ndan Sovyet sosyalizmi hem genişleyerek ve hem de büyük bir prestijle çıkmıştı, otuzların ürkütücü tasfiyelerinin etkisi silinmişti; henüz Soğuk Savaş oturmamıştı ve dünyanın her yanından sosyalist topraklara kaçış vardı. Z. Yamaç veya F. Erdinç örneği adı bilinen yazarlar bu dönemde Bulgaristan'a geçtiler ve daha önemlisi sıradan insanlar kaçıyordu ve çok daha önemlisi bunun için çeteler kurulmuş ve Türk gizli

servisi bulup ortadan kaldıramıyordu. Bugünkü Batı'ya kaçış, o sıralarda Doğu'ya yöneliyordu ve Türk güvenlik güçlerinin en önemli işi bu yolu kesmekti.

(3) Bu sırada Sabahattin, zekasıyla polisi yenebileceğini tetrarlıyordu ve bundan, gizli servislerle bir anlaşmaya girdiği sonucunu çıkartabiliriz.

Bunlar, Sabahattin Ali Vak'ası'nı çözmeye başlamadan önce masaya konulması gereken kristalgerçeklerdir. Buna ek olarak, masanın bazı safsatalardan temizlenmesi zorunludur ve benim temizlemekten bıkmadığım Adalet Cimcoz ile ilgili olanlardır, burada da özetleme ihtiyacı var.

Sabahattin, sürekli olarak kendisini polise ve gizli servislere ihbar ediyordu, başka bir muhbire ihtiyaç bulunmamaktadır. Adalet'e gelince, kardeşi ünlü dublaj sanatçısı Ferdi Tayfur'un aşırı uyuşturucu müptelası olduğunu biliyoruz; o dönemde polis bu kategoriyi sürekli baskı altında tutabiliyor ve ufak-tefek bilgi topluyabiliyordu. Adalet'in annesinin Alman olduğunu biliyoruz, araştırmadım, ancak yahudi olması mümkündür, çnükü açtığı ve bir zamanlar sol aydınların buluşma yeri olan galerinin adı, *"Maya"* ibrani bir isim oluyor ve Roma'da toprak ve büyüme tanrıçası idi, Mayıs Ayı'nın birinci günü adına kurban verilmektedir. Adalet'in kocası Mehmet Ali Cimcoz, Sabahattin'e bir kamyon bularak sınıra yönelmesine yardımcı oluyordu; bütün bunlar, ortada bir muhbir ihtiyacı olmadığını ve Sabahattın'in her adımının açık ve ortada olduğunu göstermektedir.

Masamız böylece düzenlendikten sonra, sıra, Topuz'un yeniden piyasaya sürdüğü bu hurafenin iki önemli açmazına işaret etmeye gelmiş olmaktadır. **(a)** Eğer gizli servisler Sabahattin'i ortadankaldırmak kararı aldılarsa bunu neden sınırda yaptılar, bunun gereksiz bir zahmet olduğu açıktır. **(b)** Sabahattin'in öldürüldüğünü bir şok etkisi yaratacak bir biçimde açıklayan yine devlet'tir; peki devlet neden kendi cinayetini ortaya çıkarıyor, buna da cevap bulunması gerekiyor. Halbuki o zaman olmasa bile şimdi Şili ve Türkiye coğrafyalarından biliyoruz, "kayıplar" var; yokedilecekler sadece yok ediliyorlar ve bunlara "faili meçhul" deniyor, halbuki Sabahattin Ali Vak'ası'nda devlet hem cinayeti ortaya çıkarıyor ve hem de bir katil adayı buluyor, açıklanmaya muhtaçtır.

Gerçekte bugün bile Sabahattin'in öldürülme tarihini kesinlikle bilmiyoruz; bildiğimiz, öldürülmesinden bir zaman sonra, ama ne kadar zaman sonra olduğu bellisizdir, öldürülmüş olduğunun ilanıdır. Açık ceset üzerinde bir teşhisten de en azından benim bilgim olmamıştır, araştırmalarımda karşılaşmadığımı biliyorum. Sabahattin'in giysilerinin, kırık gözlüğünün İstanbul'a getirildiği ve *Sosyalist Parti Başkanı* Esat Adil Müstecaplı tarafından teşhis edildiği net bir bilgidir; İmralı Cezaevi eski müdürü Savcı Esad Adil, Şefik Hüsnü Değmer ve alternatif bir sol partinin lideri ıdı ve Sabahattin ile Aziz Bey, daha çok Esat Adil'e yakın duruyorlardı. Her ikisi de hiçbir partiye girmediler, fakat, o sıralarda çok etkili Marko Paşa'yı birlikte çıkarıyorlardı; demek, Sabahattin'in en son ve en yakın arkadaşları Esat Adil'den başka Aziz Nesin oluyordu.

Sabahattin'in öldürüldüğünü kamuya duyuran da *Vatan*'dan Mehmet Ali Yalçın adında bir gazeteciydi; daha sonra *"May"* yayınevini kurarak sol kitaplar çıkaran Yalçın'ın gizli servislere yakın olduğu konusunda ciddi bir inanç bulunuyordu. Bunun ötesinde, ben, Sabahattin ile ilgili araştırmalarımı ilk sonucu ulaştırıp sürdürürken gazete taraması yapmaya da karar vermiştim ve Sabahattin'in muhtemel ölüm tarihi çevresindeki bütün gazeteleri izliyordum; burada çok ilginç bir buluşum olmuştu ve yayınlamıştım. Tahminen Sabahattin'in öldürüldüğü tarihlere denk düşen bir zamanda, *Vatan*, Türk-Bulgar sınırında büyük sınır çatışmalarından çok büyük haberler yapıyordu ve *Vatan*'a göre günlerce süren bu sınır çatışmasının sonucunda, karşı taraftan bir ölü alınmıştı ve hikayetin daha da çarpıcı yani Bulgar tarafının bu kaybının sünnetli olduğu ilan ediliyordu. Bu sınır çatışması haberi de Mehmet Ali Yalçın tarafından veriliyordu ve bu sünnetli ölünün Sabahattin olması ihtimali benim ortaya çıkardığım senaryo ile çok uyumludur. Ne yazık, bu tür bilgilerle sorgulandığımda değerli ipuçları sağlayabilecek olan gazeteci M. A. Yalçın, tam bu sırada, tümüyle doğal bir biçimde, bu dünyadan göçüyordu, yazık olmuştur.

Kuşkusuz Sabahattin'i incelemeye başladığımda artık hurafe adını verdiğim senaryonun doğruluğuna ben de inanıyordum, kuşku duymam için hiçbir neden yoktu, fakat çok kurnaz olduğunu bildiğimiz Sabahattin, sadece bir kişiye, kendisini Bulgaristan'a kaçıranların ücretinin kalan yarısının ödenmesi için bir şifre emanet etmişti; her zaman kullandığı yeşil mürekkepli dolmakalemiyle konmuş bir noktadan ibaret bu şifrenin muhatabına ulaşması, Sabahattin'in tesbitine göre, ancak Sabahattin sınırı geçtikten sonra mümkün olacaktı ve bunu Sabahattin ve muhatabından başka kimse bilmiyordu. Bu şifre gelmişti, para ödenmişti, herkes Sabahattin'in sınırı geçtiğine inandığı bir zamanda öldürüldüğü sonucuna varıyordum.

Benim teorime göre Sabahattin, gizli servislerle, kendisini Bulgaristan'a kaçıracak kaçakçılık şebekesini yakalatmak üzere bir anlaşma yapmıştı, giderken karısı Aliye'ye bıraktığı mektup, planından çok emin olduğunu gösteriyordu ve gerçekten

de kaçakçı Ali Ertekin Çetesi yakalanmıştı. Ancak Sabahattin'in daha zeki olduğunu iddia ettiği Türk gizli servislerinin bu işte şebekeyi yakalamaktan başka iki önemli amacı daha vardı; hem Bulgaristan tarafına büyük bir ders verilmek ve hem de hâlâ başını eğmeyen Türk sol aydınını ürkütmek de isteniyordu. Sabahattin bu çerçevede öldürülmüştür. Türk sol aydınını ürkütmek ve geriye itmek hedefi olmasa, Sabahattin'in kaybını hiç öğrenemeyecektik; bu nokta çok net olmalıdır. Gizli servislerin infazları bir kural olarak saklanırken Sabahattin'in katlinin yeni bir terör dalgası yaratacak bir biçimde açıklanması bu nedenledir. Bunları daha önce yayınladığım için tekrarlama gereği duymuyorum.

Araştırmalarımın ilk sonucunu açıkladığımda ummadığım bir katılımla karşılaştım; Aziz Nesin, bir yazıyla, "bu doğruya en yakın olandır" diyordu. Aziz Bey bir de beni "arkeolog" ilan etti ki, son derece mutlu olduğumu hiç saklamıyorum; çünkü ilkokul öğretmenliği benim en yüce tuttuğum meslek ise de, en beğendiklerim veterinerlik ve arkeoloji oluyordu, araştırma yöntemimi arkeolojinin imkanlarıyla zenginleştirdiğim doğrudur. Sabahattin'i yakından tanıyan pek çok aydınımız da, cinayet ile ilgili anlatımın konusunda tarafsız kalmakla birlikte, Sabahattin tipolojisine katılıyorlardı; Topuz'un leh ve aleyhte bir kitap boyutuna ulaşan bu tartışmayı yok sayarak eski hurafeyi tekrar piyasaya sürmesi gerçekten ayıptır. Paris'te bu ayıbın örnekleri azdır, biliyoruz.

Şimdi, burada bir aktarmanın yeridir: *"Karakuş, Ankara'yı hiç bilmediğini, Mumcu suikastının senaryosunu polisin kendine yazdığını, Ulus'ta kaldığı oteli, buluşma yeri olarak gösterilen cami ve Mumcu'nun evine, keşiften önce polis tarafından defalarca götürülüp, kendisine rolünün ezberletildiğini iddia etti."* (Hürriyet, 9 Eylül 2000) Bunlar, arkadaşımız Uğur Mumcu'nun sayısız katil adaylarından Yusuf Karakuş'a aittir ve önce katil olarak çıkarıldı ve sonra İddianame'de bundan vazgeçildi ve polisin senaryosunu tekrarlamak koşuluyla idam cezası yerine çok daha hafif bir isteme razı edildi, bunları Mahkeme'de söylüyordu. Senaryodan vazgeçmesini, hem katil adaylarının çoğalmasına ve hem de İddianame'nin, taraftarları arasında bil ehayal kırıklığı yaratmasına bağlayabiliriz. Ve bu senaryoyu burada bırakıp, Sabahattin Ali Vak'ası'na dönecek olursak, ben araştırmamda, cinayeti üstlenen kaçakçı Ali Ertekin'in çok daha ağır bir cezaden kurtulabilmek için Sabahattin'i öldürmeyi üstlendiğini ileri sürüyordum.

Ordu'dan tard edilmiş Ertekin'in insan kaçakçısı olduğu kesindi; Bulgaristan'a casusluk gerekçesiyle idamla yargılanması mümkündü ve ağır tahrik karşısında öldürdüğü senaryoya ekleniyordu, dört yıl acaktı ve bir yıl sonra af çıkacaktı, öyle olmuştur. Ertekin, bir yıl sonra hapistan çıkmış ve hiçbir yerde Sabahattin'i öldürdüğünü söylememiştir; ayrıca bu hurafeyi benimseyenler de Ertekin'in katil olmadığını kabul etmektedirler.

Ertekin, Sabahattin'i başına taşla vurarak öldürdüğünü kabul ediyordu, ancak, mahalli basına yansıyan mahkeme safahatını incelediğimizde, bir çuvala doldurulan kemiklerin Sabahattin'e ait olduğunu gösteren hiçbir adli tıp raporunun olmadığını görüyoruz. Ayrıca yalnızca bir tesadüf, Ankara'nın tanınmış *Belediye Başkanı* Vedat Dalokay benim, birbirimizi çok sevdiğimiz dostumdu, ilgisiz bir sohbetimiz sırasında, amcası *İstanbul Adli Tıp Müdürü* Doktor Hayrettin Dalokay'ın, Sabahattin'in bir tek kurşunla arkadan öldürülmüş olduğunu, yıllar önce kendisine söylediğini bana nakletmişti ve ben, kendi teorimin ispatlandığına inandığım için, şimdi bu dünyadan göçmüş olan Doktor Dalokay ile görüşme gereği duymadım, fakat, yazılarımın doğruluğundan kuşku duyanları konuşmaya çağıran notlar yazmaktan geri kalmadım, bir ayrıntı olarak yine kaydediyorum.

Bütün bu gelişmeler içinde Nihat Erım'in rolüne gelince çok doğaldır; Erim, o sırada Başkabakan Yardımcısı idi ve böylesine büyük operasyonlar hükümet düzeyinde karara bağlanmadan uygulanmaya konmuyorlar, bu nedenle, Sabahattin'in kaybıyla sonuçlanan bu operasyona, eninde-sonunda, ya başkabakan ya da başbakan yardımcısı karar vermiş olmalıdır. Ayrıca bu da rivayet olarak çok yaygındı; çünkü benim bu araştırmam yayınlanınca, Aziz Bey, bu cinayetin Ankara ucunu bildiğine emin olduğu iki ismi konuşmaya çağırdı. Bunlardan birisi, Ceza Hukuku Profesörü Faruk Erem ve diğeri de kişiliğinde pek çok Sabahattin Ali çizgileri bulunan ve uzun süre Ankara'da gazetecilik yapmış olan Çetin Altan idi. Erem, sustu ve Çetin de, o sıradaki gazetesi *Milliyet*'te "Aziz, bunlar tehlikeli konular, kapat" anlamına gelen bir yazıyla cevap veriyordu. Ben ayrıca, dolaylı olarak, Vak'a zamanında Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas'ın *"öldürülmesine biz neden olduk"* yollu sözünü duymuş bulunuyorum; Cemil Sait Bey şimdi yaşamadığına göre Mehmet Barlas'a sormak isabetlidir.

Şunları sıralayabilirim; tasfiyelere rağmen, hem Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın başarısı ve hem de İspanya İç Savaşı'nda dünya aydınının efsanevi serüveni, arkasından gelen, İkinci Dünya Savaşı Zaferi, dünya ve Türk solcu ve aydınlarının ufuk ve iradesinin çok yüksekte seyretmesine yol açıyordu. kırılması ortada duran görevdir. (1) Nazım Hikmet

Balkar Şiiri
M. BEPPAEV

Çam Ağacı

Çam ağacı
uykuyu doyarak
gidiyor sanki
Yelde!
Ben de şaşkınlıktan
ağaç oluyorum sanki
Yerde!

Sahte Dostlar

Gözleri
düşünceli,
Sözleri
övgülü,
İşleri
lanetli,
dostlar!

Kargalar

Dalda budakta dalgalanıyor
Bu ahmak kargalar...
Kar gider, yaz kalır
Ağaçta, ay kalır

Türkçesi: Anatoli MİZİEV - Anıl MERİÇELLİ

Dosyaları, **(2)** *Tan ve Görüşler* Dergisi Yıkımları, **(3)** *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* Olayları, **(4)** *Zincirli Hürriyet Baskınları*, hepsi, aydını, kendisi olmaktan çıkarmak yönünde büyük operasyonlardır; bunların ayrıntılı analizleri kitaplarımda var ve pek çoğunu ancak "sağ terör" nitelemesiyle açıklayabiliyoruz. İşte, Sabahattin'in kullanılarak sosyalist ülkelere insan kaçıran şebekelerin çökertilmesi bir güvenlik operasyonu iken, zavallı Sebahattin'in kendi kurduğu oyun sonucunda katledilmesinden çok bu cinayetin bir baş ezmesi şeklinde kampanya olarak sunulması, aydınımızın eğilmeyen başını eğmek içindi, önemli mesafe alındığını kabul etmek durumundayız.

O zaman amaç başını ezmek veya en azından eğdirmekti. Şimdi amaç tabansız yapmaktır ve bunun için sadece tabansız olanların anıtları dikiliyor, görüyoruz. Değişiklik, tekelistan'a uygundur; çünkü böyle bir düzende saedce köksüz ve tabansız olanlara değer biçiliyor ve yalnızca yeteneksız ve birikimsiz olanlar ayakta tutulmak isteniyor, her zaman yıkılmaları mümkün ve kolaydır.

Bana gelince, her zaman bir "kamp" bilincine sahip oldum. Mina Hanım da Sabahattin de, aynı kamptayız ve benim bu seçkin insanlarımızı da sevdiğimden kimsenin kuşkusu olmamasını istiyorum. Ancak boş gururları yere sermek ve otuz yıldır üzerimize geçirilmek istenen düdüklü tencerenin kapağını uçurabilmek için, kendimi, bunları çıkarmaya mahkum hissediyorum. Başkasını yapamıyorum, hepsi budur.

BUGÜNÜN KENTLİSİ ÜZERİNE KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

Bugün seninle kent insanlarının genel özellikleri üzerine konuşmak istiyorum. Varoşlardakileri değil de iyi durumda olanları dolayısıyla toplumun gidişinden sorumlu olanları ele alalım istiyorum.

Bugün kentlerimizde yaşayan insan gelişmiş ülkelerdeki burjuva sınıfıyla çakışıyor mu? Hiç sanmıyorum. Benzerlikler olabilir, ancak büyük ayrılıklar var. Bunu bir yana bırakalım. Bugün bu ülkede kentlerde yaşayan insanlar yalnızca yarar değerlerini önemseyen, yüce değerlerle hemen hiçbir alışverişi olmayan insanlardır. Klasikliği ve duyguculuğu yaratan batı burjuvasıyla hiçbir benzerliği yok onun. Ancak giderek Batı'daki burjuva da bizim kentlimize benzer özellikler kazanıyor. Batı'nın kentlerinde yaşayan pekçok insan Descartes'ın, Shakespeare'in, La Rochefoucauld'nun kalıtçısı değil artık. Şaka etmiyorum: Hollanda aydını Pieter Bruegel'i tanımıyor. Bizimkine gelince, onun kendinden bile haberi yok, babasını bile doğru dürüst tanımıyor. İki yoldan birini seçmek gerekiyor: *ya yüce değerlerle içli dışlı olacaksın ya da yarar değerlerinin peşine gideceksin.* İkisi bir arada olmaz mı? İkisini birden oldurmaya çalışanların durumuna köpekler kıs kıs gülüyor. Eskiden beri bilgeler insan olmanın temel koşulu olarak tek bir şeyi belirlediler: zenginliklerden vazgeçebilmeyi. Paraydı, ündü, unvandı, maldı, mülktü... bunlar yarar değerleriyle ilgilidir, gerçek insan değerlerine ulaşabilmek için bunlardan uzak durmak gerekir. Ancak bu bir istek işi olmadan önce bir bilinç işidir. Bilgece bir yetkinliği gerektirir. Basit adam yüce değerler adına dünya malından vazgeçer mi? Sosyalist düzeni işte bu vazgeçmiş insan oluşturacak, bilinçle. Kimse üstüne alınmasın, herkes önce *bu ben değilim* desin: iç göçle şişmiş ve kent olma niteliklerini yitirmiş kentlerimizde insanlar genelde boş kafalı insanlardır. Kimse aptal değildir, ama çok büyük bir çoğunluk düz cahildir. Bu toplumun yüzde şu kadarı geri zekalıdır demek insan gerçeğinin "i"sini bilmemektir. Her toplumda ileri zekalılar gibi geri zekalılar da vardır. Zeka tek başına boş bir kaptır, hiçbir şeyi çözümlemez. Başta ahlaksızlık olmak üzere bütün kötülüklerin anası cahilliktir. Bugünün kentlileri çok kötü bir eğitimden geçmişlerdir ve geçmektedirler. Bu düzeyde eğitilmiş biri yüce değerlerden sözettiği zaman bile yemeyi, içmeyi ve çiftleşmeyi düşünür. İnsanların tarihten bu yana yarardan başka bir şey düşünmediği bir toplumda eğitimin yüksek düzeyde olması bir mucize olurdu.

- Bu gerilikte hani o ikide bir adı anılan "emperyalizm"in hiç suçu yok mu?

- Hırsız her zaman suçludur. Ancak hırsızlıkla başetmek istiyorsan öncelikle kapıyı açık bırakanla hesaplaşacaksın. Bu neye benziyor? Ayağıyla tıpış tıpış gittiği yerde "tecavüze uğradım" çığlıkları atan kadının durumuna benziyor. Cumhuriyet aydını Osmanlı'dan kalma alışkanlıklarını koruyarak düşlere daldı, kalkınma düşleri yaşadı. Sonra bir de baktı ki... IMF'ye veryansın edebilmek için insanın utanmaz olması gerekir. Sen istemedin de sana zorla mı borç verdiler? Bir toplumda her anlamda üretimden sorumlu olanlar bile tüketimden başka bir şey düşünmüyorlarsa o toplum yanmıştır. Yeni kent insanı önce ülkeyi belli ölçülerde *vergi cenneti* kılan koşulları oluşturdu, sonra da *verginin getireceği sınıfsal yararları umursamadan* tam bir mirasyedi yaşamı sürdürmeye başladı. Giderek ülke ucuz emek pazarına dönüştürüldü.

- Bunu tam bir bilinçlilikle mi yaptı sence?

- Kimse bilinçsizliğini herhangi bir olumsuz durum için gerekçe gösteremez. Temel belirleyici ne olursa olsun yanlış yanlıştır. "Adam öldürmenin kötü bir şey olduğunu bilmiyordum" diyebiliyor musun yargıca? De istersen. "İyi, şimdi öğrenmiş oldun" der o da. Her neyse, öyle oldu böyle oldu, bugün gelişmiş bir kent yaşamı için, daha genel anlamda uygar bir yaşam için son derece yetersiz bir kentli topluluğuyla karşı karşıyayız. Bunun bir başka anlamı da dünyaya ayak uyduramamışlıktır. Yeni kent insanı gündelik yaşama rahatlığında neredeyse çobanla yarışıyor. Kentlerdeki insanı sanat ortamlarından çok eğlence yerlerinde bulabilirsin, ya tabak kırmakta ya ceketini yakmaktadır. Onun bilimden ve felsefeden çok elfalıyla, gökbilgisiyle, büyücülükle, cincilikle uğraştığını görürsün. Bazı televizyon kanallarında, biliyorsun, gelecekle ilgili yo-

rumları "medyum"lara yaptırıyorlar. Böyle bir kentli dünyanın neresinde görülmüştür, rica ederim? Cahillikle hiçbir ilgisi olmaması gerekenler bile cahillikten dökülüyor.

- Pekiyi, ne yapmak istiyor?

- Bunu kendi de bilmiyor. Dedim ya, yararlanmaktan başka bir şey düşünmüyor. Onun en çok kullandığı sözlerden biri "istifade etmek"dir. "Bu yaz denize girdik" demezler, "Bu yaz denizden istifade ettik" derler. Bunlar sevdikleri insanlardan, sevgililerinden bile istifade edebilen insanlardır. Onlar için iki şey önemli: "sıhhat" ve "afiyet" Bu iki şey kentlinin dünyasında iki temel ögedir. "Sıhhat"i anlarız da "afiyet" ne ola ki? O belki de esenliktir, dinginliktir, iyiliktir, değişimsiz dönüşümsüz bir yaşam isteğidir. Çoğu esenlikten uzak vurdulu kırdılı bir yaşam sürdürür. Yaşam duygusunun getirdiği aşırı bencillik aileleri parçalamış, bireyi kendinden başkasını düşünemez duruma getirmiştir.

- Belki de en önemli sorun iyi bir tüketici olabilme sorunudur.

Tükettikçe yüceldiklerini sanırlar. En önemli etkinlik yiyip içme etkinliğidir. Aşk diye yaşadıkları şey tutkunun edepsizleşmiş biçimidir. Başta otomobil olmak üzere en iyi araçlara sahip olmayı önemserler. Bunu da yemek yerken yapmaya çalıştıkları gibi kibar kibar yapmaya çalışırlar. Şunu bir ilke olarak koymuşlardır: dünyada, insan ya da eşya, satın alınamayacak tek bir varlık yoktur. Bu durumda çok ciddi bir sorunla, aşırı beslenme sorunuyla karşı karşıya kalırlar. Bu insanların büyük bir bölümü şişkodur. Gencecik kızlar ruhsal doyumsuzluk nedeniyle yiyip yiyip şişmişlerdir, etleri sarkarak dolaşırlar. Bunların çoğu yemekten başka bir şey konuşmayan insanlardır.

Ruhsal doyumsuzluk dedin...

- Elbette. Yaşamını yarar kovalamak üzerine kuran bu insanlar kendileriyle barışık olamayan çok hırslı insanlardır. Yaşam boyu yanlışın peşine düşmekten mutsuz olmuş şişman anneler tam bir bilinçsizlik içinde çocuklarını tuttukları yollardan döndürürler ve böylece onları zedelerler. Amaç bu genç insanları doymak bilmez hırslı varlıklar olarak yetiştirmektir. Onlar ancak hırslı varlıklar olabilirlerse büyük yarar değerleri elde edebilecek ve böylece onur kazanabileceklerdir. Yoksa kıytırık insanlar olup çıkacaklardır. Onlar ne çok elde edersek o ölçüde mutlu oluruz diye düşünürler. Hep daha çok elde ederler ve elde ettikçe biraz daha mutsuz olurlar. Bazıları zaman zaman "Neyi nerede yanlış yaptık?" der, bazıları aldırmaz. Onlar için tek gerçek yaşam herkese parmak ısırtacak yaşamdır. Herkese parmak ısırtabileceklerini bilseler gerçek aşka bile adaylıklarını koyabilirler. Bunu becerip becerememek ayrı sorundur. Pırıltılı bir yaşam için her şeylerini vermeye hazırdırlar. Yarar elde etme yolunda ahlaksızlıkları bile anlayışla karşılarlar.

- Kendi kendini yıkan bir yapı neredeyse?

- Alkol ve sigara tüketimi artıyor. Uyuşturucu kullanımı büyük boyutlarda, intihar eğilimleri yaygınlaşıyor. Kitap okumayan ya da kendilerine önerilen içeriksiz kitapları okuyan gençler hangi çağda yaşadıklarının bile bilincinde değiller.

- Çocukların üstünde büyük baskı var değil mi?

- Çocuklar çok iyi yetiştirilmek bahanesiyle baskı altında alınıyorlar. Bu arada onlara baskı altında olmadıkları duygusunu da vermek gerekiyor. Çocuğumuz hem piyanist hem mimar hem bilmem ne olmalı ki birilerinin yağları erisin. Çocuklar bu acıyı afyon yutmuş gibi yükleniyorlar. Bazen de başkaldırıp tüm ipleri koparıveriyorlar. Gerçek verimli insanın yetişmesi bu koşullarda olası değildir. Gerçek insan insanla ilgili değerleri yakından tanıyan, onları yaşamına geçirmiş olan insandır, tek kişilik düşünmeyen insandır, insanlığa adanmış insandır, başkalarına saygısı olan, başkalarını sömürmeyi düşünmeyen insandır. Tek kişilik amaçlar yaşamı cehenneme çevirir. Bilmem ne müdürü, bilmem ne başkanı, bilmem ne maşası olmakla insan olunamayacağını bilmek gerekir.

- Şu aşırı beslenme sorunu üzerinde biraz dursak? Özellikle tatil yerlerinde, yazlıklarda üç insanı içinde taşıyacak kadar semirmiş yani kötü beslenmiş insanlar görüyoruz.

- Amaçları yanlış koyduğun zaman, daha doğrusu yaşamak amaç olmaktan çıkıp bir şeyler elde etmek tek amaç olduğu zaman boşluk başlıyor. Boşluğu doldurabilmenin kolay yolu cepte para da olduğuna göre onu da yiyelim bunu da alalım yoludur. Yedikçe açlığını artırıyor bu insanlar. Bu insanların temel eğilimi "kendine almak" ya da "içine almak"dır. Ağız yoluyla doyum eksikli doyumdur. O yazlık yerlerinde yalnızca poposu yetmiş kilo gelenlerin sabahları beden eğitimi yapar gibi yaparak vakit öldürdüğünü görürsün. Hiç doymadıkları için yaşlılıktan ve ölümden çok korkarlar. Bencilliğin son noktası kendini yoketme noktasıdır.

- Kolay cinsel ilişki doyumsuzluğun başlıca nedenidir. Yeni kent yaşamı cinslerin ilişkilerini kolaylaştırdı. İnsanlar birbirleriyle kolay buluşuyorlar ama gerçek bir yakınlık kurmakta güçlük çekiyorlar Buna ne yürekleri ne kafaları yatkın. Öte yandan görenekler her şeye karşın kaşlarını çatmış bakıyor. İlişkiler kolaylaşmış da olsa çok kişi karşı cinse parmağıyla dokunmayı bile düşünmüyor. Aşırı şişmanlık sağlıklı bir cinsel ilişkiyi olanaksız kılıyor

Cinsel bilgisizlik tuz biber ekiyor. Erkek cinsel yakınlıkta erkeklik organının her şey demek olduğuna inanıyor, onu *ne kadar iyi kullanırsa* o kadar iyi sonuç alacağını sanıyor. Kızlar erkek korkusuyla büyütülüyorlar, bu yüzden evlenmiş ama bir kere bile kocasıyla birlikte olamamış birçok kadın var. Üçkağıtçı babalar erkek tehlikesine karşı kızlarını kendilerine bağlıyorlar ve kız her yerde babasını ya da babası gibi birini arıyor. Gazeteler orgazm diye tutturmuşlar... Yani tam bir kargaşa!

Tam anlamında genelleyici bir biçimde konuşuyorsun, doğru mu bu?

- Ben genel görünümü belirlemeye çalışıyorum. Elbette toplumda bu ölçülerin dışında tutarlı bir yaşam süren insanlar da var.

Şu sorum seni kızdırabilir. Kentlerde, hatta küçük kentlerde büyük dönüşümler yaşandığını söylüyordun bir zamanlar. Anadolu'da aydın birikiminin oluştuğunu falan...

Benim çocukluğumda okumuş adam sayısı azdı, bu okumuşlar da özellikle büyük kent insanları arasında yer alırlardı. Şimdiki gibi doktorlu, mühendisli avukatlı küçük yerleşim alanları düş bile değildi. Şimdi istemediğin kadar. Bu insanlar arasında gerçekten düşünen kişiler var, hatta onlar bir araya gelip felsefe çalışmaları bile yapıyorlar. Ancak sorunu en genel çerçevede ele alırsak bir bilgi ve amaç yetersizliğiyle yüzyüze geliyoruz. Meslek sahipleri çağdaş insan olmanın gerektirdiği bilgi düzeyine ve ona bağlı olarak ahlak ölçülerine tam tamına ulaşmış değiller. Bu yüzden çekinikler. Yetersizlikleri korkaklığı, tembelliği ve çıkarcılığı çağrılıyor. Yeni kent insanının büyük bir bölümü düşçü ilericilerden, daha büyük bir bölümü de çıkarcı orta yolculardan ve sağcılardan oluşuyor. Kentlerin iyi para kazanan ve doğru dürüst vergi vermeyen kesimini çoğunlukla bu insanlar oluşturuyor. Bunlar özellikle küçük yerlerde, hatta büyük kentlerde, çelişkili gibi görünen çelişkisiz bir bütüne katılıyorlar. Birbirine benzeyen partilerde yer alan pekçok insan değişik derneklerde ve kulüplerde sarmaş dolaş yaşıyor.

- Büyük bir birikim vardı. Bu insanlar isteselerdi yaşamı zorlayabilirlerdi.

Elbette zorlayabilirlerdi ama zorlamadılar. Böylesi hem daha kolay hem daha yararlı göründü onlara. Oturup konuştuğunda gerçeğe uymasa da çok güzel sözler eden bu ülke aydını kolları sıvamak gerektiğinde kalakalıyor. O her olumsuz koşulda kaçmaya eğilimli. Bizden atlasın da nerede patlarsa patlasın diye düşünüyor. Zar gelirse zarla zar gelmezse zorla yaşamını bir düzene koydu mu gerisini düşünmüyor.

- Pekiyi gelişimi nereden bekleyeceğiz? Bu insanlar gelişimin de itici gücü hatta yaratıcı olmak durumunda değiller mi?

- Gelişimi oluşmakta olan yeni bilinç koşullarından bekleyeceğiz. Bugünkü kadrolar en sağdan en sola kadar çürümüş kadrolardır. Bu şaşkın yeni kent insanından bilinçli yeni bir kent insanı doğacak.

- Oturup bekleyeceğiz?

- Hayır, oturup beklemeyeceğiz. Yarını bugünden hazırlamazsak geleceğin dürüst ve çalışkan insanı da bir hayal olur. Biz bir avuç dürüst, çalışkan ve bilgili insan bu yeni insandan sorumluyuz.

- Her şey hızla kirlenirken...

- Olabilir. Çürüme gelişimin itici gücüdür. Çürüme olmasa yeniye gereksinim duyulur mu?

- Pekiyi, bu yeni atılım geniş siyasal kadroların varlığını gerektirmez mi?

- Ben siyasal bir atılımdan falan sözetmiyorum. Ben herşeyden önce yeni insan tasarısını fikir düzeyinde varetmekten sözediyorum. Bu da felsefenin işidir. Nasıl bir insan tasarlıyorsunuz dediklerinde bizim buna verecek yanıtımız olmalı.

- Sen bu insanı tanımladın mı?

- Ben aşağı yukarı kırk beş yıldır elimden geldiğince bu insanı tanımlaya çalışıyorum. Ayrıca biz yoktan insan yaratacak değiliz. Düşünürün önemi geleceğin koşullarını görebilmesinde kendini gösteriyor. Ne istiyoruz, bu isteğimizi hangi koşullarda gerçekleştirebiliriz? İlkin felsefe aşısının tutması gerekiyordu, onca saptırma çabasına karşın bu aşı tuttu. Bundan sonrası biraz daha kolay. Ama toplum yaşamında kolay diye bir şey olmadığı gibi *kesin sonuç* diye de bir şey yoktur. Biz yeni insanın oluşumuna katkıda bulunacağız. Bunu felsefesiz yapamazdık, hayal olurdu. Umutlu, onurlu, dirençli, midesinden başka şeyleri de düşünebilen, ölesiye aşık olabilen, kendini insanlığa adamış o çalışan insanı özlüyoruz biz.

- Burada felsefe kadar edebiyatın da katkısı olmayacak mı?

- Gündelik çarklar içinde dönüp duran bu kendine kapalı ve umutsuz edebiyatın, bu köpeksi edebiyatın ancak uluslararası sermaye güçleriyle bütünleşmekte katkısı olabilirdi, oldu. Sağlıklı bir sanat elbette insanın bakışını yeni ufuklara doğru açacaktır.

Anlıyorum, senin karamsarlığın kısa erimde geçerli, uzun erimde karamsarlık diye bir şey yok senin için.

Yaşam kısa tarih uzundur. Biz bu kısa yaşamımızda insanlığın gelişimi için ancak denizde damla oluruz. Başka sorun yoksa ben gidiyorum.

MÜZİK VE BEDEN

Ömer Naci SOYKAN

Sanat, onu alımlayan öznenin doğrudan duyusal algısına ve kavramasına bağlı olması bakımından, bu sıraya göre real ve ideal diye ikiye ayrılır. Müzik ve plastik sanatlar birinci bölüme, söz sanatları ikinci bölüme girer. Burada sanat dünyasının bir sınıflamasını yapmak niyetinde olmadığımız için, bölümlemeyi bizi ilgilendirdiği bu kadarıyla yapmakla yetiniyoruz.

Müziğin sanatların en real türü olduğu tarzındaki Schelling'in düşüncesine biz de belli sınırlar içinde katılıyoruz. Burada ilk kez ortaya konacak gerekçeler, onunkilerden farklıdır (1). Müziğin en real olduğu savı, ilk bakışta sağduyuya ters gelir. Öyle ya, gözle görülen, elle tutulan resim, heykel gibi plastik sanatlar, tiyatro gibi somut canlandırma sanatları dururken, nasıl oluyor da daima "ruhun gıdası" olarak görülmüş olan müziği onlardan daha real sayıyoruz? Yoksa müzik, ruhun gıdası değil de bedenin kamçısı mıdır? Müzik hakkında, ikincisi burada öne sürülen bu iki savdan her biri hangi durumlarda geçerlidir? Bunlar, yanıtlarını arayacağımız başlıca sorulardır.

Müzik her şeyden önce fiziksel bir şey olan ses sanatıdır. Gerçi resim de yine fiziksel bir şey olan renk ve çizgi sanatıdır. Ama algılanışları ayrıdır. Renk ve biçimlerin gözün ağ tabakasında (retina) oluşturduğu görüntü bir yansıdır. Oysa sesin algılanışını önceleyen olgu bir yansıma değil, fakat bir geçiştir, bir enerji geçişidir. Bununla ne demek istediğimizi açık kılmak için, bazı temel fizyoloji bilgilerini, burada aktarmama izin verilsin (2). Hemen bir sınırlama yapmak üzere, söz konusu edeceğimiz şeyin, müziğin ses olarak fiziksel yönü değil, fakat algılanışı olarak fizyolojik yönü olduğunu belirtelim.

Duyular, biri vücuttan bilgi (enformasyon) toplayan sinirsel mekanizmalar olan bedensel (somatik), diğeri özel duyular olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan bizi ilgilendirenler, birinci öbekte dokunma, ikincisinde ise işitme ve görme duyularıdır. Dokunma duyusu genellikle derideki ya da hemen deri altındaki dokuların uyarılmasından doğar. Bu dokulardaki alıcılar sinir uçlarıdır; aldıkları sinyalleri sinir telleriyle, onları değerlendirecek olan beynin ilgili bölümlerine iletirler. İletim hızları, sinir tellerinin tiplerine göre farklılıklar gösterir. Bedenin içinde cereyan eden iletilerin nedenleri, örneğin ağrı duyumunda yine beden içinde; ama dokunma, işitme ve görme duyumlarında ise beden dışındadır. Böylece kişi hem bedeninin hem çevresinin durumunu değerlendirme olanağına sahip olur.

Dışarıdan gelen ses titreşimleri, ilkin kulak zarına çarpar ve zar titreşir. Ama zarın meydana getirdiği titreşim, dışardaki (havadaki) titreşime göre belli ölçüde farklılaşır. Bu titreşimler, sonra orta kulağa, buradan da iç kulağa geçer; iç kulakta 'salyangozdaki (koklea) mekanik etkilere duyumlu olan tüylü sinir hücrelerince alınır. nöral sinyallere dönüştürülür ve bu sinyaller beyne iletilir. Burada bir enerji türü başka bir enerji türüne çevrılmekle sesin geçişi sağlanmış olur Özel duyulardan olmakla bedensel duyulardan ayrılan işitme duyusu, vücuttaki bazı dokuların mekanik yer değiştırmesiyle uyarılan mekanoreseptif bir duyu olmakla birçok bedensel duyuyla, örneğin dokunma duyusuyla birleşir. Ama aynı şey görme duyusu için söz konusu değildir. İşitmenin dokunma ile belli bir açıdan aynı çerçevede görülmesinin nedeni, kulağın havadaki ses dalgalarının mekanik titreşimine yanıt vermesidir; tıpkı derideki sinir uçlarının dokunmayla sinyaller alması ve bunları sinir telleriyle beyne iletmesi gibi. Başka bir deyişle, havadaki ses dalgalarının iç kulakta bıraktığı titreşimlerın tüylü hücrelerle sinyal olarak alınması ve iletilmesi ile dokunma yoluyla deriye değen uyarımların sinir uçlarıyla sinyal olarak alınması ve iletilmesi, bu iki duyunun aynı sistem içinde görülmesini gerektirir. Ses de vücuda dokunmaktadır. Esasen bir cismin deri yüzeyine dokunması ile yine fiziksel bir şey, yani enerji olan ses titreşimlerinin kulak zarına ve diğer kısımlara dokunması söz konusudur. Ancak ses titreşimleri, titreşim olarak vücut içinde bır hayli yol aldıktan sonra iç kulaktaki tüylü hücrelerce sinyal haline getirilirken, dokunum doğrudan doğruya derideki veya deri altındaki sinir uçlarında sinyale dönüştürülür. Buna göre işitmede ses enerjisinin enerji olarak vücut içinde tüylü hücrelere dek ilerleyişi söz konusuyken, dokunmada vücut içinde böyle bır enerji geçişi yck, ama sinyal iletimı vardır. İşitme. nedeni dışarda olmakla ağrı duyumu kadar doğrudan doğruya bedenin içinde oluşmasa da belli ölçüde benzeri bir beden içi oluş yapısındadır. Yüksek volümlü seslerin bizi etkilemesinin rahatsız etme boyutuna varmasının ve genellikle sesin bedeni güdülemesinin, belli ölçülerde dışarıya açık ku-

lak içi örgenlerin enerji geçişini sağlayan bu yapısıyla ilgisi olsa gerektir. Öte yandan havadaki ses titreşimleri elbette yalnızca kulağa gelmemekte, açık olan deri yüzeyine de değmektedir. Kafa kemiklerinden cihaz yardımıyla alınanın dışında kuşkusuz bu yolla bir işitme duyumu alınması söz konusu değildir. Ancak bu, bir dokunma duyumu olarak anlaşılabilir. Önünde sonunda deriye dokunan ister titreşim olarak enerji olsun, ister cisim olsun ikisi de maddi bir şeydir.

Görme duyumu bizi burada doğrudan ilgilendirmiyor. Bu nedenle onunla ilgili uzun uzadıya bilgiler vermek niyetinde değilim. Ancak görme duyumuna dayanan resim ile işitme duyumuna dayanan müzik arasında bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla bir fizyoloji kitabından aldığım şu cümleyi buraya aktarmama izin verilmesini dilerim: "Göz, optik bakımdan bir fotoğraf makinesine eşittir, çünkü onun da bir mercek sistemi, değişebilen bir apartur sistemi ve filme işdeğer bir retinası vardır." (3) Cismin ters görüntüsünün retinada meydana gelmesine dek olanlar, tamamen bir fiziksel kırılma ve yansıma olayına ilişkindir. Uyarım, retinadaki sinirler yoluyla beyne iletilir, beyinde görüntü düz olarak algılanır. Görme duyusunda da ışık ilkin gözün en dış tabakası olan korneaya değmiştir; yani burada da bir dokunma söz konusudur. Nasıl ki kulak zarına ya da deri yüzeyine ses titreşimleri çarpmışsa, burada da yine fiziksel bir şey olan ışık dalgaları korneaya değmiştir. Ama bu değme, dokunma duyumundaki gibi değdiği noktada hemen sinyale dönüştürülmez, fakat görüntünün retinada yansımasına elveren bir girişi sağlar. Ancak bu giriş, işitmede olduğu gibi bir enerji geçişi değildir. Ses, bazen duyu yoluyla doğrudan doğruya bazen de cihaz yardımıyla dolaylı olarak algılanmaktadır. Günümüz tıp teknolojisinde kafa kemiklerine gelen ses titreşimlerinden, cihaz yoluyla işitme duyumu sağlanmış, ama aynı şey henüz görme olayı için başarılmış değildir. İşitme ve görmenin ortak yönü, kuşkusuz, bu ikisinden her birinin dokunmayla olan ortak yönünden daha çoktur. Görme ve işitme duyularına dayanan sanatlardan söz edebilmemize karşın, aynı şeyi dokunma veya burada sözünü etmediğimiz koklama, tad alma gibi duyumlar için söyleyemeyiz. Onlara dayanan degüstasyon, gurmelik gibi beceriler sanat olarak görülmez. Bunlar birer zanaattır; nasıl ki taş ustalığı bir zanaat, fakat yine bir tarz taş yontuculuğu olan heykelcilik bir sanatsa.

Duyusal algıya dayanan müzik ve resim gibi işitsel ve görsel sanatların sanatın real yanında olmaları, kuşkusuz ne müziğin, ne de resmin salt bir ses veya görüntü algılaması olduğu anlamına gelmez. Biz bu sanatların insan bedeninin yapısı ile ilgisini araştırırken, müziğin bu ilgideki yerini bulgulamak amacıyla bu çözümlemeleri yapıyoruz. Müziğin, insan bir yana, hayvanlar üzerinde de etkisi olduğunu biliyoruz. Bu etkinin temeli de müziğin açıkladığımız bu maddi yönüdür: bedeni, bedenden hiçbir şey beklemeksizin sevk edici gücüdür. Resmin sevk edici gücü ise hiç değilse hayvanda yoktur. Örneğin resimden etkilenen bir inek yoktur, ama rahatlatıcı klasik müzik parçalarını dinleyen ineklerin süt veriminin arttığını biliyoruz. (4) Bu olguda müziğin resimden daha real olduğu düşüncesine haklılık kazandırır. Öte yandan sanat dünyasının ideal yönünü oluşturan söz sanatlarında da duyum, kuşkusuz onsuz olunamaz temeldir. Ancak burada salt algı yeterli değildir, zihinsel kavramaya gerek vardır. Bir metne düpedüz bakılarak onda ne söylendiği anlaşılmaz. Ama görüntülerin ya da seslerin yalnızca karşısında durmak, onların algılanması için yeterlidir. Bunun için hiçbir bilinçli zihinsel çabaya gerek yoktur. Kuşkusuz gerçek anlamda müziği algılamak, belli tinsel oluşumlara gerek duyar. O halde burada yanıtı bizden istenecek olan soru şudur: Düpedüz duyusal algılamadan ibaret olan müzik ile ondan daha fazlasını insandan bekleyen müzik arasında, başka bir deyişle, bedenin kamçısı olan müzik ile ruhun gıdası olan müzik arasında ne gibi bir ayrım vardır? Bu ayrımın müziğin gelişimi içindeki yeri nedir? Bu ve benzeri soruların yanıtı için müziğin tarihine bakmak gerekebilir, müziğin nasıl başladığı, kaynağı sorulabilir. Sorulmuştur da. Ama tüm kaynak sorularında olduğu gibi, burada da bir takım spekülasyonlardan öteye geçilmez. Örneğin, müziğin kaynağına ilişkin bir soru, onun dille olan ilgisinde ortaya çıkar. Müzik tonların bir oyunu, ton duyumlarının bir kombinezonu mudur, yoksa o, şarkı söylemekten, dolayısıyla dilden mi doğmuştur? Müziğin dilden mi yoksa dilden bağımsız olarak mı doğduğu, dolayısıyla dilin mi yoksa sözel olmayan ritmik ya da melodik ses çıkarmanın mı daha önce olduğu tarzındaki tüm bu sorular, yalnızca çekici oluşları dışında ilgi görmekten öte hiçbir ussal-bilimsel temellendirme konusu değildir. Ancak bu, müzik ile dil arasındaki ilginin araştırılamayacağı anlamına gelmez. Tersine müzik-dil ilgisi, bedenin müzikle olduğu kadar dille de ilgisini açıklamada yararlı olur. Bedensel seslerin müzakilte kazanması nasıl ritmik ve melodik oluşlarıyla ilgiliyse, aynı şey, sözlerin telaffuzunda, dolayısıyla onların anlam kazanmasında da söz konusudur. Daha çok sesbilgisine (fonoloji) ilişkin bu son noktayı bir yana bırakarak biz yine müziğe dönelim.

Bizim buradaki başlıca bir ödevimiz, tarihsel

oluşumu da göz önünde bulundurarak müziğin sorunumuz açısından yapısal bir çözümlemesine girişmektir. Söz konusu iki müzik tarzı arasındaki ayrım, yalnızca tarihsel bir sorun değil, aynı zamanda günümüz için de geçerlidir. Hatta, bugün müziğin güdücü etkisinin, kimi teknolojik araçların işin içine katılmasıyla geçmişten daha çok olduğu söylenebilir.

Müzik denebilecek ilk şeyde karşımıza çıkan ilk kategori ritmdir. Ritm müziğin ilk basamağıdır. Bu basamakta kalmış bir müzik tarzı, ilkel ya da basit müzik olarak adlandırılmayı hak eder. Ritm ister sözlerle ister yalnızca insan sesi ya da çalgı ile yapılsın daima hoşa giden bir şey olarak algılanır. Ritmin hoşa giden bir şey olması da yine insanın bedeninin yapısından, doğasından kaynaklanır. Soluk alıp verme, ses tellerinin titreşimi, boğazın yemek borusu boyunca süren dalgalanmaları, kalp atışları gibi organik hareketler ritimlidir. Dahası, kendinden geçme, cezbeye tutulma, ritueller gibi büyüsel-dinsel davranışlar, pazar yerlerinin kurulması, göçerlerin yer değiştirmesi gibi toplumsal-ekonomik hareketler, gece ve gündüzün, mevsimlerin dönüşümü, rüzgarın, gezegenlerin hareketleri gibi doğa olayları ritmik hareketlere yalnızca birkaç örnektir. Bu tür çok sayıda örneğe dayanarak Spencer, ritmi evrensel bir kategori olarak görür. (5) Bireyden topluma, organizmadan maddi sistemlere dek bulduğumuz ritimli hareketin ritmik müzik yoluyla insanda meydana getirilmesini, insan bedeninin bu harekete adeta kendi kendine uyduğunu anlamak çok kolaydır. Doğada ve yaşam olaylarında böylesine yaygınlık kazanmış olan ritmin insanın hoşuna gitmesi de doğaldır. Ve yine, yetişkin ve sağlıklı tüm insanlarda doğal hoşlanma duygusu vardır. Doğal hoşlanma duygusu üstüne hiçbir estetik eğitim almaksızın insan, ritimli seslerden hoşlanabilir. Alımlanması için yalnızca doğal hoşlanma duygusunun yeterli olduğu, yalnızca ritm basamağında kalmış müziğe ilkel müzik dememizin nedeni budur.

Bedende kendiliğinden meydana gelen ritmik hareketlerle, bedenin içinden ve ona dışardan gelen ritmik seslerin katılmasıyla bedeninin uzamsal devinimi kolaylıkla sağlanır. Böylece dans adı verilen, en ilkel toplumlarda da görülen hareketler ortaya çıkar. Ritm bedeni ele geçirir; ritmi elinde tutan da bedenleri. Bu, insan bedeni üstüne kurulan iktidarlar için çok elverişli bir araç olarak işlev görür. Daha Platon, tasarladığı ülküsel devletinde gençlerin yetiştirilmesi konusunda, en çok sesi olan, bütün makamları çalabilen flautaya ve telli sazlara izin vermezken aynı iktidar kaygısını dile getirir. (6) Müzik, toplumsal iktidarın elinde, salt bedensel varlık olarak insanları istediği yere sürükler, hatta ölüme bile. Savaşta hücum sırasında çalınan, ancak birkaç ses silsilesiyle yapılan basit melodiler veren borazan ile tamamen ritmden ibaret olan trampet ve davul gibi vurmalı sazların kullanılması boşuna değildir. Hiçbir savaşta keman gibi çok melodik telli sazlar kullanılmaz. Seslerin yalnızca kulak üzerindeki etkilerinden doğan duyguların insanları nasıl saldırganlaştırdığının tarihsel bir örneğini Condillac'ın şu sözlerinde buluruz: "İskender, içki masasında bulunduğu bir sırada, şarabın etkisiyle başı dönmüşken gazaba yol açacak bir müzik onu silahlarına sarılmaya zorlayıvermişti." (7) Şarabın, alkollü içkilerin ya da uyuşturucuların yerini bazen savaş dansları veya günümüzde de görüldüğü gibi bir takım dinsel ritueller, vecde getirici hareketler alabilir. Böylece, örneklerine sık sık tanık olduğumuz toplumsal olaylarda görüldüğü gibi, ritmik tekbir sesleriyle kendinden geçen bir yığın insan, hiçbir acıma duygusu olmaksızın karşıt görüşlü insanlara saldırabiliyor, onları yaralıyor ya da öldürebiliyor. Bu gibi durumlarda kendinden geçme, insanın kendisinde bulunan insani duygulardan uzaklaşması sonucunu doğurur.

Salt ritmden ve buna ek olarak basit melodilerden oluşan müzik karşısındaki dinleyici, eğer sınırlı bir alanda ise, uzamda hareket etme olanağı kısıtlanacağı, düşmana hücüm edemeyeceği için, bu kez hücumu kendine yöneltir; saçını başını yolar, bedenini yaralar, kendini paralar. O zaman bu sözümona müzik, bedenin kendi kendine yönelen kamçısı olur. Ülkemizde "arabesk" ya da "fantazi müzik" denilen şey karşısında görülen bu tür kendini yaralama olayları ya da hem ülkemizde hem batıda "pop müzik" dinleyicisi gençlerin taşkın hareketleri, bu düşüncelerimizi doğrulayan somut örnekleri oluşturur. Açık alanda borazan ve trampetle kamçılanıp karşısındaki düşmana saldıran beden, bu kez sınırlı alanda kendine saldırır. Insan artık salt bedensel varlık durumuna düşer. Kendine saldırma yalnızca uzamsal sınırlılıkla, hareket kabiliyetinin sınırlanmasıyla değil, aynı zamanda ritmik hareketin birim zamandaki sayısının artmasıyla ilgilidir. Bu sonuncu etmenin kendini paralamada uzamsal sınırlılıktan daha çok rolü olduğu kanısındayız. Bazen bu sayı öylesine artırılır ki, örneğin disko müziğinde olduğu gibi dakikada 120 dolaylarına çıkarılır. Bedenin bu ritme uyabilmesi için bazı kimyasal maddelerin alındığı ve bunun bir pazar oluşturduğu, ne yazık ki günümüzün bir olgusudur.

Tüm sanatlar gibi müzik de insanın benliğine seslenir. Ama bu benlik, yalnızca bedensel varlıktan ibaret değildir. İnsan ruh-beden bütünlüğüne sahiptir. Ancak bu bütünlük insana hazır olarak ve-

rilmez; insan onu kendisi oluşturmalıdır. Bu oluşumun gerçekleşiminde müziğin, ama gerçek anlamda müziğin rolü büyüktür.

Salt ritmik müziğin doğrudan algılanabilirliğine karşın, yüksek müzik insandan algılanması, daha doğrusu anlaşılması, haz alınması için, algının ötesinde başka bir şeyi gerektirir. Bu da beğenidir, estetik beğeni duygusudur. Beğeni duygusu, her insanda, hatta bilimcilerin söylediğine göre bazı hayvanlarda bile var olan doğal hoşlanma duygusu üstüne temellenir. Ama beğeni duygusunun doğal hoşlanma duygusu üstüne inşa edilmesi, insanın uzun süren ve zahmetli çabalarına bağlıdır. Müzik beğenisi, her şeyden önce belli bir müzik kültürüne sahip olmayı gerektirir. Bilgi ve alıştırma ile kazanılan müzik beğenisine sahip birine gelen seslerin onda uyandırdığı duygular ile salt kulak algılamasına dayanan seslerin başka birinde uyandırdığı duygular arasındaki ayrımlar, bir yandan seslerin icra edilmesindeki ayrımlara, bir yandan onları alımlayan beğeni ve doğal hoşlanma arasındaki ayrıma dayanır. Birinciler ham bedensel duygular, ikinciler incelmiş, yücelmiş duygulardır. Bu nedenle salt kulak duyumuyla algılanana ilkel müzik, beğeni duygusuyla ve bunun yükseltilmesiyle alımlanana yüksek müzik veya gerçek müzik diyoruz. Bu sonuncusunun bedene etkisi de birincisinin etkisinden çok farklıdır. İlkel müzik, doğrudan doğruya cisimsel varlık olarak bedeni etkiler, onu güderken yüksek müzik, ruh-beden bütünlüğüne sahip olan insana, onun estetik haz alma duygusuna seslenir. Bu nedenle nara atarak, borazan çalarak savaşa gidilirken, aynı şey bir konser çıkışında yapılmaz. İlkel müziğin verdiği haz, şarabın, alkolün, uyuşturucunun, hoşa giden bir yiyeceğin ya da cinselliğin verdiği hazla karşılaştırılabilir. Bu haz türlerinin hepsinde ortak temel bedenseldir, cisimseldir.

İncelmiş beğeni duygusu, yalnızca estetikle değil. aynı zamanda ethik olanla da ilgilidir. Bu nedenle bir toplumda estetik beğeni duygusunun yükseltilmesinin, insanlararası ilişkilere, davranış biçimlerine de olumlu yönde etkide bulunacağı açıktır Müziğin insan ve toplum üzerindeki etkisi, Konfüçyüçulardan beri bilinmektedir. Hatta onlar, bu etkiyi müzik tonlarıyla bile ilişkilendirmişler, bir ülkede düzenin bozulmasıyla, müziğin bozulması arasında koşutluklar kurmuşlardır. (8) Sözün kısası, genelde estetik, özelde müzik eğitimi toplumsal-ahlaksal eğitim için de bir temeldir. Ethik-estetik birliği, yalnızca felsefi ele alınış bakımından değil, aynı zamanda eğitim için de söz konusudur. Eğitim, insanın doğal olarak çekirdek halinde sahip olduğu yetilerinin üretici, yaratıcı olacak biçimde açılıp serpilmesinin sağlanmasıdır. Bu süreç aynı zamanda insanın özgürleşmesi demektir. Çünkü ancak üretici, yaratıcı olan insan, özgür, özü gür olur. Müzik eğitiminin insanı özgürleştirici yönü, başlıca olarak şuradadır: Bu sayede insan, yalnızca kulak algısına dayanan sözümona müziğe kendini kapalı tutar ve bunun kendisini gütmesini önler; böylece salt bedensel varlık olmaktan kurtulur. Gerçek müzik yapıtlarını alımlayabilecek hale gelmekle ve zihinsel eğitimle birlikte oluşturulan ruh-beden bütünlüğüne sahip insan, bir yandan yargıgücünü kullanmada, diğer yandan davranış tarzını ortaya koymada elde ettiği yetkinlikle özgür olur. Bu arada, zihinsel etkinlikle desteklenmeyen, salt müzik ya da genellikle estetik eğitimin yine insanı eksik bırakacağı, varlıksal bütünlüğünü sağlayamayacağı da göz önünde bulundurulmalıdır. İnsan yalnızca bir ruh varlığı, bir melek değildir. Aynı şekilde o, salt bir zihinsel varlık da değildir. İnsanın eğitimi, yalnızca bir takım bilgileri onun zihnine doldurmakla gerçekleşemez. Zihin, beden ve ruhun üçünden yalnızca birinin aşırı biçimde öne çıkarılıp, diğerlerinin güdükleşmesi, insanın varlıksal bütünlüğünü sakatlar, onu yarım insan yapar; hatta bazen o, toplum için tehlikeli bir hale bile gelebilir. Yalnızca, zihnin ve ruhun ya ikisinin ya da ikisinden birinin öne çıkarılıp bedenin ihmal edilmesi, sağlığın yitirilmesi sonucunu, yalnızca bedenin öne çıkarılıp diğer ikisinin ihmal edilmesi ise salt bedensel varlık durumuna düşülmesi sonucunu doğurur. Bu durumda insan bir adale varlığı, bir "rambo" olur. İnsanın beden, ruh ve zihin birliğini oluşturabilmesi için ona uygulanacak eğitimin de bu birliğe sahip olması gerekir. Eğitim bütün olarak ele alınmalıdır. (9)

Müzik ve estetik açıdan eğitimle geliştirilecek olan yeti, doğal hoşlanma duygusudur. Burada insana doğaca ham olarak verilen bu duygunun beğeni durumuna yükseltilmesi söz konusudur. Beğeni eğitimle kazanılır. İnsanın hayvansal yapısı öylesine güçlüdür ki, o, eğitilmediği takdirde hemen bir kuşakta hayvansal olana geri döner. Beğeni duygusu genetik olarak kuşaktan kuşağa kendiliğinden geçmez. Bu nedenle her alanda eğitimin sürekliliği esastır. Ancak eğitim yoluyla insanın kazandığı ikinci doğa, onun hayvansal doğasının yerini alabilir. Klasik eğitimde müziğin tuttuğu yerin ne denli önemli olduğu bilinen bir olgudur. Günümüzde ne yazık ki bu yer çok ihmal edilmiştir. Hıristiyan batı, kendi kilise geleneğinden kaynaklanan müzik eğitimini yine de sürdürmektedir. Bizde ise, okullarda müzik eğitimi, yasak savma kabilinden haftada kırkbeş dakikalık işe yaramaz, önemsiz bir ders olarak görülmektedir. Oysa genelde sanat, özelde müzik eğitimi için uzun zamana ihtiyaç vardır. Haftada kırkbeş dakikada, belki zihinlere bazı bilgiler

verilebilir ve onlar kalıcı olabilir, ama aynı şey sanatla yapılamaz. Çünkü sanat, bilgi verme gibi insanın zihnine, yalnızca bir yetisine değil, tersine tüm benliğine seslenir.

İnsanın varlıksal bütünlüğünün sağlanması ve korunması için genel olarak bilinçli bir eğitim politikasına, özel olarak da bir müzik politikasına ihtiyaç vardır. Bu politikaların ilkeleri ve erekleri saptanırken evrensel insanlık idesi göz önünde tutulmalıdır. Ancak bundan sonra toplumsal-kültürel etmenler, bu genel idenin somutlaştırılmasında kendi yerlerini alırlar. Başka bir deyişle genellikle eğitimde ve müzik eğitiminde yerel olandan değil, fakat evrensel olandan başlanıp yerel olana gelinmelidir. Çünkü insan, dünyanın her yerinde önce insan, sonra Türk, İngiliz, Fransız vb.dir. Bu durum, yalnız eğitimde değil, aynı zamanda hukukta da böyle olmalıdır. Kişi hak ve özgürlükleri söz konusu edilirken buradaki kişi belli bir kültürdeki kişi değil, her yerdeki kişi olarak görülmelidir. Ancak öyle evrensel hukuk normları içersinde bir genel eğitim ve müzik eğitimi politikası amaca uygun olarak saptanabilir.

Müzik politikasında evrensel olandan yola çıkılması gerekliliği savımız, yerel müziklerin gözardı edilmesi anlamına gelmemelidir. Biz, yerel olsun ya da yaygınlığı bakımından tüm dünyayı kapsamış olsun, eğer o salt ritmik ve basit melodik bir yapıda oluşmuş ise, zengin müzikal içeriklerden yoksun ise, o zaman onun bir müzik politikasında model olarak alınmaması gerektiğinden söz ediyoruz. Müzikal zenginlik ya da basitlik, onu alımlayan ruhların zenginliği veya yoksulluğu anlamına gelir. Ruh zenginliği zengin müzikle kazanılır. Bunun nasıl olacağı konusu ise, bu yazının sınırlarını aşan teknik bir sorundur. Biz burada felsefi bir yaklaşım olarak yalnızca ilke ve erekler üstüne konuşmakla yetiniyoruz.

Gece

Böyle hüzün görmedi yeryüzü
Tüm sevgileri gönderdik
Şen gülüşlerden alıp yukarı
Er sabah uzak bir mezara

Oysa durur hep açık
Bir giz, yanıbaşımızda
Uzak kıyılarda savrularak
İnce suskun bedeniyle

Sevgileri ötelere gönderdik, ilkyazdan
Aşkları da katıp yanına
Bir tutam hüzün de olsun varsın
Belki biraz da gökyüzü
Ve parlak karçiçeği
Uzun gecenin içinde

Sevgi ŞAHİNTÜRK İYİ

1 Schelling'in bizim yorumumuzla verdiğimiz bu konudaki düşünceleri için "Kuram-Eylem Birliği Olarak Sanat" (Kabalcı Yayınevi 1995) adlı kitabımıza bakılabilir.

2. Bu konudaki bilgileri derlediğimiz kaynak: "Fizyoloji" Arthur C, Guyton M.D., Cilt 2, 1976, Cilt 3, 1978, Güven Kitabevi Yayınları Ankara.

3. a.g.y. Cilt 3, s.8.

4. Hegel, ilk bakışta bizim savımıza ters düşer görünen biri antik Yunan'a, diğeri modern çağa ait iki olaydan söz eder: Zeux'un üzüm salkımı resmini güvercinler, gerçek sanıp gagalamış; doğa bilgini Büttner'in maymunu, Rösel von Rosenhof'un yaptığı bir mayıs böceği resmini kemirmiş. (Bkz. Hegel: *Vorlesungen über die Ästhetik 1*, s.66, Suhrkamp 1975). Bu iki olayda da hayvan aldanmıştır. Onu hareket ettiren şey, bu aldanmadır, yoksa onun gördüğü renk ve biçimlerin onun üzerindeki doğrudan etkisi değildir. Hayvanı güden şey, onun aldanmış algılama yetisidir, görüntü değil. Oysa ineklerin müzik dinlemesinde doğrudan doğruya etkileyen şey müziktir, sestir.

5. Kaynak ve daha geniş bilgi için "Sanatın Kaynağı Sorunu: Oyun ve Dans" (Felsefe Dünyası, sayı.2, Aralık 1991, Ankara) adlı yazımıza bakılabilir.

6. Kaynak ve geniş bilgi için "Ütopyalarda Sanat-Toplum İlişkisi" (Felsefe Dünyası, sayı.1, Temmuz 1991, Ankara) adlı yazımıza bakılabilir.

7 E.B. Condillac; *İnsan Bilgilerinin Kaynağı Üzerinde Deneme*, s.251, MEB Yayınları:1006, İstanbul 1992.

8. Bkz. *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*, s.22, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963.

9. Genel olarak eğitimle ilgili düşüncelerimiz için "Eğip Bükmeyen Bir Eğitim Nasıl Olanaklıdır?" adlı yazımıza *(Arayışlar, Felsefe Konuşmaları 1*, Küyerel Yayınları 1998) bakılabilir.

TOPLUMSAL ORTAM VE DİL YAKLAŞIMLARI

Ali FİL

Dil Zabıtalığı

Dil eleştirisi, son üç-beş yıldır iyi tuttu. Ben de iki yıl kadar önce yayım sürecinde sorumluluğum da bulunan bir kültür-sanat dergisine azımsanamayacak bir süre dil eleştirileri yazmıştım. Söz konusu eleştiriler, tümüyle kültür-sanat dergilerindeki dil yanlışlarını konu alıyordu. Çok tepki çektiğimi söyleyebilirim. Kimisi gazetedeki köşesinde demediğini bırakmazken, kimileri de dergiye gönderdikleri yazılarla dil eleştirmenliği mantığımın ve dil bilgimin yetersizliğini okura duyurmaya çalışıyordu. Bu yazılardan birçoğuna aynı sertlikte karşılık vermekten geri kalmadım. Böyle giderken bir gün dergiye ünlü bir romancı geldi. Teşekkür etmeye. Eleştirilerim, yayımlamaya vermeden önce yazılarını bir kez daha okuma gereğini duyurmuş ona. Bunu öğrenince sevindim. Bir yandan da üzüldüm, söz konusu romancı için daha dikkatli ifadeler kullanabilirdim. Çok geçmedi ünlü romancıya bir radyonun canlı yayınında Türkçe üzerine bir programda rastladım. Türkçenin yanlış kullanımıyla ilgili kendisiyle uzun uzun söyleşildi. Program sorumlusu, büyük bir çoğunluğun beğenisini kazanan romancıyı aynı zamanda bir dil ustası olarak da görüyor olmalıydı. Doğru ya, romancı, şair, öykücü... ilkin dilin ustası olmalı ki onunla özgün gerçeklikler kurabilsin. Bununla da kalmaz, her yazdığına dil duyarlığını katmalı. Dilin önüne de geçebilmeli, ama ilkin ardından gitmeyi öğrenmeli. Sanatçıyla dil arasında bir sorunsal hep vardır. Ne zaman ki dil sorunsalının üstesinden geliyor, yaratının sınırlarına ulaştım sanıyor, dil uzmanlığından da geri durmuyor.

Sözünü ettiğim romancının da dil sorunsalını çözenlerden olduğunu söylemiyorum. Yapıtlarını okuduğumda bu bakışa henüz sahip değildim. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim: Benim yazılarımın, yazılarını yayımlamaya vermeden önce bir kez daha kendisine okuma gereğini duyurduğunu söylemişti ya, meğer benim gibi genç sayılabilecek bir yazarı yüreklendirmek içinmiş. Çünkü o gün bugündür yazılarını izlerim, bir düzelme yok. Aynı dil özensizliği sürüp gidiyor. Üstelik de her ay birkaç dergide birden. Yazar sözlüklerinden Türkçe öğretmenliği de yapmış olduğunu öğrenince rahatladım. Demek ki onun Türkçesi de sağlam yerden.

İki-üç yıl öncesinden devam ediyorum. Dergilerin yeni sayılarını dört gözle beklediğim günlerdi. Kimin hangi dergide yazdığını bilir, içindekilere bakarak doğrudan, anlatım özürlü yazarlara yönelirdim. "Anlatım özürlü" diyorum, çünkü bu nitelemeye uygun çok yazar vardı. Yapıtlarıyla kendilerini belirli bir kitleye kabul ettirmiş olsalar da. (Günümüzde de çok var.) Bir yandan da yazarlıkta ad yapmış kişilerin yanlışlarını bulmakla övünç duyardım. Anımsıyorum, çok satışlı gazetelerden birinde bir köşe yazarı, dil eleştirmenlerinin hemen hemen bütün gazete, dergilere yayıldığını, bir tür dil zabıtalığı görevini üstlendiklerini yazmıştı. Düşündüm, gerçekten de yaptığımız bir tür zabıtalık mıydı. Başkalarının yanlışını bulmak için koşullanmış, dilin bir tür koruyuculuğunu üstlenmiş, yanlış yapanların yakasına yapışmayı görev bilmiştik.

Daha sonraları da aklıma takıldı, yeniden yeniden düşündüm. Zabıtalık, öyle dilin biçimiyle sınırlandırılabilecek bir kavram olmasa gerekti. İlkin köşe yazarının üstlendiği zabıtalık türünü ve sınırlarını kavramaya çalıştım. Bir çırpıda kavramak kolay olmuyor. Sorumluluk alanı çok geniş. Gerektiğinde gazetenizin çanak çömlek kampanyalarını desteklemekten yüksek mahkemelerin kararlarında ufak tefek usulsüzlükleri eleştirmeye dek varıyor. Dilin biçimi yanında içeriğini de sıkı düzen altında tutmak gerekiyor. Bunu biraz daha ırdelemek, topluma yön veren büyük ahlaksızlıklar irdelemesine girişmeyi gerektirir ki bu yazıda amacımız o değil. Dil zabıtalığını ısrarla sürdürmenin, dil tartışmalarında kamuoyunu belirleyici yaklaşımların günümüz için anlamını çözümlemeye çalışacağız. Belki o zaman bu olup bitenlere bir anlam verebiliriz.

Dil Yaklaşımlarını Belirleyen Etmenler

Günümüz eleştiri anlayışı da yaşadığımız toplumsal ortamın katıksız bir ürünü olmasıyla belirgindir. Medya tekellerinin gelişen teknolojiyi de arkalarına almalarıyla kamuoyu nasıl istenirse tümüyle öyle belirlenmektedir. Kamuoyu kavramının içeriği de genişlemiştir. Örnekse, her tür sanatsal etkinlik geniş yığınların beğenisine indirgenip gün-

demde yer bulabilmektedir. Okunacak kitaplar tek elden belirlenmekte, yolculukta, kumsalda güneşlenirken, uykudan önce bu kitaplar okunmaktadır. Dahası, öğretmenler de öğrencilerine söz konusu kitapları okutmayı görev bilmiştir. Yeni kuşaklar klasik kitaplardan daha çok sinema uyarlamaları yoluyla haberdar olmaktadır. Tarih ve felsefenin bu toplum insanında şu kadarcık belirleyici olmaması yadırganmaz. Şiirse yazıldığınca bile okunmaz. İnternetten izleyebildiğim kadarıyla diğer ülkelerde de çok farklı değil. Şaşılacak bir şey yok gibi görünüyor.

Günümüz dil değerlendirmelerinin kamuoyunda önemlice bir yer tutmasına da şaşırmıyorum. Dil de toplum gibi değişiyor, olan biten dildeki değişimle de kendini gösteriyor. Dolayısıyla toplum kendindeki bu değişimi merak edecektir. Dahası merak ettirilecektir. Pazarlama mantığı gelişmiş toplumun kültür sorunlarına da yığınlarca müşteri bulunur. Ülkemizde bir dil sorunu var, öyleyse niçin bu konuda üst üste kitaplar basılmasın. Hatta dil sorunları kitaplarını, malzeme sahibi medya kuruluşlarının basması daha yerinde olur. Kimi öykücüler, akademisyenler ne diye onların işini yapmaya koyuluyor. Burası yeterince anlaşılır değil işte.

Dilbilimcilere gelince, çoktan üniversitelerde örgütlenip işin hakkını vermeye başlamışlar. Artık Batıdan aldıklarıyla yetinmiyorlar. Dilbilim konusunda Boğaziçi Üniversitesinden bir grup akademisyenin öne çıkması rastlantı değil. Batıya en entegre olmuş devlet üniversitesi görüntüsünün içi böyle dolduruluyor. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Cumhuriyet Türkiyesinin en köklü eğitim kurumlarından biri. Doğan Aksan, orada yalnız kalmış gibi görünüyor. Eski öğrencileri onu ısrarla okumaya devam ediyor olsalar da dilbilim çalışmaları biraz geleneksel kalıyor. Belki yeni kadrolar özel üniversitelere kaptırılmıştır, bilemeyiz. Yalnız şurası kesin, DTCF, TDK ile dayanışma içinde olduğu, dil tartışmalarının bilimsel dayanağını oluşturduğu günlerinden çok gerilere düşmüştür. Bunun TDK'nin kapatılmasıyla çok ilgili olduğunu sanmıyorum. Çünkü eski TDK kapatılmamış olsaydı, günümüzdeki TDK'den işlevsellik bakımından çok farklı olmazdı. Resmi dil anlayışının toplumsal ortamı dönüştürmeye yönelik olması, Cumhuriyet ideolojisinin bir yanıydı, ömrünü tamamladı. Ümmetçi kavramlarla ulusçu kavramların çatışması, eski TDK sürecine öykünenlerle günümüzün su katılmamış İslamcıları arasında sürmektedir. Bu tartışma Türkçenin günümüz gerçekliğine çok uzaktır. Tartışmanın dernekleşmiş tarafları yanında şimdiki TDK'den başka resmi uzantıları da vardır. Talim ve Terbiye Kurulu, eğitimdeki dil politikasında devletin önemli bir belirleyiciliği olduğu sanısını uyandırmaktadır. Bu kurulun asal işlevi, çokça dile getirildiği gibi, ders kitapları piyasasını bölüştürmektir. Yoksa, değişen koşullar bu kurulun eğitimin niteliğiyle ilgili bir şey yapmasını neredeyse olanaksız kılmıştır. Kitap seçiminde ne denli Osmanlıcadan yana tavır konulursa konulsun, lisedeki çocukta fazlaca bir dil duyarlılığı oluşmadığından Talim ve Terbiye Kurulunun, Osmanlıca çabaları da boşa gitmektedir. Özel okullarda tüm eğitim etkinliği yabancı dilin öğrenilmesine göre kurgulandığından, buralardaki Türkçe-Edebiyat öğretmenleri de bir zaman sonra Türkçe özürlü olabilmekte, sınavlara özürlü olarak gelemeyen öğrencilerini "make up" (tamamlama sınavı) yapabilmektedir.

Talim ve Terbiye Kurulu, yabancı dille eğitime bir çırpıda son verebilecek bir eğilimde görünüyor. On yıllardır da bu görüntüde bir değişiklik yok. Hep milliyetçi-mukaddesatçı kadrolar iş başında. Öyleyse yabancı dille eğitim neden yıldan yıla yaygınlaşır? İşte bu sorunun yanıtı, dil tartışmalarında gelinen noktayı da bir yanıyla açık ediyor. Önümüzde resmi anlayışı çok çok aşan bir toplumsal pratik var. Devlete egemen kadrolar, sığ politikalarıyla gittikçe nitel olarak küçülmüşler. 12 Eylül'den sonra benimsedikleri daha dayatmacı tavırlarıyla da devleti tümüyle toplumsal gerçeklikten koparmışlardır Her yerde karşımıza çıkan, bürokratik engellere bir anlam veremeyiz, toplumsal yaşamda bir karşılıkları yok çünkü. Anlamsız bürokratik engeller, yaşamın elediği güçlerin varlığını duyurur bize. Eğitimle bağlantılı olarak dil açısından düşünürsek, dille ilgili birçok resmi kalkışmanın resmi kurumlarda bile hiçbir şeyi değiştirememesi, toplumsal yaşamın çoktan elediği resmi bir gücün varlığını yeterince ortaya koymaktadır. TDK'nin ilk on yıllarındaki toplumsal etkinliği ise sözü edilenin aksine bir örnektir.

Evet, Türk burjuvazisi güçlendi. Batıyla entegre olma yolunda her gün yeni adımlar atmaktadır. Devlet de Atatürkçülüğünü yeni koşullara göre tanımlama gereği duymaktadır. Özal sonrasında Devrimcilik ilkesi muhafazakarlıkla, Devletçilik ise "hür teşebbüse" devletin olanaklarını sonuna dek kullandırmakla karşılanmıştı. Günümüzde toplumsal gerçeklikten kopuk geleneksel devlet görüntüsü arkasında, pazar ortamı neyi gerektiriyorsa devlet etme anlayışı onu yerine getirmek olarak algılanıyor. Medya kuruluşları bu pazarı canlandırmak için her yolu deniyor. Toplumsal varlığımız, pazar ilişkilerini yaşama yoğunluğumuza göre değer kazanıyor. Bırakalım Türkçeyi, tüm kültür varlığımızı nicedir söz konusu pazar ilişkileri belirler olmuştur. Böyle bir toplumsal ortamda doğal ki her şey pazarda-

ki değerini bulacaktır. Eğitimin niteliği, geçerli toplumsal ilişkilere göre biçimlenecek, Talim ve Terbiye Kurulu da eğitim yoluyla olmasa bile ders kitapları piyasasında belirleyiciliğiyle sürece bir ucundan katılacaktır. Sürecin dışında kalana yaşam hakkı yoktur. Bu sürece işlevsel katılımın adı resmi örgütlülük açısından özelleştirmedir. Medya kamuoyunu oluşturacak, resmi örgütlülük elinde meta değerine yükselmiş ne varsa vaktinde pazara sürüp piyasayı canlı tutacaktır. Diğer yandan siz de, istisnasız her şeyinizi devletin koruması altında, akla gelebilecek her türlü pazarlama yöntemiyle satabilirsiniz. Bir mağazadan aldığınız iç çamaşırlarının kağıtlarındaki yazılar Türkçeye uymuyorsa onları da eleştirebilirsiniz tabii. Eleştirileriniz başkalarına ilginç geliyorsa kitaplaştırın, kitabınız iç çamaşırlarıyla satış etkileşimine girecek, herkes bu işten kârlı çıkacaktır.

Akademik Yapıdaki Dilsel İdeoloji

Resmi örgütlülük, geleneksel kurumlarıyla günümüzün piyasa dinamiklerine entegre olmuş kurumları arasında bir parçalanmışlık da yaşamaktadır. Her anlamda bu parçalanmışlık çok açık örneklerle ortaya konabilir. Dile yaklaşımları açısından kimi resmi kurumları bu bağlamda değerlendirebiliriz: TDK, günümüz dil gerçekliğinin tümüyle dışına düşmüştür. Günümüz yaklaşımlarının egemen olduğu dil tartışmalarında bile neredeyse hiçbir belirleyiciliği yoktur. Tümüyle işlevsizleşen geleneksel resmi kurumların tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Akademik kurumları, üç ayrı dil yönelimini en belirgin biçimde temsil eden şu birimlerle ele almak çok yanlış olmayacaktır:

1. İ.Ü. Edebiyat Fak.. Şimdiki TDK'nin Osmanlıca kökenli dil anlayışı Cumhuriyet tarihi boyunca bu fakültenin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde sistemleştirildi. Kurumun yayınlarından önemli bir kısmı sözü edilen bölüm akademisyenlerine aittir. (Anımsanacağı gibi, eski TDK de TDCF ile organik bir ilişki içindeydi.) Bunun anlamı şudur. Günümüz dil gerçekliği dışında, geleneksel dilbilim verilerine bile uygunluğu tartışmalı, ümmetçi bir dil anlayışı bilimsel eğitim adına hâlâ yürürlüktedir. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştiren eğitim kurumlarının çoğunda da farklı olduğunu sanmayalım.

2. DTCF'nin, uluslaşma sürecinde eski TDK'nin bilimsel dayanağını oluşturduğunu söylemiştik. Dil-ulusal kültür ilişkisi uluslaşma sürecinde yoğun biçimde işlendi. Toplumsal ortamı da kültürel olarak belirledi. Bu sürecin sonuçları günlük yaşamımızda açık olarak gözlenebilir. Yineleyelim, uluslaşma sürecini besleyen toplumsal ortam yerini çoktan başka dinamiklere bırakmaya başlamıştır. Günümüz dilbilimi, uluslaşma sürecini besleyen dil çalışmalarını olsa olsa geleneksel dilbilim adı altında değerlendirir. Buna karşın dil-ulusal kültür bağlılaşımı akademik birimlerin ezici çoğunluğunda dil çalışmalarının temel ekseni olmayı sürdürmektedir.

3. Günümüz dil gerçekliğine egemen ideoloji açısından yetkin yaklaşımlar büyük kentlerdeki kimi akademik çevrelerle sınırlı görünmektedir. Boğaziçi Üniversitesi, aynı zamanda Türk yazınında söz sahibi kimi akademisyenleriyle, çağdaş dilbilimin yönelimlerini sanatsal tartışmalara taşımakla daha bir belirgindir. Tahsin Yücel, yapısalcı yaklaşımlarıyla İ.Ü. Edebiyat Fakültesi geleneğinin epey dışında gözükmektedir. Özel üniversitelerin de dilbilim adı altında Saussure'den bu yana yapılagelen dil araştırmalarını temel alması kaçınılmazdır. B.Ü de dahil olmak üzere bu üniversitelerin bilim anlayışları, topluma yönelimleri diğerlerine göre daha bir göz önündedir ve Batıya koşut akademik eğitim görüntüsü gelecekte daha da prim yapacaktır.

Sıraladığımız bu çok genel dil yaklaşımlarından bile, parçalı bir resmi kültür politikasıyla karşı karşıya olduğumuzu anlayabiliriz. Bu parçalılık da resmi örgütlülüğün en geleneksel yanından günümüze egemen toplumsal ilikilerle belirlenmeye dek bir açılım sergilemekte. Ümmet kültürünün Osmanlıcası, uluslaşma sürecinde öz Türkçe; resmi örgütlülüğün bir çırpıda bir kenara atabileceği şeyler değil tabii. Kaldı ki resmi örgütlülük geçmişte uyguladığı politikaların bir sonucudur. Yapısındaki ümmetçilik-ulusçuluk karşıtlığının günümüzde etkisini yitirmesi, yeni bir toplumsal olguyla karşı karşıya olduğumuzu duyurur bize.

Uluslararası ticaret dili İngilizcenin, Türkçe tartışmalarında gittikçe daha da belirleyici olması ile "dilin kendisi için araştırılması" ilkesinin akademik çevrelerde yükselişe geçmesi aynı toplumsal döneme denk düşmektedir. Uluslaşma sürecini sokaktaki Türkçeyle temellendiren bilmisel anlayışın, şimdi dil çalışmalarıyla toplum arasına kalın bir duvar örmesi, modern dilbilim çalışmalarının bir gereği olmalı.

Dilciler ve Sanatçılar

Konumuzla doğrudan ilintili değilmiş gibi görünen şu satırlara bir göz atalım: *"Neden yazdığıma gelince. Kendime yeni bir dünya yaratmak için yazarım. O dünyamın içinde soluklanmaya, avunmaya, belki de gizlenmeye çalışırım. Yazmak, bir yerde sığınmaktır, kaçmaktır, alabildiğine özgürlüktür, karşı konulmaz büyük bir tutkudur, paylaşmaktır ve sırdaş olmaktır. Çünkü bir yerde de iç dökümüdür yazmak, öte yandan dünyanın en görkemli, en soylu işidir, öyle ki biz yazarlara doğadan gelen en gü-*

zel armağandır. Ne olursa olsun, her şeye karşın, vazgeçilmeyen, yeri doldurulamayan, sonsuz sanatlardan biridir edebiyat. Yazarlık, hangi ülkede, hangi kötü şartlar altında olursa olsun, bütün olumsuz güçlüklerine, sorumluluklarına, kısıtlanmalarına, ekonomik sıkıntılarına karşın, çok yüce ve doyuma ulaştıran bir meslektir." (Nevra Bucak, "Cumhuriyet Kitap"ın kapağı, sayı 518, 20 Ocak 2000)

Keyifle nargilesini tüttüren bir erkeğin, kapı komşusuyla sohbet ederken örgüsünü de ihmal etmeyen bir kadının aldığı keyiften hiç mi ayrımlı bir şey vermez insana yazmak. Bu tümcelere bakarsak, yazmak bir öztatmindir (mastürbasyon). Başka bir yandan bakarsak, toplumsal ortamın erkek cinsiyetine oranla daha da sakatlamakta olduğu kadın cinsiyetinin, geleneksel kültürün cinsiyete göre iş bölümüne başka bir anlamda geri dönmesidir. Kadının, meta değeri yasallık kazanmış bedeniyle evine dönmesidir.

İnsanlığın milyon yıllık kültürüne, bu kültürün en yetkin taşıyıcısı dile, dilsel yaratı birikimine sırtımızı dönüp bir özgünlük kurabilir miyiz? (Evet, bu metnin sahibinin bütün bunlara sırt çevirdiğini düşünüyorum.) Dil dediğimiz, yalnızca bir biçimden mi oluşmaktadır. Dili bir uzmanlık alanı olarak görenlerle yazarlığı meslek olarak görenler asla yanılmayacakları bir yolun yolcusudurlar: *Dil, biçimbirimlerden oluşur, bilimsel bilgisine ulaşmada tarihsellik ve toplumsallık gibi öznel yaklaşımlardan kaçınılmalıdır.* Sanatçı zaten *kuşların ötmesi gibi, ilkel kavimlerin dans etmesi gibi yazar.* O halde felsefe de tümüyle dil ve sanat dışında bir alan olmalıdır.

"Bir Türk çamaşır firması (Mozaik) Türk kadınlarına şöyle seslenmiş: CAN YOU LOOK SO WONDERFUL... Başka bir iç giyim firması (İstanbul telefonunu vermiş, nerelidir, kimlerdendir bilinmez) WHENEVER YOU WEAR IT, YOU THINK OF HIM, diyor. "Çiçek iç giyim" geri kalır mı? O da karma bir reklam dilini benimsemiş: A WORLD OF WONDER/WONDERBRA/L'AUTHENTIQUE.

İngilizceyi mükemmel bilenler benim durumuma düşmeyeceklerini sanıyorlarsa çok yanılıyorlar; çünkü yalnızca koku reklamlarını anlamak için bile İngilizce yetmiyor. PARFUMS GRES, JE SUIS COMME JE SUIS diye sunuyor ürününü; PARFUMS POPY MORENI ise şöyle: NOUS SOMMES HEUREUX DE VOUS ANNONCER QUE LEJURY DES PROFESSIONELS DE LA BEAUTE A DECERNE 3 OSCARS CETTE ANNEE AUX... Böyle gidiyor, tümünü yazmaya gerek yok." (Dedim: "AH!" Feyza Hepçilingirler, s.141-142)

Yukarıdaki gibi yaklaşımlarla dili ele alıp ciltler dolusu yazabilirsiniz. Toplumsal ortamımız en çok bu tip çalışmalara malzeme sağlamaktadır. Satışınız da fena olmaz. Aslında söylemek istediğiniz yalnızca bir tümceliktir: *Dil şu şu yabancı dillerin gitgide daha çok etkisine giriyor, öyle ki reklam tümcelerinde Türkçe tümüyle bir kenara atılabiliyor.* Söylendiği gibi "Tümünü yazmaya gerek yok" yukarıdaki örneklerin yalnızca bir ikisi yeterli. Bundan sonra bu sonucu doğuran ilişkilerin çözümlemesine geçebilirsiniz. Yukarıda sözü edildiği gibi Türkçeyi bozduğu söylenen anlatımların niçin daha çok reklam dilinde ortaya çıktığı gibi. Türkçedeki bozulmanın hangi toplumsal ilişkiler sonucu ortaya çıktığını aramaya koyulduğunuzda yazılarınız eskisi denli ilgi çekmeyecek, ama siz de dilin toplumsal bir kurum olduğunu, bu yanı gözardı edilerek hiçbir bilgisine ulaşılamayacağını öğrenceksiniz, az şey mi?

Televizyon izlemekten vazgeçemeyen biri, televizyon kutusunu alıp pencereden aşağıya bırakabilir. Kutuyu birilerinin kafasına fırlatmak da isteyebilir. Gayet insani bir durumdur. Şunu iddia edebilirim ki hangimiz o koşullarda o işi yapsak tüm dil bilincimize, bilgimize karşın o reyting/pazarlama dilini kullanmak zorunda kalırız. Bir tv sunucusunun önüne gelen bozuk Türkçeli metni sunmasıyla bunu yukarıda örneği verildiği gibi yermek, toplumsal ilişkiler açısından birbirinden çok ayrımlı olmasa gerek. Herkes işini yapıyor.

Dili biçime indirgeyen, kendini bir kurum olarak görmeye eğilimli günümüze egemen dil anlayışının başkaca bir anlamı daha var: Aslında biz dile kurallar yakıştırmaya çok eğilimliyiz. Böyle yaparak dilin mutlak bilgisi varmış gibi bir yanılsamaya kapılırız. Aslında toplumsal kaynaklı olanı tümüyle dil içi bir sorun gibi algılamaktayız. Dilin kuralları diye sistemleştirdiğimiz, dili dille açıklamak gibi bir çabanın ürünü. Çoğu dil kuralının anlatımda hiçbir işlevi olmaması, ancak dilce bir mantığı olması dili indirgeme, tümüyle bilinebilir kılma çabamızın bir sonucu olsa gerek. Günümüz dil uzmanlığı, insanın dil üzerinde yürüttüğü bu mantık üzerine kurulu. Geleneksel dilbilim yaklaşımlarının temelini de bu oluşturuyor. Diğer bir yaklaşımla dil uzmanı diye anılan kişilerin neredeyse tümü üniversitede bu alanda eğitim görmüştür. Dönemlerinin dil anlayışı budur. Modern dilbilim ne denli söz konusu yaklaşımı aştığını iddia etse de ideolojik olarak değişen çok bir şey yoktur. Sonuçta dilin kendisi için incelenmesi temel ilkedir. Yalnız uluslaşma sürecinde olduğu gibi, dilin betimlenmesinde folklorik kaynaklara çokça başvurmak zorunda kalınması, dil çalışmalarını toplumsal süreçle örtüştürmüş, uluslaşma sürecinin önü açılmıştır.

Yalnızca akademik çevrelerin değil, "dilci" nite-

Sorgulama

Ben şairim...
Bütün insanlar benle ölür
Kurşuna dizilmiştir kimi
Kimi herkesin gittiği
yöne değil
geldiği yöne bakar
Kimi yıldızları küçük
yeryüzünü büyük görür
Umursamaz bazıları
ne seni ne de beni
görmez
yeryüzünde kaldılar
sordum kendime
ya, sen dedim.

Ayhan ERGÜN

lemesini kullanan çoğu yazarın dil yaklaşımı da toplumsal gerçekliği karşılama kaygısı taşımıyor. Sanatçıların dili bir yaratı nesnesi olarak tanımalarında ise felsefenin işlevi tartışmasız. (Yazının başında andığım romancının kulaklarını burada bir kez daha çınlatmak isterim.) Sanat ürünleri de veren kimi dilcilerin, akademisyenlerin toplumsal gerçeklikten kopuk bir dil anlayışıyla devinmeleri, bilinmeli ki diğer bir anlamda toplumsal gerçeklikle tam da uyuşuyor.

Ulusunun adı bile İngilizce yazılır olmuş (TURKCELL, DIGITURK, TURK.NET...), resmi örgütlülüğün gerek içindeki gerek dışındaki dilciler, akademisyenler Osmanlıca-öz Türkçe tartışmalarını sürdüredursunlar. Zaten onların uzlaşabilecekleri bir Türkçenin, toplumsal pazar dili şansı hiç olmamıştı ki.

NAZIM HİKMET'İN ŞİİRİNDE KADIN...

Filiz SÖNMEZ

Hiç biriniz bilmezsiniz adımı, geçmemiştir ansiklopedilere, lügatlara. Yazılmaz ki hiçbir yerde hikayem, hem bizim hikayelerimiz hep birbirine benzer, aynıdır kaderimiz, değişmez ki. Yazılır bizim üzerimizden hikayeler, şiirler, öyküler. Onlar için hep aynıdır adımız Ayşe ya da Fatma. Oysa hepimizin vardır ayrı ayrı isimleri. Adlarımızı bilmedikleri gibi bilmezler şafak vakti uyanıp, inekleri sağıp, sütleri kaynatıp tarlalarda hayvanlarla birlikte çalıştığımızı, bazen öküzün bizden daha değerli olduğunu bilmezler. Çoğumuzun hayatı tarlalarda sırtımıza yüklediğimiz çocuklarımızla çalışarak geçer. Okula gönderilmeyen on üçünden sonra evlendirilen hayatımızın geri kalanını bir erkeğin malı ve tarlası olarak geçiren kadınlarız bizler. Hepimize erkeğimize saygıda kusur etmememiz, iyi bir kadın olmamız için evde, tarlada çalışkan, kocamızın karşısında itaatkar olmamız öğütlenir. Biz de öğüt verme yaşımıza geldiğimizde aynı şeyleri öğütleriz kızlarımıza. Ve çoğumuz bunun böyle olması gerektiğine inanırız. Çünkü yaşamın başka bir şeklinin de olduğunu görmemiz hep engellendi ve bizde göremedik yaşamı başka türlü. Tüm dünyayı yaşadığımız yer kadar sanıyorduk. Artık gitmem gerek, gün doğmak üzere, inekleri sağıp, ev ahalisinin karnını doyurup tarlaya gitmeliyim. Ya da kocamı, çocuklarımı kaldırıp karınlarını doyurup işe, okula göndermeliyim. Sonradan beni bekleyen ev işlerine dönüp, akşam eve dönecek olan kocama ve çocuklarıma yemek hazırlamalıyım.

Maalesef Türkiye'de kadınların çoğu böyle yaşıyor. Bazılarımız ne kadarda bunların dışında olsa, bunların hepsini reddetse de bunlar hâlâ yaşanıyor ülkemizde.

Kadın hakları konusunda istediğimiz her şeyi kabul ettirsek de gelenekten gelen kuralları, yaşam tarzını değiştirmek çok zor. Çünkü önce kadını ikna etmek gerek. Bunun için de sorunu, bir insanlık sorunu olarak ele alıp o şekilde anlatmalıyız. Çünkü bu yapılan muamele her şekilde yanlıştır. İnsanlık sorunlarını çözmeye çalışırken nasıl ırkçılığa karşı duruyorsak, böyle bir sorunu çözmeye çalışırken de cinsiyetçiliğe karşı durmalıyız.

Pazartesi dergisinin 64. sayısında Saadet Özkal'ın *"Kadın Gözüyle Okuyunca Nazım Hikmet'te"* başlıklı bir yazısı yayınlandı. Saadet Özkal yazısının başında *"Bu yazının amacı Nazım'ın şiirini edebi yönden incelemek değil, o edebiyatçıların işi. Biz burada Nazım'ı kadın gözüyle okumaya, onun bir erkek olarak **kadınlık** ve **erkeklik** anlayışının şiirine nasıl yansıdığını görmeye çalışacağız"* demiş. Burada Saadet Özkal Nazım Hikmet'in şiirini inceliyor ama edebi tarafına hiç dokunmadan kadın gözüyle okumak istiyor. Olabilir mi böyle şey? Bu bir yemeğin tarifini bilmeden yemek yapmaya çalışmak gibi bir şey.

Bir şairin şiirlerini inceliyorsanız (kadın gözüyle bile olsa) önce bir edebiyat eserinin nasıl incelenmesi gerektiğini bilmek gerek. Bunun için edebiyatçı olmanız gerekmiyor. Bir şiiri ya da edebiyat eserini incelerken eserin yazıldığı dönem özelliklerini bilmemiz ve eseri bir bütün olarak incelememiz gerekir. Saadet Özkal'ın eksik kaldığı yerlerden biri de burası. Şiirleri bir bütün olarak ele alamamış ve incelerken yazıldığı dönemi hiç göz önünde bulundurmamış. Şiirden birkaç cümleyi alarak günümüz koşullarına dayandırarak incelemeye çalışmış. Yazısının başına koyduğu iki şiirden ikişer cümle alarak bu şiirleri yorumlamaya çalışmış:

Promete, pipomuz, gül, bülbül

güle, bülbüle ruha, mehtaba falan filan/karnımız tok./ Ve şimdilik/ Gönül işlerine vermiyoruz meteliK/.../ sen hiç korkmadan/ emanet et karını

" eylem tutkusu ile devrim düşüncesi oldukça ağır basar. O kadar ki bu ağırlık karşısında kişisel kaygılar geriye itilir; aşk da doğada önemini yitirir. Gerçekten de Nazım Hikmet bir yandan aşkını, kişisel özlemlerini unutmaya çalışırken, bir yandan devrimcilerin yaşantılarına büyük ilgi gösterir" (1). Saadet Özkal yazısında *"Nazım komünist ahlakını kadınların iki bacağı arasına indirgiyor, bu arada kadın cinsini de erkeğin ona buna emanet edebilecek eşyası yerine koyuyor. Acaba bu dizeler antikomünistlerin kadınları ortaklaşa kullanıyorlar pro-*

pagandasına yanıt olarak mı yazıldı?" diyor. Bu çok ağır bir eleştiridir, hiç düşünmeden Nazım Hikmet'i ve komünizmi anlamadan yapılmış bir eleştiridir. Şiirin yazıldığı dönemde tüm kişisel kaygılar bir kenara itilmiş, herkes ırk ve cins ayrımı gözetmeden devrim mücadelesi içindedir. Nazım Hikmet o günlerde antikomünistlere cevap olsun diye şiir yazmaz.

"Kadın: güzel cins, erkek: akıllı cins... peki kadınlar böyle bir sınıflandırmaya razı mı? Nazım'ın kadınları razı gibi. Memleketimden İnsan Manzaraları'nın Ayşe'si kadın aklının erkekten daha kısa olduğunu açıkça itiraf ediyor ve Nazım bunu şiirleştiriyor:

seninle aynı kitapları okumak istiyorum/ elbet yine anlatırsın bana anlamadığım yer olursa..."

diye bir örnek veriyor yazısında Saadet Özkal. Burada "Nazım'ın Kadınları" diye bir ibare kullanıyor. Şiirde anlatılan Nazım'ın kadınları değil Anadolu kadınlarıdır. *"Peki bu kadınlar bu sınıflandırmaya razı mı?"* diye bir soru soruyor. Evet, maalesef böyle bir sınıflandırmaya razı olan kadınlar var ülkemizde. Bırakın o dönemi bugün bile büyük şehirlerde yaşayıp "erkeğim evimin direğidir" diyen kadınlar var. Yok mu? Ama Nazım Hikmet'in şiirinde adı geçen Ayşe böyle bir kadın değil. Ayşe, Anadolu'da yaşayan, belki ilkokuldan sonra okula gönderilmemiş, erken yaşta evlendirilmiş bir kadın. Ama kocasıyla birlikte kitap okuyan, okuduğunu anlamaya çalışan bir kadın. Bugün bile bu şekilde yaşayan kaç kadın örneği gösterebiliriz Anadolu'da yaşayan. Biz de okuduğumuz şeyleri anlamadığımızda bir başkasına (kocamız, arkadaşımız, öğretmenimiz vs.) soruyoruz, sormalıyız da. Şimdi bunu aklımız eksik olduğu için mi yapıyoruz? Ya da sorduğumuz kişi kocamız, sevgilimiz vs. olduğunda eksik akıllı mı oluyoruz?

Ve Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'ndan bir örnek vermiş yazısında Saadet Özkal:

" yarin yanağından gayri her şeyde/ her yerde, hep beraber diyebilmek için!.." Saadet Özkal bu dizede kadına mal (Yare, meta) gözüyle bakıldığını, komünizmde tek paylaşılmayan "özel mük"ün kadın olduğunu söylüyor. Bunları söyleyen yazarın, eleştirdiği eseri yeterince incelemediği ve yanlış anladığını görüyoruz. *"Simayne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı ile Nazım Hikmet ilk kez tarihimize ilişkin bir konuya el atar. Fakat geçmişe dünün özlemiyle değil, şimdinin, hatta geleceğin özlemiyle bakar: üstünden yıllar geçmiş bir halk hareketini devrimci açıdan yorumlar, onu evrensel bir görüş, çağdaş bir kavrayış ve bilimsel bir yöntemle şiirleştirerek günümüze mal eder. Böylece kendi deyimiyle dünü bugüne, bugünü yarına bağlamış olur" (2).*

Nazım Hikmet burada bir halk destanını yazar ve Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı'nı yazmadan önce Darülfünun İlahiyat Fakültesi tarihi kelam müderrisi Mehemmed Şerefeddin 1925-1341 senesinde Evkafı İslamiye Matbaasında yazılan "Simavne Kadısı Oğlu Bedreddin" isimli risalesini okur ve bu risaleden yola çıkarak kendi eserine bir önsöz yazar. Bu önsözde risaleyi okurken rastladıklarına değinir; Simavne Kadısı oğlu Bedrettin'in en büyük müridi Börklüce Mustafa Türk köylüsünü bir meydanda toplar ve köylülere nasihatte bulunur: *"Kadınlar ayrı tutulmak üzere, erzak, elbise, giysi, koyun, keçi ve arazi gibi şeylerin hepsi kamunun ortak malı sayılmalıdır" diye. Ve risalede Bedreddin'in gayesinden şöyle bahsedilir: "Erzak, hayvan ve arazi gibi şeylerin kamunun ortak malı sayılmasını tavsiye eden Börklüce'nin kadınları bundan ayrı tutması, bizce halkın düşüncesine karşı seçmiş ve katlanmış olduğu bir sakınmadır. Zira varlığın birliğine boyun eğmiş olan Şeyhinin Mustafa'ya bunu istisna ettirecek bir özel ders vermediği bir muhakkaktır"* bunun üzerine Nazım Hikmet Marx ve Engels'ten iki cümle ile devam eder önsözüne *"Burjuva için karısı alelade bir üretim aletidir. Burjuva, üretim aletlerinin kamulaştırılacağını duyunca doğal olarak bundan, kamulaştırmanın kadını da içine alacağı sonucunu çıkarıyor?"* (Saadet Özkal'a bundan daha iyi verilecek bir cevap bulamadım). Nazım Hikmet Marx ve Engels'in bu sözleri üzerine şöyle devam etmiş. *"Burjuvazinin modern amele sosyalizmi için Darülfünun İlahiyat Fakültesi Müderrisi'de Bedreddin'in ortaçağa özgü köylü sosyalizmi için neden düşünmesin? İlahiyat bakımından kadın mal değil midir?"* Nazım Hikmet'in önsözü okunduğunda eserde anlatmak istediklerini çok daha rahat anlayabiliriz, zaten Nazım Hikmet kendisine gelecek bu tür eleştirilere cevabı eserinin önsözünde vermiş

Yazının ilerleyen kısımlarında "Havana Röportaj"ından bir örnek verilmiş:

dolaşıyorum Havana sokaklarını/ / Yağmurla güneşi/ Ak bulutlarla masmavi yüzme havuzlarını / Kadınlarla yemişleri birbirine karıştırıyorum...

Saadet Özkal son cümleye takılmış kalmış ve buradan "kadın=yemiş" sonucunu çıkartmış. Ve Nazım Hikmet'in "tüm kadın cinsini yemiş, yani yenecek nesne" yerine koyduğunu söylüyor.

Şiirin başından başlayalım incelemeye; bu şiirde Nazım Hikmet'in Havana'ya gidişi konu ediliyor ve şiir Nazım Hikmet'in Prag-Havana uçağına binmesiyle başlıyor, yanında Moskova'lı bir kız oturmaktadır, jeolog:

Moskova'lı bir kız oturuyor yanımda, jeolog/ Ufacık tefecik de şipşirin de gök gözlü bir bal damlası

Kız yol boyunca Küba'nın Ural'dan iki milyon yıl daha genç olduğunu ama toprakaltı zenginliklerinin aynı olduğunu, kendisinin Küba'da petrol arayan Ruslara yardım etmek için Küba'ya gittiğini anlatır. Ve Nazım Hikmet şöyle devam eder şiirine:

Petrolü bulacaklar güvenim var ama Nataşacık sıcaklara nasıl dayanır/ Kazakistan'da iki yıl çalıştım diyor ısı 45-46/ İlerimde mühendisler, Bakülü, Brünolu, Peşteli, Varşovalı, Pekinli, Vaymarlı...

Peki buradaki kadına ne demeli, Jeoloji Mühendisi. petrol arama çalışmalarına yardım için Moskova'dan kalkıp Küba'ya gidiyor kadın başıyla. Nazım Hikmet "bu şartlara bu sıcağa nasıl dayanır Nataşacık" derken, kızın daha önce çok kötü şartlarda Kazakistan'da çalıştığını öğreniyor değişik millettlerden Mühendislerle. Ama bu mühendisler erkek mi kadın mı belli değil, Nazım bunu belirtmemiş şiirinde.

Şiir devam ediyor; uçaktan inilir Küba'nın güzellikleri anlatılır. Ve Küba'yı bir cennet yemişine benzetir Nazım. İlerleyen bölümlerde Küba'nın sosyal durumu anlatılır. Havana'ya indiklerinde gördüklerini şöyle anlatır Nazım Hikmet:

Tümü on sekiz saatlik uçuştan sonra toprağa, betona değil aydınlığa konduk/ Aydınlığın içinde gördüm onları aydınlıkta sarmaş dolaş/ Üç kişiydiler iki erkek bir kadın/.../ Hangisi ak hangisi melez hangisi kara seçemedim/.../ Seçemedim kadın kara mıydı ak mıydı melez miydi/.../ Üçü de soluk mavi gömlekli nefti pantolonluydu/.../ Sonradan onlara günün gecenin her saatinde her olmadık yerde rastladım/ Kimi kereler kamyonlar dolusuydular kimi kere bir kişi/ Bir keresinde Yazarlar Birliği Sarayı kapısında nöbetçiydiler/ İki kız on dörder yaşında / Küba kızları bizim Anadolu kızları gibi tez büyüyor/ Mitralyetleri ateşe hazır/ Ve yeşil bereleri kara saçlarına eğiz azıcık.

Burada üç kişiyi birbirinden ayıramayan Nazım Hikmet bunu çok da önemli olmadığını vurguluyor ve kadını silahlandırıp Yazar Birliği Sarayı'nın kapısında nöbetçi yapıyor. Saadet Özkal'ın takıldığı cümlenin (yani kadınlarla yemişlerin birbirine karıştırıldığı) cümlenin ardından şiir şöyle devam ediyor:

Mitralyetlerle kapıları birbirine karıştırıyorum/ kum torbalarından barikatlarla atlantiği birbirine karıştırıyorum/.../ Köylü analarla Cumhurbaşkanı Sarayını birbirine karıştırıyorum/ Jose Marti'nin anıtları heykelleri büstleriyle Fidel'in fotoğraflarını birbirine karıştırıyorum/.../ Bir alanda ard arda tek sıra dizilip ellerini birbirinin sırtına koyup rumba oynayan yüz bin kişiyle Fidel'i birbirine karıştırıyorum/

Eğer Saadet Özkal'ın bakış açısıyla değerlendirmeye kalkarsak bu şiirin tamamını: mitralyet=kapı, barikat=Atlantik, Köylü Ana= Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Jose Marti anıtı, heykeli=Fidel, Fidel=rumba yapan dansçılar gibi sonuçlar çıkarabiliriz.

Kelimelerin getirdiler seni/ onlar:ana/ onlar· kadın/ ve yoldaş olan...

Saadet Özkal'ın bu dizeden çıkardıkları oldukça ilgin: *"Birinci işlevimiz: analık, ikincisi: erkeğe kadınlık, üçüncüsü erkeğe yoldaşlık"* Nazım Hikmet, burada kadın cinsini anlatıyor, ana kelimesi burada bir simgedir; üreten, doğuran, emek veren, çarpışan, mücadele veren, ikincisinde bu kişi ya da kişilerin kadın olduğu, üçüncüsünde de kavgada yoldaş oldukları anlatılıyor.

Ve Saadet Özkal *Memleketimden İnsan Manzaraları'nın* Tanya'sından örnek veriyor·

"Alamanlar on sekiz yaşında bir kızı astılar/ on sekiz yaşındaki belki nişanlanır/ astılar onu...

Nazım on sekiz yaşında bir kızı öldürülmesine ağlıyor. Ama nişanlanamadı diye ağlıyor. Aşık olamadı, hormanlarının gereğini yerine getiremedi, seksen yaşına kadar yaşayamadı diye değil, evlenemedi diye."

Tanya on sekiz yaşında Moskova'da Almanlar tarafından asılan bir partizandır. Nazım Hikmet bu olayı Bursa Cezaevinde yatarken gazetelerden okur ve çok üzülür. Nazım Hikmet şiirin bazı yerlerinde Tanya'yı Anadolu'da yaşayan kızlarla karşılaştırıyor. O dönemde Anadolu'da yaşayan kızlar tarlada, fabrikada çalışır, genelde ilkokuldan sonra okutulmazlar ve erken yaşlarda evlendirilirler.

Nazım Hikmet yukarıdaki mısrada Tanya nişanlanamadan öldü diye üzülmez, zaten orada "senin yaşındaki kızlar **belki** nişanlanır" diyor ama Tanya'yı asıyorlar. Çünkü Tanya düşünen, tartışan, kavgada mücadele veren devrimci bir insandır. Bu cümlenin peşinden Tanya'yı şöyle tanıtır Nazım Hikmet:

Moskova'dandı/ Gençti, partizandı/ Sevdi, anladı, inandı/ Ve geçti harekete/ İpin ucunda ince uzun boynundan sallanan çocuk/ Bütün azametiyle insandı.

Nazım Hikmet burada Tanya'ya evlenmesi gereken bir kız olarak değil bir insan olarak bakar. Şiirin ilerleyen bölümlerinde Nazım Hikmet Tanya'yı kendisiyle karşılaştırır ve bir durum değerlendirmesi yapar. Nazım utanır kendisinden ve Tanya'ya imrenir çünkü Tanya memleketini sevdiği için ölümü göze almıştır. Nazım ise hapiste de olsa bal gibi yaşar.

Tanya,/ Senin memleketini sevdiğin kadar/ ben de seviyorum memleketimi/ Seni astılar/ memleketini sevdiğin için/ Ben memleketimi sevdiğim için

hapisteyim/ Ama ben yaşıyorum/ Sen çoktan dünyada yoksun/ Zaten ne kadar az kaldın orada:/ On sekiz senecik/.../ Tanya,/ Sen asılan partizan/ ben hapiste şair/ Sen kızım/ Sen yoldaşım/ Resminin üstüne eğliiyor başım/ Arkadaşları çağırdım bakıyorlar resmine:/ -Tanya,/ Senin yaşında bir kızım var/ -Tanya, /Kız kardeşim senin yaşında/ -Tanya/ Senin yaşında sevdiğim kız/-Tanya, /Senin yaşında kızlarla okulda, tarlada, fabrikada arkadaşız. (Nazım Hikmet burada kendi ülkesindeki kızlarla Tanya'yı karşılaştırıyor; okulda, fabrikada, tarlada arkadaş olduklarını yaşamı birlikte taşıdıklarından bahsediyor). Tanya,/ Sen öldün/ Ne kadar namuslu insanlar ölmekte ve öldürülmekte ama ben,/ Söylemesi ayıpmış gibi geliyor bana,/ ama ben/ yedi yıldır kavgada hayatımı tehlikeye koyamadan/ hapiste de olsa bal gibi yaşıyorum.

Nazım Hikmet bu şiirde Tanya'nın hikayesini anlatırken, Tanya için düşündüklerini duygularını da yazar. Ve burada Nazım için önemli olan Tanya'nın kadın veya erkek olması değildir. Tanya'nın sistem içindeki duruşudur. Bence Nazım Hikmet Tanya'yı kıskanır ve "söylemesi ayıpmış gibi geliyor bana ama" diyerek açıklar bunu, hiçbir erkeklik kompleksine girmeden. Çünkü önce insandır Nazım Hikmet herkes gibi böyle bir durum karşısında kadın veya erkek olmanın hesabını yapmaz.

Saadet Özkal Nazım Hikmet'in kadına "birey" olarak bakmadığını yazıyor ve bu iddiasına karşılık olarak *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nın Ayşe'sinin hapisteki kocasına yazdığı mektuptan örnek veriyor:

"Çalıştığın yerde seninle yan yana çalışmak istiyorum/ Dövüştüğün yerde yine yan yana dövüşmek/ Burnunun dibinden ayrılmamak için

"Nazım'ın şiirinde kadınlar ister çalışmak, ister siyasi mücadele olsun, bir etkinliği kendileri için, kendileri olarak, kendileri adına yapmıyorlar; her ne yapıyorlarsa bunu erkekleri için yapıyorlar" Saadet Özkal bu yorumu yaparken Ayşe'nin nasıl bir kişi olduğuna hiç değinmeden bu yazılan dizeyle bütün kadınlar üzerinde bir genelleme yapıyor. Burada yazılmış olan sadece bu şiirdeki Ayşe için geçerlidir. Ayşe bu şiir için yaratılmış bir tiptir bu şiirden yola çıkarak **"Nazım'ın şiirinde kadınlar"** diye bir genelleme yapamayız çünkü Nazım'ın başka şiirlerinde başka kadınlar gördük Ayşe'ye hiç benzemeyen. Ayşe Anadolu'da yaşayan bir kadındır ve Ayşe üzerinden yola çıkarak yazılmıştır bu şiir, bütün kadınlar üzerinden değil. Yazılan her şey Nazım Hikmet'in düşünceleri, bakış açısı değildir, varolan durumdur zaman zaman. Orada yazılanlar Ayşe'ye ait şeylerdir. Şair bir tip yaratır ve onun üzerinden kurgular yazacaklarını ve yazılan eser dönemini yansıtmalıdır. Ayşe kocasını çok seven, yaşamındaki her şeyini kocasıyla paylaşmak isteyen bir kadındır. Ve iyi günde, kötü günde kocasının yanında olmak ister. Böyle bir kadına Nazım başka türlü bir elbise giydiremez Anadolu'da o dönemde kadınlar ikinci sınıf vatandaş statüsündedir Bir üretim aracı gibi kullanılırlar: her yerde çalıştırılır, gücü emeği kullanılır, mal gibi alınıp satılır. Kadınların yeterince bilinci ve gücü varolmadığından, bu duruma karşı çıkamazlar, geleneğe karşı gelmek çok zordur.

Ve kadınlar, bizim kadınlarımız/ Korkunç ve mübarek elleri,/ İnce küçük çeneleri, kocaman gözleriyle/ Anamız, avradımız. yarimiz/ Sanki hiç yaşamamış gibi ölen/ Ve soframızdaki yeri öküzümüzden sonra gelen...

Nazım Hikmet burada çokyerinde bir saptamada bulunur ama Saadet Özkal: *"Saptıyor da ne yapıyor? Sofradaki kadının yerini öküzden sonra gelmesine acımakla yetiniyor"* demiş. Şiir bir soruna, çözüm önerisi getirmek için yazılmaz, o başkalarının işidir. Nazım Hikmet burada bütün gerçekliğiyle Anadolu kadının durumunu koyar ortaya. Gerisi okuyucuya aittir. Şair "Bak kadınlara neler yapıyorlar, sende şunları şunları yap" demez. Nazım Hikmet siyasi yaşamı içerisinde düşünceleri doğrultusunda kendi mücadelesini vermiştir ama bunu şiirinde sunması veya sunmaması kendi seçimidir.

Nazım Hikmet'in şiirlerinde kadınlar için yazdıklarından yola çıkarak "Nazım'ın kadına bakış açısı işte budur" diyemeyiz. Çünkü Nazım varolan kadın hikayelerinden, o dönemdeki kadınların içlerinde bulundukları sosyal konumdan yola çıkarak yazmıştır şiirlerinin bazılarını. Bunlar; Anadolu'da yaşayan kadınlardır, kocasına hizmet eden ev kadınlarıdır, burjuva kadınlarıdır, devrimci kadınlardır...

Kaynaklar
1. Asım Bezirci, Şerif Hulisi, *Nazım Hikmet Bütün Eserleri 2*, Cem yayınları, 1978.
2. Asım Bezirci, *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*, Cem yayınları, 1980.

Berrin Taş

Bir Kenti Ağlıyorum
Şiir

İNSANCIL YAYINLARI

ÇAĞIN GÜZELİ ÖZDEŞLEŞMEDE ARANAMAZ

Berrin TAŞ

Şiir yazan genç bir arkadaşın şiiri ilk kez yayınlanırken duygulanırım. Acaba neler hissediyor. İşte şiir ortamına bir kişi daha geldi. Bakalım başına ne işler gelecek. *İnsancıl*, sayfalarını açıyor, sonrası gençlerin ısrarına kalmış. Azim, inat, direnme ve ne istediğini bilmek başarıyı getirir. *İnsancıl*'a yol açmak, desteklemek, yaratıcılığını geliştirebileceği ortamı hazırlamak düşüyor. Yine de çoğu kez gençler bu olanağı iyi kullanamıyorlar.

Günümüz gençlerinde heyecan eksik. Afşar Timuçin'le sohbet ederken eski günleri anımsatır bazen. Biz der yeni bir şiir kitabı çıktığında heyecanla alır okurduk ve hemen kitap üzerine bir tartışma başlardı. Yeni çıkan şiir kitapları bir çırpıda bitiverirmiş. Günümüzde gençler kendi üstlerine kapanmış durumdalar, başkalarının ne yapıp ettiğine bakabilecek moralleri yok.

Ama başkalarının ne yaptığıyla ilgilenen biri var. 11 Eylül tarihli *Yeni Şafak* gazetesinde İhsan Deniz'in bir yazısı çıktı. İhsan Deniz soruyor. Çok satan şiir kasetlerinden, şiirin halkla buluştuğu yerler olarak tanımlanan şiir şölenlerinden sonra şiir ne kazandı, şiire ne kaldı. Önemli bir soru bu. Acaba çok satan şiir kasetleri çıkaranların bugün şiirimiz estetik sorunlarını gündeme getirmek gibi bir amaçları var mı. Asla. Ya da şiir şölenleri düzenleyenler, bu toplantılardan şiirin gelişimini sağlayan doyurucu tartışmalarla ayrılabilmişler midir. Hiç kendilerine şu soruyu soruyorlar mı. İşte bir etkinlik daha bitti. Ama ne yaptım ben. Neydi bu. Neyi başardım bu akşam.

Ben şairi kıspetini giyip meydana çıkmış güreşçiye benzetirim, avuçlarını birbirine vura vura dolanır ortalıkta. Bu, ben burdayım demektir Günümüz şairlerinin meydanı çok dar. Bu nedenle kimi şairler meydana çıkmadan şiir yazarlar. Tatlı tatlı, sorumluluk taşımayı gerektirmeyen düşlerin esrikliğinde kendilerini avuturlar. Kimileri de meydana çıkar ama şiir üzerine konuşmamak gerektiğini düşünür. Yorulmak istemezler çünkü. Rengini belli etmek sorumluluktur Hatta kimileri şairin sessizliğine hayrandır ve şairin sessizliği kırılmasın diye en çok sevdiği şairden söz etmemeyi erdem sayar. Bu ne biçim sevmekse artık. Bir de gereksiz kimi kavramlar şiirin yerini alarak gündeme gelir. Neymiş efendim, şair şiirinin önüne geçmemeliymiş. Bu anlayışın açık anlamı şu. Şairler... şairler şiir yazdığınız yetmiyor mu. Bir de şiir üzerine yazılar yazmaya kalkışıyorsunuz. Şiir üzerine yazan şair şiirinin önüne geçer. Eğer *"gerçek şairse"* susmalıdır. O da ne birileri çıkmış şiir üstüne konuşuyor üstelik söyleyecek sözü var. Meydana inmek cesaret ister, korunaklı kulelerinden dünyaya bakanlar birilerinin saldırısına uğramama güvencesini ellerinde bulundururlar. Şairin susmasını istemek sansürcü zihniyetin dışavurumudur. Şiir yazacak ama susacak. Bu şairi kişiliğinden soyutlamaktır. Bu şaire sen de benim gibi davran. Neden başka bir davranış modeli sunuyorsun demektir. Sus hiç konuşma sen, eğer şiir yazıyorsan konuşmana gerek yok zaten diyerek kendi dar alanını genişletme istediğidir. Öyle ya konuşanlar sustuğunda, sayfalar dolusu konuşup gerçekte söyleyecek sözü olmayanlar kendilerini geçerli kılmak için yorulmak zorunda kalmayacaklar. Gençler sizler sakın sessizlik çığırtkanlarına inanmayın. Onlar kendileri adına konuşabilmek için sizi susturmayı yeğlerler.

Şiir üzerine herhangi bir biçimde söz söylemek zaten zordur. Şairlerin estetik seçimlerini gündeme getirmesi pek hoş karşılanmaz. Başkaları da seçimlerini oluşturmak zorunda kalabilirler. Oysa çoğu kişi için hiçbir bağı taşımamak böylelikle canının istediği sorumsuzlukla boşluğa ürünler fırlatmak yeterlidir. Seçmek, bir başka seçimi dışlamaktır... ama yaşam da bu değil mi. Yaşamak seçimler toplamından oluşmuyor mu. Şair nereye baktığını bilmiyorsa üretimi rastlantıya bağlıdır. Ürettikleri bir estetik seçim temelinde oluşmamışsa belirlenmemiş muğlak bir duyuş, düşünüş tarzı egemendir yaratıcılığında. Bu şairin bakış açısının net olmayışından kaynaklanır. Zaten şairden netlik istenmez. Şair fazla kitap okumamalıdır. Şiire bilgi gerekmez. Ülkemizde genel anlayış budur. Bilgi özümsemek değildir çoğu kişiye göre. Bilgi, bilir bilmez kimi kavramları kullanmaktır. Kimbilir belki de bu nedenle şaire kendi iç dünyasına kaçmak düşer. Sonunda

kaça kaça iç dünyası da dile gelmez. Sessizlik ve karanlık, dilidir şairin. Bu dil konuşmaz. Kendi kendine mırıldanır. Bu mırıltıyı kimseler duymaz.

İnsancıl'ın Eylül sayısında Sedat Umran'ın bir yazısı yayınlandı. Benim yine *İnsancıl*'ın Temmuz sayısında yayınlanan *"Şiirin Gücü"* başlıklı yazıma bir eleştiri. Öncelikle Sedat Umran'a çok teşekkür ederim. Zira edebiyat ortamımızda eleştirmekle karalamak karıştırılır genellikle. Konu hemen kişisel saldırılara dönüştürülür. Yanıtlar da çoğu kez aynı saldırı temposuyla başlar ve biter. Böylece tartışma ortamı yaratılmaz. Tartışılmaya çalışılan konu gümbürtüye gider.

İşte eleştiri anlayışımızın gerçekliği karşılamadığı böyle bir ortamda Sedat Umran tüm *içtenliğiyle* şiir üzerine düşündüklerini söylüyor. İçtenlik kavramına aynı anlamı vermiyoruz Sedat Umran'la. Sedat Umran "içtenlik"ten şairin mizacına uygun yaratması ya da duygu ve düşüncelerini olduğu gibi aktarmasını anlıyor. Burda Sedat Umran'ın şairin duruşuyla şiirin yaratım sürecini karıştırdığını düşünüyorum. Ben içtenlik kavramını şairin duruşunu anlatmak için kullanmıştım. Şairin içtenliğini dile getirdim. Şiirin içtenliğinden söz etmedim. Sedat Umran'ın yanlış değerlendirdiği bu. Şairin zihninden geçenler olduğu gibi aktarılırsa bu sanat olmuyor elbette. Bu duruma olsa olsa yansıtma denebilir ki bu da yaratıcılığın yerine geçemez. Yaratıcılık malzemenin şairin dış dünyayla ilişkisi içinde yoğrularak bir bireşime varmasıyla gerçekleşir. Burda sorabiliriz, malzeme nedir diye. Şairin malzemesi yaşadığımız bu kocaman dünyadır. Bu dünyada insanlar acılarıyla, sevinçleriyle, zayıflıklarıyla, incinmişlikleriyle bir yaşamı sürdürürler. Çoğu kez günlük yaşamın sorunları, sorumlulukları ağız tadını bozar insanın. Bu nedenle şiir kolaylıkla kaçmanın bir aracı olabilir. Zaten güzellik duygusu çamurlu sokaklarla, tıkış tıkış otobüslerle, faturalarla, taksitlerle zedelenmiştir. Sırtını dayabileceğin, birlikte konuşup gülebileceğin insanlarla birarada olabilmek bir özlem olabilir kimi zaman. Zor günlerde yanına koşabileceğin dostlukları, arkadaşlıkları oluşturmak kolay değildir. Nereye baksan yalnızlık...

Sahici arkadaşları yoksa kendi üstüne kapanır şair. Rastlantılarla belirlenir yaşamı. Bu, başlangıçta özgürlük gibi görünür. Canı ne isterse yapmaktadır. Dünyayı avuçlarının içine almıştır sanki. Çoğunlukla bu görüntünün ardında ne yaptığını bilmemek yatar. Rastlantılarla oyalanmak rotasını belirlemeden okyanusta yol almaya çalışan bir geminin durumuna benzer. Her yan deniz ve nereye gidebileceğini anlayabileceğin tüm bilgilerden yoksunsun. Korkunç bir başıboşluk güzelliği temelden yoksun kılar. Şaşkın şairin güzeli de rastlantılara bağlıdır.

Kadro'nun 14. sayısında Yakup Kadri bunu pek güzel anlatır. *"Bir kıssa ve bir hisse"* başlıklı yazısında kendi edebi sürecinden sözeder. Babıâli caddesinde dolaşırken bir arkadaşına rastlar. Arkadaşı *"haydi bizimle gel, bir edebi cemiyet kurmaya gidiyoruz"* der. Heyecanlanır ve edebiyat ortamına girmek adsız, sansız bir üye olarak bile düşleyemeyeceği kadar yüksek bir onur görünür ona. Arkadaşının peşine takılıp ulaştığı bu küçük grubun yanında dönemin tanınmış yüzlerini görür. Heyecandan ağlayacak gibidir artık. Bir küçük odada toplanılır ve topluluğun adı belirlenir. Fecr-i Atı. Uzun uzun konuşulur, tartışılır. Yakup Kadri hep dinler ve her dinlediğini doğru bulur. Sonunda ortaya şöyle bir formül çıkar.

"Sanat şahsi ve muhteremdir."

Bu tümceyi içinden yüzlerce kez yineleyerek eve döner. *"Sanat şahsi ve muhteremdir."* O günden sonra yıllarca bu görüşü savunmak için okumadığı kitap, çatmadığı insan kalmamış. Bu coşkunluğu Balkan savaşına dek sürmüş. Ne zamanki Çatalca önlerine dayanan düşman toplarının seslerini yatağının içinde işitmeye başlamış o zaman kendi mücadelesinden daha önemli şeyler olduğunu kavramış. Yine de hâlâ *"sanat şahsi ve muhteremdir"* demeye devam ediyormuş. Fakat hiç değilse onun kadar *"şahsi ve muhterem"* şeyler olabileceğini düşünmeye başlamış.

Yakup Kadri sanat anlayışını kökten değiştirme kararını şöyle anlatır.

"Nihayet 1914, 1918 geldi. Garp imperialismasından kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri tüm vahşetiyle bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada ne edebi cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davalarından eser kaldı. O zaman artık bütün acı sarahatiyle anladım ki istiklali uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvel bir cemiyetin, bir milletin malıdır Sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın, ne manası, ne kıymeti vardır. Müstakil sanat. müstakil vatanda olabilir."

Yakup Kadri savrulup durmanın kendisini yanlışa götürdüğünü yaşayarak görüyor. Hiç sorgulamadan kabullendiği *Fecr-i Ati* savunuculuğu yaşam karşısında geçersizdir artık. Yatağının içinde düman toplarının sesini işitmeye başladığında sarıldığı düşünceler sarsıntı geçiriyor. Daha sonra da sanatın öncelikle bir topluluğun, bir ulusun malı, bir devrin anlatımı olduğunu anlıyor. Bütün bunlardan soyutlanmış bir sanatın ne anlamı ne de değeri vardır ona göre. Hani yaşam öğretir derler ya. Evet bazen öğretiyor yaşam. Nice deneyden sonra.

Gerçekte Sedat Umran'la şiire bakışımız temelden farklı. Sedat Umran şair için *"realiteden soyut-*

lama ile kopacak bir düş dünyası, realite gibi elle tutulur bir plastiklik arzeder, o hatta realiteden de üstündür, o denli canlıdır" dedikten sonra *"burada sözkonusu olan 'aşkınlaştırma' (Transzendieren) olayıdır"* diyor. Sedat Umran'la ayrıldığımız nokta tam da burası. Sedat Umran *aşkınlaştırma*'yı bir yöntem değil amaç olarak gösteriyor. Böylece *aşkınlaştırma için aşkınlaştırma*'yı savunuyor. *"Kendinde sanat"* anlayışının savunucusu oluyor. Oysa ben *aşkınlaştırma*'yı yaşam için, insan için savunurum. Zira *aşkınlaştırma* öznelden genele doğru bir açılımdır. *Aşkınlaştırma* amaç olursa şiir bilincin dışına çıkar. İnsanı etkilemez. *Aşkınlaştırma* yaşam için, insan için olursa şiir bilince girer.

Yakup Kadri'nin aksine Sedat Umran yaşamın içinde bir şiirden yana değil. Gerçekçi şiirlerde yazılabilir ama gerçekçi şiirler güçlerini günlük olaylardan alırlar ve çoğu kez gerçek şiirin amacına ters düşerler diyor. Yaşamın dışında bir üst gerçeklik olarak şiiri düşünmek daha keyifli bir uğraşı olabilir. Ama ben kolu koparılan adamın, tecavüze uğrayan kadının, sokakta ciklet satan çocuğun şiirini yazmak istiyorum. Geceleri o pırıl pırıl yanan alışveriş mağazalarından yansıyan ışıktan yararlanarak bir yandan mendil satarken öte yandan defterine yarınki ödevini yazmaya çalışan çocuk beni etkiliyor. Elbette yaşadığımız bu kocaman dünyanın sorunlarıyla şiire girmesini istemek eziyetli bir yoldur. Burda şairin sözcükleriyle gerçeklik arasındaki bağlantıyı kurarken şiirsel tadı bozmamak için çok çalışması gerekir.

Bu anlamda içgüdüsel olarak şair doğulduğu savı da bana gerçeklikten uzak görünüyor. Benim babam da şiir yazarmış, amcam da şiirler yazmış ve şiirlerini işyerindeki kasasında saklamış yıllarca. Ama yaşamları belki de onları şiire doğru pek fazla zorlamadığı için, belki de şiiri iş edinmedikleri için bugün biz onları şair olarak tanımıyoruz. Edebiyat ortamına girmemişler. Gerçekte şair doğduğuna inanmak şairleri rahatlatan bir anlayıştır. Okuyucu da şairlerde ben de olmayan büyülü nitelikler var diye düşünebilir.

Bir şeyle özdeşleşmek diyor Sedat Umran. Aristoteles'in Poetika'sında da vardır bu kavram. Aristoteles katharsis -arınma- kavramıyla açıklar özdeşlik ilkesini. Bugün bu anlayış Brecht'in yabancılaştırma yöntemiyle aşılmıştır. Özdeşleşme sanatı *"kendinde şey"* olarak görmektir. Afşar Timuçin, *Estetik*'te bunu şöyle açıklar:

"Bugün güzel bize bir kendinde şey olarak görünmüyor. O ilişkilerde, durumlarda, tutumlarda seziliyor; karşıtlıklarda, çatışkılarda görülüyor; biçimlerde anlamlarda beliriyor herşeyden önce çelişkilerle dolu bir şey olarak ortaya çıkıyor; neredeyse karşıtıyla bütünleşen, karşıtı olmadığı zaman yokluğa gömülecek olan bir şey olarak görünüyor. Bir kuşun uçusunda, bir böceğin duruşunda, bir çocuğun bakışında, beklenmedik bir olayın yarattığı şaşkınlıkta, acılı bir durumun yarattığı tedirginlikte, hatta durup kalmışlıkta, çaresizlikte kuruluveriyor Çağdaş güzel, sanat yapıtının özellikleri arasından kendini duyuruyor, onunla kurulmuş ve onunla varolan bir şey olarak kendini sunuyor."

Çağın güzeli özdeşleşmede aranamaz.

Kar Geçitleri

Güzden kara kalmış kelebeklermişsin
yeğnilmişsin emerken kar her sesi
şaşmış kalmışsın ak deniz çocukları gibi
hiç kış görmemişsin ki...
tutunduğun erimiş
dokunduğun uçmuş
çiçek sanmışsın her taneciği
konduğun da konamadığın da
duymamış seni.
yaşamak demişsin
bilmediğin bir mevsimde
yaşlanmış kelebeklerin işi...

Yaşamak buzdan
bıçak yarası senin için
anlık dokunmalar kar geçitlerinde
erimeler öncesi.
kim yaşayabiliyor ki ertelemeden her anını
damağında kar kokusu
sonrası anımsamak
anımsamak sonrası...

Faruk BAL

YANLIŞ ANLATILAN BİLİM: HAYALGÜCÜNÜN DIŞLANMASI

H. Tuğrul ATASOY

Yıllarca kandırdılar bizi. Bilim insanı önce gözlemler sonra hipotez oluşturur sonra hipotezini sınamak için deney yapar en sonunda da deney sonuçlarına göre hipotezi doğrulanır ya da yanlışlanır diye. Bu yalana inanmamızı beklediler. Neden çünkü bu yalana inanmamızı isteyenler için insanın hayalgücünden daha büyük bir tehlike yok şu yaşlı dünyamızda. Çünkü bu yalana inanırsak merakımızı besleyemez gözlemlerimize ise güvenemeyiz artık. Kötürüm kalırız ve bilimsel olarak artık onları ve onların statükocu tahtlarını sarsabilecek yeni bir şeyler üretemez oluruz. Bilim insanının merakını var eden ona can veren şey bilim insanının hayalgücüdür, bilim insanının gözlemlerini işler hale getirip ayakta tutan harç da yine o hayal gücüdür. Teori her zaman pratikten önce gelir. İnsana doğduğu günden itibaren kendi varoluşu hakkında açıklayıcı olduğu düşünülen geleneksel bilgiler verilir. Bu geleneksel bilgiler kişiye içinde yaşadığı evrenin varoluşunu da açıklamaya yöneliktir aynı zamanda. Bu bilgiler zamanla bireyin hayalgücüne dar gelirse eğer, birey merak etmeye ve gözlemlemeye başlar. Önceki bilgi ile çelişen gözlem hayalgücünü tekrar canlandırır ve bireyin kafasında yeni modeller üretilir. Bu modeller yeni gözlemlerle ve de daha önemlisi yine hayalgücü ile şekillenen deneysel modeller üzerinde yapılan yeni gözlemler ile sınanır. Doğrulanır ya da yanlışlanır çokça da ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir. Sonuç ne olursa olsun bilim insanı ve bilim, daha çok bilgi adına, bundan yarar sağlar. Bu işin sonu var mıdır? Yani nihai bir son model bulunabilir mi? Asla hayır. Çünkü her yeni bilgi beraberinde birçok yeni soru getirir. Hayalgücü sayesinde bilim insanının yaratıp sınayıp doğruladığı yeni çözüm doğrulandığı andan itibaren artık bir başka bilim insanının hatta bazen kendini ortaya koyan bilim insanının hayalgücüne bile dar ve yetersiz gelmeye başlar. Hiçbir görüş-teorem- en son ve nihai görüş-teorem- değildir. Görüşü-teoremi- var eden hayalgücü onu yarattığı andan itibaren onu yıkmaya başlayacaktır. Bu olmaz ise bilim var olamaz. Bilim yapabilmek için genel geçer bir metodoloji, yol ya da yöntem yoktur ve de olamaz. Çünkü tüm insanlığın bir metodolojiye uygun olarak ve bu metodolojinin kuralları doğrultusunda hayalgücünü kullanıp yaratıcı olması olası değildir. Yalnızca içgüdülerimizi kullanarak bilim yapabilsek amenna.

Neden hayalgücümüzü bir metodoloji ile ıslah ederek kısırlaştırıp yok etmeye çalışırlar? Kafamızda bize öğretilen ama bize dar gelen evren ve varoluş modellerine hayalgücümüz ile alternatifler bulmayalım diye, bize daha çok şey söyleyen hayalgücümüzün yaratmaya çalıştığı yeni modelleri merak edip sınamayalım diye, artık gözlem yapıp onların yanlışlarını görmeyelim diye bizi dar metodolojiler ile ıslah etmeye çalışıyorlar. Yani yeni Giordano Bruno'lar olmasın diye tüm bunlar. Tübitak yayınlarından çıkan *"Bilim ve İktidar"* adlı kitabın yazarlarından biri olan Augusto Forti'nin şu satırlarına bir göz atalım: *"Görecelik ve sonsuzluk kavramlarını Giordano Bruno'ya (1548-1600) borçluyuz. Bruno, evrenin, üzerlerinde hayat bulunan sayısız gezegen sistemleriyle dolu ve sonsuz olduğuna inanıyordu. Ayrıca Bruno mutlak hakikatin var olmadığını ve bir kimsenin dünyaya ilişkin algısının zaman ve uzam içerisinde işgal ettiği yere bağımlı olduğunu iddia ediyordu: Bunlar modern bir bilim adamının kavramakta zorlanmayacağı, ama Bruno'yu kilise ile çatışmaya sürükleyecek iki yeni anlayıştı"* (1) Bruno 1600 yılında yakılarak idam edildi. Yazar Bruno'nun Prag'dayken yazdığı şu satırları nakletmiş daha sonra; *"Ne gördüğüm hakikati gizlemekten hoşlanırım, ne de bunu açıkça ifade etmekten korkarım. Karanlık ve aydınlık arasındaki, bilim ve cehalet arasındaki savaşa her yerde katıldım: bundan dolayı her yerde nefretle karşılaştım ve cehaletin babaları olan resmi akademisyenlerin yanısıra kalın kafalı ve aptal çoğunluğun öfkesine hedef olarak yaşadım"* (2)

Hayalgücümüzü ve merakımızı sindirmek ve yok etmek için yalnızca anlamsız ve dar metodolojiler dayatmakla kalmadılar bize. Bilim ve bilim insanını olduğundan farklı gösterdiler bize. Bilim ile ilgili herşeyi idealize edip kutsallaştırdılar öyle ki biz sıradan insanların ona ulaşması olası değildi artık.

Çok ince ayrıntıları bile idealize ettiler, kutsallaştırdılar. Bilim insanı bir insan değil bir azizdi artık. O her türlü insancı özellikten -örneğin inançtan, bencillikten, inattan- arındırıldı. Bilim insanı bir melek kadar insanlıktan uzak biri haline getirildi. Hepsi geçmişlerinde öyle her insanın üstesinden gelemeyeceği kadar üstün ve çok zor bir akademik eğitim almışlardı sanki. Onlar normal insanlar olmadıkları için deney sonuçlarını çarpıtamazlar, işlerine gelmeyeni görmemezlik edemezler, teoremlerinin doğruluğu konusunda aksi kanıtlara rağmen inatçı olamazlardı. Hayalgüçleri, uzakgörüşlülükleri yoktu, sanki sadece okudukları kitaplar ile deney sonuçları vardı beyinlerinde. Bruno'yu yok edenler Bruno'yu ulaşılması imkansız bir idol haline getirdiler ki bir daha izinleri dışında Brunolar ortaya çıkmasın. Böylelikle bilimden ve bilimsel düşünceden biz yığınlar koparılıp uzaklaştırıldık. Güya bilim insanlarının söylediği her şeye bu sözler kutsal ve ilahi sözlermişcesine inanır hale getirildik. Biz sıradan insanların vergileri ile geçinip giden ve bize yararlı hiçbir şey üretmeyen güya bilimsel kimi kurumları ve yine güya kim bilim insanlarını denetlemek ve sorgulamak gibi düşünceler çok büyük günah ve yasak oldu bizim için. Bilim ve insanlık birbirlerinden koparıldı ve bilim ne yazık ki bir azınlığın tekeline ve de hizmetine girdi.

Michael Faraday'ın hiç yüksek öğrenim görmediğini, hiçbir zaman matematik eğitimi almadığını, yaşamı boyunca hiçbir fizik formülü yazamadığını, Royal Society'nin soyluluk ünvanını ve başkanlık makamını reddettiğini, dindar bir mezhep üyesi olarak Lord ünvanını taşımaması gerektiğini düşündüğünü kaçımız biliyoruz? (3) Bunları bilmek bizlerin gözünde Faraday'ın değerini mi düşürürdü? Newton'un geçimsiz biri olduğunu, bilimsel rakiplerine yaptıklarının hiç hoş olmadığını, çok dağınık biri olmasına rağmen pazar günleri kiliseye gitmeyi hiç ihmal etmediğini, ömrünün özellikle son yıllarını simya, sihir ve büyüye adadığını, çağının en büyük sihirbazı olduğunu, en verimli ve üretken olduğu dönemin taşrada yaşadığı dönem olduğunu niye anlatmazlar bize? (4) İnsan Newton'u bilmeyelim diye mi? Bunları bilsek ne olur? Newton'un bilimsel dehası mı zedelenir? Descartes'in bir kılıç ustası olduğunu, Savoy Dükü'nün hizmetinde kılıç salladığını kaçımıza söylediler? (5) Aynı Descartes'in *"Le Monde: ou le tratité de la lumiére"* başlıklı bilimsel felsefi denemesinde yerkürenin hareketine ilişkin Galileocu ve Copernicusçu görüşleri kabul edip savunduğunu, ancak Galileo'nun engizisyon tarafından mahkum olduğu haberini alınca bu denemesini sakladığını ve bu denemenin ölümünden ondört yıl sonra yayımlandığını bilmek Descartes'e olan saygımızı mı zedeler? (6) Descartes de hepimiz gibi insandı, o yüzden filozof ve bilim insanı olarak yaşadı ve öldü. Bu örneklerin hiçbir istisnai örnekler değil. Bilim tarihi bu örneklerle dolu.

Newton'un renk ve renk algısı üzerine söyledikleri tarih içinde yaklaşık 200 yıl doğru kabul edildi. O zamanlar, Newton'un fikirlerine, büyük bir şair olduğu kadar iyi bir bilim insanı olan Goethe karşı çıkmış. Ama Newton'un fikirleri kabul görmüş. Ancak son yıllarda gördük ki renk ve renk algısı tartışmasında Goethe haklı imiş. (7) Ne oldu şimdi Newton'un bilimsel dehası gözümüzde değer mi kaybetti? Belki yüzyıl sonra bu iki üstadın her ikisinin de haklı olduğunu düşünüyor olacağız ya da belki ibre tekrar Newton'a dönecek ya da ne bileyim her ikisinin görüşlerinin de doğru olmadığını göreceğiz.

Bir görüşü-teoremi- doğrulayan bir deney yapıldığında o görüşün dürüstçe tüm bilim çevrelerince kabul edildiği ya da bir görüşü-teoremi yanlışlayan bir olgu ortaya çıktığında yine bilim dünyasının o görüşten vazgeçtiğini düşünmemizi istiyorlar. Sanki olay bu kadar basit ve de bilim alanında çalışırken her şey bu düz mantık ile işliyor. Öncelikle şunu sormak gerekli: Hali hazırda bilim dünyasınca bir konu üzerinde fikir birliğine varılmış olgu ve görüşler ile çelişmeden yeni bir bilimsel adım atmak olası mı? Tabii ki değil. Son üçbin yıla dönüp bakınca böyle bir olasılığın olmadığını görürsünüz hemen. Sonra da şu soruyu soralım: Bilim dünyasında kabul gören bir görüş-teorem- ile çelişen bir yeni görüşün ortaya atıldığını ve bir iki gözlem ve deneyin bu yeni görüşü doğruladığını düşünelim, bu durumda eski görüşe ne olur? Tamamen kaldırılıp atılabilir mi? Tabii ki hayır. Yine son üçbin yıla şöyle bir göz atmak yeterli sanırım. Bilimsel devrimler sıçrayıcı tarzda evrim geçirseler de eski görüşlerden tamamen bağımsız ve onlara hiç başvurmayan yeni bir görüş henüz ortaya atılmadı. Sıçramak için ayağınızın bir yere basması gerekli değil mi?

Mevlana Celaleddin'in bir sözü var, yanlış anımsamıyorsam şöyle: *"Sen ne kadar bilirsen bil, söylediklerin karşıdakinin anlayabildiği kadardır."* Bilimsel bir buluşun ya da devrimin kabul görmesi doğruluğu ile ya da kanıtlanması ile her zaman doğru orantılı değildir. Yirminci yüzılın hemen başında Einstein'in Görecelilik kuramını doğruladığı sanılan Michelson-Morley deneyi 1925'de daha ideal şartlarda tekrar yapıldığında çıkan sonucun hiçte öyle olmadığı görüldü. Yine Einstein'in görüşlerinin bir sonucu olarak beklenen bir yıldızın ışığının yolunun güneş tarafından eğilmesi 1919 yılındaki güneş tutulması sırasında doğrulandı diye düşünüldü. Bu noktada bir alıntı daha yapacağım, Harry Collins ve Trevor Pinch tarafından yazılan

"Golem: Bilim Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey" adlı kitabın bu konuya değinilen bölümünde şu satırlara yer verilmiş; *"1922 ve 1958 yılları arasında on adet güneş tutulması gözlemi daha gerçekleştirildi. Bunlardan yalnızca biri, 1929 yılında güneşin kenarına iki güneş yarıçapından daha yakın bir yıldızı gözlemlemeyi başarabildi ve bu tam kenar üzerindeki yerdeğiştirmenin 2.24 saniyelik bir açı olduğunu söylüyordu. Diğer dokuz gözlemin sonuçları da Einstein'in değerlerine yaklaşıyordu. Einstein'in değerine inanmak için başka nedenler varsa da, görülebilir bir yıldızın ışığının güneş tarafından eğilmesini gösterir kanıt, en azından 1952 yılına değin, ya kesin değildi ya da kuramla uyuşmayacak kadar yüksek bir değere işaret ediyordu. Bugün ise hâlâ 1919 yılı, görecelik kuramı için bir dönüm noktası olarak görülür. Yoksa bu, bilimin kahramanlık gösterilerine devam edebilmek için kesin tarihlere ihtiyaç duymasından mı kaynaklanıyor dersiniz?"* (8)

Mendel'in ortaya attığı fikirlerin önemini kaç yıl sonra ve nasıl anlayabildik? Dahası Mendel'in deney sonuçlarını doğru olduğuna inandığı şekilde kağıt üzerinde düzeltmekle suçlandığını anlattılar mı bize? (9) Pasteur ise kendi görüşünü doğrulamayan deney sonuçlarını yayımlamadığını kendisi ifade etmiş. (10) İşin ilginç yanı kendiliğinden üreme konusunda Pasteur ile Pouchet arasındaki ünlü deney düellosunda Pouchet yarıştan çekilmemiş olsaydı Pouchet yanlış nedenlerle de olsaydı başarıya ulaşacakmış. Çünkü, Pouchet'in kullandığı demlendirilmiş sulu saman ortamında kaynatmayla bile öldürülemeyen bir sporun varlığı ancak daha sonraki yıllarda bulunabilmiş. Ayrıca biliyoruz ki sonraki yıllarda samanda bulunan spora ek olarak 100 C derecede kaynatmakla ölmeyen birçok spor daha bulundu. Yani Pasteur deneylerine devam etmiş olsaydı kendi savunduğu görüşü desteklemeyen ancak sanki kendiliğinden üreme teorisini destekliyormuş gibi görünen deney sonuçları elde edebilecekti. Bu olayların geçtiği yıllarda Darwinizm'in kendiliğinden üreme düşüncesine dayandığı düşünülüyormuş. Ve Pasteur kendiliğinden üreme görüşü karşısında zafer kazanınca Darwinizm karşıtları Pasteur'un zaferinin kendilerini de haklı çıkardığını düşünmüşler. O zamanki genel kanıya göre Pasteur bu başarısı ile yalnızca kendiliğinden üreme düşüncesine değil aynı zamanda Darwinizm'e de kesin darbeyi indirmiş. (11) Collins ve Pinch, Pasteur hakkındaki yukarıdaki bilgileri edindiğim kitaplarında bakın ne diyorlar; *"Geriye baktığımızda, Pasteur'un uzakgörüşlülüğünü alkışlamamız gerekir. Pek tabii ki haklıydı ve ilk bakışta karşıt gibi görünen deneysel göstergelerce yönlendirilmeyi reddedecek kadar bildiği yolda yürüme cesaretine sahipti. Fakat bu yalnızca uzakgörüşlülüktü. Bilimsel yöntemin tarafsız uygulanması değildi. Eğer Pasteur, aynı Pouchet gibi, yanlış hipotezi destekliyor olsaydı, onu şimdi "bilimsel gerçekler karşısında inatçılık yapmakla" suçlayacaktık. Olayları sonradan tastamam değerlendirme bilim tarihinde tehlikeli bir yoldur."* (12)

Hem Pasteur hem de Pouchet geriye dönüp baktığımızda bugün eriştiğimiz bilgi düzeyi ve insanlık adına kendilerine teşekkür borçlu olduğumuz bilim insanları. Bu olayda ne Pasteur iyiyi, salt doğruyu ne de Pouchet kötüyü ve de salt yanlışı temsil ediyor. İkisi de doğru bildikleri yolda emek harcayan aziz ya da şeytan değil, insan olan bilim insanları.

Bilim, kutsal ve erişilmez insanüstü yaratıkların çok uzaklarda bir yerlerde sergiledikleri bir oyun değil. Bilimi var eden insan ve insanın hayalgücü olduğuna göre içinden insan ile insanın hayalgücünün çekilip alındığı, tüm insanlığa değil de bir kısım insanlara hizmet eden ve giderek hızla görüş alanımızın dışına çekilen bir oyunun sergilenmesine seyirci kalmamalıyız diye düşünüyorum.

Saygılarımla.

Kaynaklar

1. Augusto Forti, *Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü*, Augusto Forti, Federico Mayor, *Bilim ve İktidar*, Çeviren. Mehmet Küçük, TÜBİTAK yay. 1. Basım, Haziran. 1997, sayfa.31
2 A.g.e., sayfa.31
3. Ayrıntılı bilgi için, Ernst Schwenk, *Benim Adım Newton*, Çeviren Erdinç Ürkmez, Kabalcı yay. 1996, sayfa.32-36.
4. Ayrıntılı bilgi için, Ernst Schwenk, *Benim Adım Newton*, Çeviren Erdinç Ürkmez, Kabalcı yay. 1996, sayfa.70-75.
5. Augusto Forti, *Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü* Augusto Forti, Federico Mayor, *Bilim ve İktidar*, Çeviren. Mehmet Küçük, TÜBİTAK yay. 1. Basım, Haziran. 1997, sayfa.32.
6. Augusto Forti, *Modern Bilimin Doğuşu ve Düşünce Özgürlüğü*, Augusto Forti, Federico Mayor, *Bilim ve İktidar*, Çeviren. Mehmet Küçük, TÜBİTAK yay. 1. Basım, Haziran. 1997, sayfa.33.
7 Ayrıntılı bilgi için, Oliver Sacks, *"Renkkörü Ressamın Öyküsü:* Mars'ta Bir Antropolog, Çeviren. Osman Yener, İletişim yay. 1 baskı, 1997, sayfa.23-63.
8. Harry Collins, Trevor Pinch, *Golem: Bilim Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey*, Çeviren: Zeki Yemez, Sarmal yay. 1.Basım, Ağustos 1997 sayfa.73.
9. Ayrıntılı bilgi için Lewis Wolpert, *Bilimin Doğal Olmayan Yapısı*, Çeviren Evcimen Perçin, Sarmal yay. 1 Basım, Ekim 1994, sayfa: 107, 130-132.
10. Harry Collins, Trevor Pinch, *Golem: Bilim Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey*, Çeviren: Zeki Yemez, Sarmal yay. 1.Basım, Ağustos 1997, sayfa.112.
11 Harry Collins, Trevor Pinch, *Golem: Bilim Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey*, Çeviren: Zeki Yemez, Sarmal yay. 1.Basım, Ağustos 1997, sayfa.116-117
12. Harry Collins, Trevor Pinch, *Golem: Bilim Hakkında Bilmemiz Gereken Her Şey*, Çeviren: Zeki Yemez, Sarmal yay. 1.Basım, Ağustos 1997, sayfa.112-113.

SANATÇI'NIN YALNIZLIĞI ÜZERİNE

Server ACİM

Yaşantımızda insanlar çeşitli türlere ayrılıyorlar. Ben bu kişileri duyarlılık düzeyine göre çeşitli sınıflara ayırabiliyorum. Herşeye duyarlı kişileri bir kenara koyarsak genelde insanların çoğunun pekçok olaya, gelişmeye karşı oldukça duyarsız olduğunu görüyoruz. Ülkedeki sosyal dengesizliklere karşı duyarsız, aile kavramına duyarsız, çalışma kavramına duyarsız, dürüstlük kavramına duyarsız, dostluk kavramına duyarsız pek çok insan var çevremizde. Ancak bu duyarsızlıklardan belki de en büyüğü gerçek sanatçıya karşı duyarsız olmaktır.

Gerçek sanatçı kavramı bize neyi çağrıştırıyor?

Gerçek sanatçı, yaptığı işle onyıllardır beraber olan, hatta işine aşık, işinden başka bir şey düşün(e)meyen, kendi işi ve kendi işiyle bağlantılı herşey üzerindeki gelişmeleri takip ederek sanatının düzeyini çağının ötesine taşıma gayreti içinde olan kişidir bence. Bu kişiler sanatlarıyla uğraşırken çok gergindirler çünkü perfeksiyonistdirler. Onları çalışırken rahatsız etmemek, dikkatlerini dağıtmamak gerekir. İşlerini yapmaz iken ise son derece mütevazidirler.

Eğer bu kişi bir besteciyse, yeni eserler üretmek onun damarlarında dolaşan kan kadar vazgeçilmezdir. Hele ki bu kişi boş duramıyor, tatile bile gitse örneğin ya bir roman okuyor ve bu romandan etkilenip bir müzik besteliyorsa, bu kişi için kendi işi herşeyin üzerindedir.

Müzik tarihine bir göz gezdirdiğimizde edebi nitelik taşıyan tüm yapıtlar ile müzik arasında sıkı bir bağın bulunduğunu görebiliriz. Antik Yunan tragedyalarından tutun, çağdaş şiir, öykü, roman ve tiyatro eserlerine kadar uzanan geniş tarihsel boyut içinde bu edebi metinler bestecileri daima etkilemişlerdir. 20. yüzyıl başlarında bile bir Yunan Tragedyası bir besteciyi etkileyip ona sahna kantatı yazdırmıştır (**Stravinski**-*Oedipus Rex).*

Edebiyat ve müzik ilişkisini daha da örneklemek gerekirse 1864-1949 yılları arasında yaşayan Alman besteci **Richard Strauss**. Sheakspeare'in *"Macbeth"*i için bir Senfonik Şiir bestelemiştir. 1808-1847 yılları arasında yaşayan **Felix Mendelssohn** yine Sheakspeare'in *"Bir Yaz Gecesi rüyası"* adlı eseri için bir sahne müzığı bestelemiş: 1862-1918 yılları arasında yaşayan **Claude Debussy** Piyano ve İnsan Sesi için bestelediği şarkılarda **Paul Veralaine, Baudlaire** gibi şairlerin şiirlerini kullanmıştır. **Richard Strauss**'un 1904 yılında bestelediği *Salome* operası Oscar Wilde'in texti üzerine: 1908 yılında bestelediği *Elektra* operasını Avusturyalı dramaturg Hugo von Hofmannsthal'ın Sofokles'in bir eserinden yaptığı adaptasyon üzerine hazırlanmıştır. Görüldüğü gibi drama ve edebiyat bestecilerin en önemli besın kaynağı olagelmiştir tarih boyunca ve bu durum halen sürmektedir Çünkü bir besteci için edebi malzemenin tümü büyük bir kaynaktır. Ondan etkilenmemek adeta olanaksızdır. Çünkü müziğin ifade gücü öylesi büyük bir güçtür ki, donanımlı ve dikkatli bir dinleyiciye bir oyunda yahut bir romanda anlatılanları güçlü bir müzik eseriyle öylesine anlatır ve sözel anlatımı duysal ifadeye dönüştürebilirsiniz ki, o eseri okumuş olan dinleyici, eseri adeta roman okur gibi takip edebilir.

Peki tüm bu zor ve meşakkatlı yollardan geçerek, bu devasa eserleri üretne bestecilerin ruh hali üzerinde duralım isterseniz. Müzik tarihi boyunca çok önemli eserler üreterek devleşen, abideleşen bestecilerin çoğunun çok mutlu bir hayat geçirdiklerini söyleyemeyiz. Çoğu maddi zorluklar içinde yaşamış, bestecilik dışında özel dersler vererek üçbeş kuruş kazanıp zar zor geçinmişlerdir. Yaşadıkları zorlu hayat içinde tek sığındıkları liman MÜZİK olmuş. MÜZİK sayesinde manevi huzura kavuşmuşlar, onları MÜZİK'ten başka hiçbirşey, hıçkimse mutlu edememiştir.

Günümüzde besteci sanatçı ile diğer insanlar arasındaki ilişkilere baktığımızda GERÇEK SANATÇI'nın yine yalnız kaldığını görebiliriz. Gerçek sanatçı niteliklerine sahip insanlar kurdukları özel ilişkilerde de büyük hayalkırıklıkları yaşayabilirler. Sanatçı ile beraber yaşamak, sevgili olmak, eş olmak zordur. Çünkü üreten, çalışan sanatçının meası süresi 24 saattir. O hep çalışır, düşünür, tartışır çünkü. Sevgilisiyle beraberken bile kafada çalışır. Ya da en olmadık bir anda aklına bir fikir gelir ve

bakmak yaşama
buğulu bir cama ihtiyaç duymadan

görmek yaşamı
ve yormak yaşamı

herhangi bir sarhoşlukta
eski bir köy düğünü resminde
arar gibi ebemkuşağı renklerini
bir şizofren haletiyle

özlemek geçmişi

özledikçe acı çekmek
acı çektikçe özlemek

eğelendikçe yiten
bir kasap bıçağı
hem tüketir
hem bileyler beni

Barış ÖZGENÇ

orada çalışmaya başlar. Normal özelliklere sahip bir insanın tüm bunları anlayabilmesi, kavrayabilmesi, değerlendirip sonuca ulaşabilmesi için sanatçı ruhuna sahip olması, yahut onunda sanatçı olabilmesi ve ortak duyguları paylaşmaları gerekir. Çünkü işini derin bir aşkla yapan sanatçı'nın bu yoğunluğu karşısında öteki taraf şu ve benzeri cümleleri söyleyerek, tamgaz çalışmakta olan kişinin ayağına adeta çelme takar: *"sen işini benden daha çok seviyorsun, o zaman karar ver: ya işin! ya BEN!!"* Halbuki sanatıyla uğraşan bu kişi için kendi işi başka bir yerdedir, sevgilisi başka bir yerdedir. Bu ikisini birbirinin rakibi haline getirdiğimizde, sanatçı doğal olarak sanatını seçecek ve bu ilişki bitecektir. *Sanatçı için aşık olmak, bir kadının/erkeğin çok içten, duyarlı, gerçek aşkını kazanmak ve onu korumak daha da özel bir durumdur.*

Tüm bunlar sanatçı'nın yalnız olması kaderini zorlayan etkenlerdir. Sanatçı'nın işini yaparken aldığı haz, inanın başka hiçbir zevkin yerini tutamaz. Ne cinsel ilişki, ne başka bir şey onun kadar zevk vermez veremez ona. Bunu anlamak için sizinde Sanatçı olmanız gerekir. Bazen ikı Sanatçı arasında da benzer uyuşumsuzluklar olabiliyor gerçi.

Sözün özü:

Sanatla ama Gerçek Sanatla uğraşan gerçek sanatçılar, gerçek sevgiyi hep beklerler. Çok nadir de olsa bazen bulurlar, ama çoğunlukla bulamazlar. Dileğim, gerçek sevgiyl bulan gerçek sanatçıların çoğunlukta olması.

"SEVGİ" ÜZERİNE BİR BAKIŞ AÇISI

Ahmet GÜRBÜZ

Hüsnücan'ın Anısına

Sevgi'nin kutsallığı, değeri ilk önce kesin bir biçimde deyimlenmelidir. Ne biçimde anlaşılmış olursa olsun, nasıl yaşantılanmış olursa olsun sevgi'den zerre kadar eser alan bir duygulanım, bir tavır hiç kuşkusuz kendiliğinden bir değerliliğe sahiptir.

Sevgi üzerine bu genel övgüden sonra, bu yazının, "sevgi"nin anlaşılması gereken biçim ve niteliğinin özünde ne olması gerektiğine yönelik bir söylem denemesi olmayı amaçladığı belirtilmelidir. Bilindiği gibi sevgi kavramı insanlık tarihi boyunca tüm zaman ve mekanlarda değişik biçimlerde benzer kavramlarla isimlendirilmiş, türlü duygulanımların ve ilişki biçimlerinin nitelendirilmesinde kullanılmış; dinsel-kutsal metinlerde övgüyle vurgulanmış; düşünürlerce çeşitli boyutlarıyla farklı niteliklerde irdelenmiş bir görünüm sunar. Yine bu bağlamda bu kavram, tüm insanlarca "bilinen" ya da en azından "bilindiği sanılan" bir şey de olmaktadır. Ne var ki tüm bunlara karşın yine bu kavram, üzerinde en çok tartışmak, düşünmek ve kafa yormak gereken; ve tüm insanlığın en çok ivedilikle gereksinimim duyduğu bir özellik de taşımaktadır.

Kuşkusuz "bilinegelen" tüm biçimleriyle, bu bağlamda "ana sevgisi, evlat sevgisi, vatan sevgisi, cinsel sevgi, Tanrı sevgisi vb." tüm "sevgi çeşitleri", içeriklerinde sevgisel özden parçal da olsa bir özellik taşıyor olmakla bir sevgi durumunu yansıtıyor olarak değerlendirilebilir. Ne var ki, tüm bu iyiniyetli övgülere karşın, sevginin gerçeğinin ve özünün bu anlaşılma biçimlerinden ayrı ve özgün bir konuma sahip olduğu da belirtilmelidir:

Öncelikle vurgulanmalıdır ki, "sevgi" bir özel ya da kişisel ilişki biçimi olarak anlaşılmaktan kurtarılmalıdır. Duyumsadığımızı sadece belirli bir kişiye, nesneye ya da varlığa karşı duyumsuyorsak; sadece annemiz, evladımız, sevgilimiz, toplumumuz, vatanımız vb. için "iyiliğini istemek", "kendilerine hoşgörülü olmak", "iyinlyetli olmak" erdemlerini gösteriyorsak, bu durum kelimenin gerçek anlamıyla "doğal (doğada doğal yaşamda olagelen" (1) bir bencillik duygulanımı olmaktan öte hiçbir anlam ve değer taşıyamaz. Başka bir anlatımla "doğamız gereği" yaşadığımız duygulanım ve yaşantı biçimlerimizi, bu kutsal kavramı kılıf yaparak "Sevgi" diye bilmeye ve bildirmeye hakkımız olmamalıdır. İnsanlar "doğal" birer varlık olarak "doğalam gereği" annelerine, evlatlarına, vatanlarına, eşlerine vb. karşı olumlu bir duygulanım yaşarlar. Bu "doğal" olduğu gibi yadsınacak bir durum da değildir kuşkusuz.

Diğer yandan bu kutsal kavramın yerinde anlaşılması için vurgulanması gereken önemli bir nokta da, "sevgi"nin hiçbir zaman "herhangi bir karşılık beklentisine ya da sahip olma arzusuna" dayandırılamayacağıdır. Bu anlatımın en köktenci bir deyimlemesi şöyle de yapılabilir: "Sevgi" herhangi bir "neden"e dayalı olamaz. Karşılık beklentisi; sahip olma arzusu, doğal istek ve arzuların doyurulması, kişisel çıkar, ün ve iktidar sağlama isteği; belli bir ideolojik ya da toplumsal grubun egemenlik alanın çoğaltılması amacı vb. tüm bunlar, eninde-sonunda birer materyal "neden" olmaktan öte bir şey değildir.

Böylece önemli bir özelliği ortaya çıkmaktadır "sevgi"nin Nedensiz olmak. Kuşkusuz burada "neden" ile anlatılmak istenen, "doğamız gereği sözkonusu edebileceğimiz" duygulanım ve düşüncelerimizdir. Elbette "sevgi"nin de bir temeli, varoluşsal bir dayanağı vardır; ve bu anlamda "sevgi"nin nedeni, Kant'ın vurguladığı biçimde "iyiniyet"ten başka bir şey değildir. Kant, hayatta kendiliğinden değerli olan tek şeyin "iyiniyet" olduğunu söylemine temel yapmakla, (2) insanlığın anlam arama çabalarına büyük bir katkı sağlamıştır. "İyiniyet"ten burada kabaca anlaşılması gereken, "insanın doğaya ve insanlığa karşı olumlu bir duygulanım ve tavır sergilemek istemesi"nden başka bir şey değildir

Yine önceki açıklamalardan ortaya çıkan, "sevgi"nin en önemli özelliklerinden biri de, sadece belirli bir nesne, kişi, grup vb. için sözkonusu olmaması gereğidir. Başka bir anlatımla, "sevgi"nin nes-

nesi olmaz; ya da en azından sevgi, yöneldiği nesne açısından kişisel olamaz. Sevgiyi yaşayan kuşkusuz kişidir, yani bireydir; ama bireyin yaşadığı, duyumsadığı bu şey sadece belirli bir kişi, nesne ya da grup için sözkonusu olmakla kalamaz. Bu niteliğiyle sevgi, sufilerin benzetmesiyle (3) toprak ya da yağmur gibidir; ona sadece belirli kimselerin dokunabilmesi ya da onun sadece belirli noktalara yağması düşünülemez; o, herkes ve her şey için, varolmak durumundadır.

Bu aşamada artık tüm belirlemelerden sonra, "sevgi"nin gerçekte ve özünde bir "içsel tutum" olarak anlaşılması gerektiği ortaya çıkmış bulunmaktadır. "Sevgi" belirli bir nedene dayalı ve belirli bir kişi ya da nesne için sözkonusu olarak değil; bunun ötesinde, herhangi bir nedene dayalı ve sadece belirli bir kişi ya da nesneler için varolamayan, sürekli ve soyut içsel bir tutum olarak anlaşılmalıdır. Evet, "sevgi" varoluşumuzun özünü oluşturan, hiçbir materyal ya da "doğal" nedene dayanmayan ve tüm varlığa, insanlığa karşı duyumsadığımız, sergilediğimiz bir içsel tutumumuz olmalıdır. Bizi tüm bu "neden"lerin üstünde ve dışında tutan, karşısında öznelliğin ve bireyselliğin silindiği bir içsel tutum. Öyle bir içsel tutum ki sürekli olarak aklımıza ve kalbimize egemen durum almakta; algılarımı, değerlendirmelerimizi ve duygulanımlarımızı belirlemekte; bizi sürekli yenilemekte; yaşarken **oluşturmaktadır.** Bu sönmez içsel devinim, bizi kendi aracılığıyla nedensellik dünyasının üstüne çıkarmakta, kişilik sahibi özgür varlıklar kılmaktadır.

Bu anlamıyla "sevgi" İbn-i Arabi'nin deyimlemesiyle "varoluşun özü"dür (4); o, varoluşun özü olduğu gibi, gerçek ve anlamsal açıdan varolabilmek ancak ve sadece onu edinmek ya da onda edinilmekle olanaklıdır. Felsefe tarihinde insanlığın anlam arama çabaları çerçevesinde kafa yoran iyiniyetli düşünürlerin neredeyse tümü, özgürlüğün, başka bir deyimle gerçek anlamda insansal varoluşun ancak "doğal" dünyayı aşmakla elde edilebileceği üzerinde birleşmişlerdir. "Düşündüğüm için, başkaldırdığım için, hayır diyebildiğim için, vb. varım" söylemlerinin tümü, özünde, nesnel ve nedensiz bir içsel tutum'un çeşitli biçimlerde dillendirilişinden öte bir vurguyu içeriyor değildir. Anlam arayışı ve anlamsızlığa başkaldırı; iyiniyet, adalet, dürüstlük; zulmün ve haksızlığın yadsınışı; sanatsal algılama ve duyumsama... tüm bunlar insanlık tarihindeki anlamsal çabalar sonucu ulaşılan nesnel ve evrensel değerlerdir; (5) ve tüm bu değerler, insanlık tarihindeki anlam arama çabalarında gizli ve özsel olarak yer almış olan "sevgi" sayesinde varoluşumuzda yeşerebilmişlerdir.

"Sevgi"nin bu denli aydınlatılma durumunda oluşu, özellikle günümüz dünyası ve insanlığı için geçerlidir. Andre Comte -Sponville'nin deyimiyle, çağımız insanlığınca "övülen (en çok sözü edilen) ama yaşantılanamayan sevgi" (6), gerçek ve özü açısından kavranmak ve yaşantılanmak durumundadır. Doğanın ve doğallığın giderek çürümeye yüz tuttuğu, teknolojinin (doğa dışılık ve doğal olmama durumu) gün geçtikçe ağırlıklı olarak yoğunlaştığı dünyamızın mutsuzluğa sürüklenişinin önüne geçmenin tek yolu, bu anlamıyla sevginin var kılınması, bilinmesi, yaşantılanması ve kollanmasından geçmektedir. Son olarak vurgulamak gerekir ki, J. P. Sarte'ın deyimiyle kendinden, tarihten ve tüm insanlıktan sorumlu olan "aydın"ın en önemli sorumluluğu (7), bu anlamda sevginin büyütülmesine çabalamaktır.

1. "Doğa" kelimesinin değişik temel kullanım biçimleri için bkz: M.A. Ritchie-G. David, Natural Rights: A Criticism Of Some Polltical and Ethical Conseptlons, George Allen&Unwin Ltd. London, s.71-75.
2. Kant'ın "en yüksek iyi"ye ilişkin görüşleri için bkz. Immanuel Kant, Pratik Usun Eleştirisi, Çeviri. İsmet Zeki Eyüboğlu, İstanbul, 1989, s.173-177.
3. Ünlü tasavvuf düşünürü Cüneyd: "Sufi, toprak gibidir. Her kötü ve beğenilmeyen şey onun üzerine atılır. Fakat ondan çıkan sadece tatlı ve güzel şeylerdir." "Sufi, üzerine iyinin de kötünün de bastığı toprak gibidir; altında her şeyin gölgelendiği buluta ve her şeyi sulayan yağmura benzer." Aktaran: Sühreverdi, Tasavvufun Esasları, Çeviri: H Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul, 1990, s.70.
4. Bkz.: İbn-ı Arabi, İlahi Aşk, Çeviri: Mahmut Kanık, Istanbul, 1998, s.28. Okuyucunun kafasında oluşacak olası soruyu açıklamak amacıyla, İbn-i Arabi'nin kaynak olarak gösterilen bu yapıtının orijinal isminin "İlahi Aşk" olmadığını, "Sevgi" başlığı altında konun incelendiğini belirtmek gerekir.
5. "Evrensel Değerler" konusunda geniş bilgi için bkz: Doç.Dr. Ahmet Gürbüz, Hukuk ve Meşruluk (Evrensel Erdeme Üzerine Bir Deneme), İstanbul, 1998.
6. Bkz: L'Express, 25 Mayıs 1995, s.50.
7 J.P. sartre'nin aydının sorumluluğuna ilişkin önerilen için bkz.:J.P. Sartre, Denemeler, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol, İstanbul, s.44.

Adnan ÖZYALÇINER

TARİHİN IŞILDAĞI

İNSANCIL YAYINLARI

YABANCILAŞMIŞ İNSAN, İÇERİKSİZ ÖZGÜRLÜK VE HASAN BÜLENT KAHRAMAN

Fidan EROĞLU

"Halkım bilgisizlik yüzünden yokedildi;
Sen bilgiyi yadsıdığın için
Ben de seni yadsıyacağım"
Hosea

Doğanın karşısında, bilinmezliğin içinde varolan ilkel topluluklar; kendilerinden öncesinin bilgisini ve birikimini taşımadıklarından, doğa olayları karşısında açıklayamadıkları birçok durumla karşılaşıyorlardı. Kendi dışlarında bir gücü farketmeleri ancak bu gücün kime, neye, nereye ait olduğunu bilmemeleri onları, bilemedikleri bu olaylara kutsal bir biçimde bakmaya yöneltiyordu. "En eski olan, kendisinden önce hiçbir şey bulunmayan, tarihsel açıdan en eski insan toplulukları" diye açıklanan "ilkel" topluluklardaki insanların bu bilinmezliğin içinde bütün doğa olaylarını olağanüstü karşılayarak, onlara kutsallığı yüklemesi kaçınılmazdır. Tapınma, ilkel insanda bir kendinden geçiş, doğanın gücüne boyun eğme olarak varolurken; uygar insanda, açıklayabildiği tüm olaylara ve gelişen teknolojiye rağmen kendinden vazgeçmeye dönüşmüş. "Bir toplumun belli bir yerde ve belli bir zamanda ortaya koyduğu maddi ve manevi etkinlikler toplamı olarak tanımlanan 'uygar' kavramının, bugünün insanına baktığımızda bu birikimlere uygun yaşamadığını görüyoruz. Aradaki binlerce yıllık birikime karşın, "çağdaş" insan bu birikimi dünyayı tüm canlılarla birlikte yoketmeye yönelik kullanıyor. Gelişen teknoloji ve gerileyen insanlık bir ayağı topal bir yürüyüşle "ilerleme"ye çalışıyor. Uygar dediğimiz insanlar, teknik olarak ürettikleri ancak insanlık olarak tükettikleri her şeye tapınıyorlar. Binlerce yıllık insan gelişiminin, yalnızca teknolojik yanı o da belli çevreler için kullanırken insani değerlerin ve insanlık kültürünün en altlarda kaldığını görüyoruz. Gelişme mi? Gerileme mi? diye düşünürken, yarattığı şeyi bilince çıkartamamış insan için, ona sunulan her değer bir "tapınma" nesnesi haline gelebiliyor. Kendi yarattığına yabancılaşan, dolayısıyla kendine yabancılaşan insan, bu eksik kalış duygusunu giderebilmek için yapay, kendisinin bile inanmadığı ancak inanmak için kendini ikna ettiği ilişkilere yöneliyor. İstediğini yaşayamayan, istediğinin ne olduğunu bilmeyen insanlar bu yoksunluk duygusuyla "tapınma" boyutunda ilişkiler ve "özdeşleşme"ler yaşıyorlar. Toplumsal bir ürün olan bilinç, topluluklarda "sürü" olma bilincine dönüştürülüyor. Sınıflara bölünmüş dünyanın insanları, bu bölünmüşlüğü görüp kavradıklarında, yani bilinç kazandıklarında sınıfları ortadan kaldırırlar. Egemen ideoloji bunu bildiğinden sınıfları ve çelişkileri karanlıkta bırakacak "tapınma" nesneleri yaratır. Sloganlarla sunulan tapınma nesneleri insanları düşünmekten uzaklaştırıp, eleştiri yeteneklerini yokeder. İnsanlar en doğal insani istekler karşısında bile suskunlaşırlar. Oysa bir futbol maçında, binlerce insanın yüzünde, gözlerinde aynı ifade vardır. binlerce insan aynı anda ayağa kalkar, onbinlercesi sokaklarda savaş çığlıkları atarak dolaşır. İnsani istekleri için kıllarını kıpırdatmayan bu insanlar bir futbol takımının galibiyeti karşısında nasıl olur da hayatlarını ortaya koyabilirler? Insana kendisini unutturan yoksunluk duygusu nereden kaynaklanır?

Sistem, insani olan herşeyi, dolayısıyla insanın kendisini yoketmeye yönelen bir şekilde örgütlenmiştir. Yalnızca tüketmek üzere varolan bir üretimin örgütlendiği sistemde yaşıyoruz. bu sistem yasalarıyla, yargısıyla eğitimiyle, cezaevleriyle, baskı araçlarıyla aynı zamanda güleryüzlü reklamlarıyla renkli basınıyla, pornosuyla, sloganlarıyla ancak, ayakta kalabilen bir toplum örgütlemiştir. Böyle örgütlenmiş bir sürü toplumunda, insanlar duygularını, düşüncelerini, inceliklerini yitirmiş birer robottur. Yaşadığımız toplumda insan kendisi olmak yerine önüne koyulmuş bir "model" olmaya zorlanır. Bizim

istemimiz değil onların isteği gerçekleştirilir. Anne ya da babasına benzemeyen bir çocuk; "Bu çocuk kime benzedi" yakınmalarıyla, gerekirse cezalandırılmayla birilerine benzemeye zorunlu kılınır. Çoğumuz henüz çocukluğumuzda başlayan bu baskı ve zorlanmalara dayanamayarak kendi özgünlüğümüzü yitirmeyi de göze alarak boyun eğeriz. Gittikçe azalan insanlığımızın ağır baskısı altında unutmalar dünyasına gireriz. Karşı koyamadığımız herşey, yavaş yavaş sürüye katılmamızı sağlar. Sistemin örgütlediği toplum, en geleneksel ve gerici yanlarını kullanarak, gerici değerlerle yetiştirdiği yeni insanları eski sürünün içine alır. Böyle bir durumda insan bireyselliğini yitirmiştir. Birey olma özelliğini yitiren insanlar, yaşamlarının her anında eksik kalış ve yoksunluk duyguları yaşarlar. Bu eksik kalışı dıştan dolduracak hiçbir şey bulunmaz. Ancak insan bu korkunç duyguyu unutmak ya da herhangi bir yapay olguyla tamamlamak durumundadır, yani özdeşleşmek ya da tapınmak! Arkadaşlık ya da sevgili ilişkisinde de bu boyutu yaşar. Sevgili ilişkisinde, biri, genellikle diğerinin parçasıdır. Kendisi olabilen birinin çevresinde mutlaka ona tapınan insanlar vardır. Hayranlık ve tapınma, karşıda görülen "kişiliğe" yöneliktir. Kendisi olabilmenin, içsel özgünlüğünü yaratabılmenin koşulunu yitirmiş insan, o boşluğu herhangi bir şeye boyun eğmekte bulur, bu bir anlamda kendinden vazgeçmektir. O kendisinin yaratabileceği her şeyden vazgeçmiştir. Kimsesizdir. Kimsesizlik duygusunun içindeki insan için sürünün bulunduğu her yer çekicidir. Bir futbol maçı, eğlence yerleri, asker uğurlamaları, toplu alışverişler ya da bir cenaze töreni! Buralarda kendini özgür hisseder çünkü kalabalığın içindedir. Coşkulanır, tepki gösterir ya da ağlayıp haykırır, yaptığı şeyleri hissederek yaptığına inanır, ruhsal bir boşalım yaşar. Oysa içinden bulunduğu tüm etkinlikler bilinçlice örgütlenmiştir. Özgür gibi görünen bu eylemin otoritelerce belirlenmiş sınırları içinde olan insanlar kendi coşkularını ya da kendi acılarını yaşadıklarını zanneden bir yanılsama yaşarlar. Bu ortak eylemlerde kişi kendini güçlü ve özgür hisseder. Gücün parçası olduğunu hissetmek, sürünün içindeki insanları kısa süreli bir şok tedavisi gibi değersizlik duygusundan uzaklaştırır. Sürünün içindeki insanlar toplu eylemleri, toplu yapılan herşeyi çok severler, buralarda nefes alırlar. Kendilerini özgür hissettikleri bu toplulukta ne yazık ki "içeriksiz" bir özgürlük yaşarlar.

Sürünün içinde olmayı kabul etmeyen "uyumsuz" insanlar da vardır. Toplum ve birey bir bütünü oluştururlar. Toplum ve birey kavramlarının birbirinden ayrılmaz oluşu onların çatışma ve çelişkileri olmadığı anlamına gelmez. Toplumla çatışan insan, bireyselliğini ve bu bireysellikte evrensel oluşunu yakalamak ister. O, kendisinin değerli olduğunu, bütün değerlerin yaratıcısı olduğunu öğrenmek üzere yola çıktığında, ne çevresi ne ailesi ne toplum ne de sistem tarafından desteklenir. Önüne engeller çıkartılır, tehdit edilir, korkutulur, cezalandırılır. Eğer yöntemler işe yaramıyorsa yokedilir.

Sistem, insanı bu kör inançlarla kıskıvrak bağlar. Kendi sevgisini yaşayamayan, şiddetin her an yaşandığı hayatlarda eksik kalan sevgi duygusu ulaşılamayacak insanlara aktarılır. Sevgi, günlük yaşamda somut olarak yaşanamadığından, geleneğimizde yaşayanlara değil de ölülere gösterilen sevgi ve ilgi daha belirgindir.

Radikal gazetesinin 7 Temmuz 2000 tarihli sayısında Hasan Bülent Kahraman'ın "Yeni Tapınma Kült(ür)ü" adlı makalesinde şöyle sözdeliyor tapınma kültüründen:

"Son zamanlarda kamuoyunda yaygınlaşan bir tutum var. Bu biraz da tahrik edilen bir davranış biçimi. Türkiye, iyi kötü tanınmış birisi öldükten sonra dövünmeye ve tapınmaya başlıyor. Ben buna 'Yeni Tapınma Kült(ür)ü' diyorum. Bu ortak davranış kodu ve normu hatırlayabildiğim kadarıyla ilk kez Uğur Mumcu'nun öldürülmesiyle başadı."

Tapınma kültürünün varlığı yeni bir durum değildir. Üstelik "biraz da tahrik edilen bir davranış" değil, bütünüyle sistemce örgütlenen ve desteklenen bir durumdur. İnsanca yaşama hakları ellerinden alınan, paraları ölçüsünde özgürlükleri olan, asgari ücretle yoksulluk sınırında yaşamak zorunda bırakılan, günde 10-12 saat çalışan insanların tek eğlenceleri, izlemek zorunda bırakıldıkları TV'dir. Eğlence programlarıyla, haberleriyle, reklamlarıyla insanlar ertesi günkü hayatlarının sıradanlığına hazırlanır. Kendilerine ait gibi görünün bu saatlerde, ulaşamayacakları bir yaşamın pırıltılarıyla kandırılırlar. İzledikleri her şey tapınma kültürünü yaratacak, bilinçlerini bulandıracak karmaşıklıktadır. Kolayca alınacak, alındığında hayatını değiştirecek gibi sunulan bir "otomobil" reklamı düşünelim. Kendi ürettiğini uzaktan izleyen insan için otomobil bir tapınma nesnesi haline gelmez mi? Kahraman, bu insanların neden tapınma kültürünün bir nesnesi haline geldiğini incelemeyi hiç düşünmüyor. Yazısına şöyle devam ediyor: "Daha sonra özellikle Barış Manço'da, Zeki Müren'de, Ahmet Taner Kışlalı'da. Kemal Sunal'da cereyan etti. Ölenin kimliği ne olursa olsun her cenazede aynı görüntülerin ortaya çıkması şaşırtıcı."

Kahraman, yazısının devamında "tapınma kültürünü" eleştirirken bu kültür'ün yaratılmasının tek suçlusu olarak "Medya"yı gösteriyor. Medya'nın kimlerce yönetildiğinden hiç sözetmiyor. Yazısının

en göze çarpan bölümü ise "Ölenle öldürülenin" bir tutulması. Ahmet Taner Kışlalı ve Uğur Mumcu siyasi görüşleri ne olursa olsun düşüncelerinden dolayı katledilmişlerdir. Katledilen bir insanın cenazesinde bulunmak insanlığa karşı yapılan bir saldırıyı lanetlemektir ve bu anlamda tapınma kültürünün dışında bir aykırılık, bir karşı koyuş özelliği taşır. Ölenle öldürülenin birbirine karıştırıldığı ve kavram karmaşasının daha da derinleştirilip bulanıklaştırıldığı bu anlatımda, yapılan saptamalar gerçeklikle yapaylığın birbirine karıştırılmış bir görünümüdür. İnsanlığa karşı gerçekleştirilmiş büyük katliamlar vardır. Sürü olmayı kabullenmeyen insanlar, insanlığa karşı yapılan hiçbir saldırıda sessiz kalmayacaklardır. Sıradan bir cenaze töreniyle, insanlığa ışık tutan birinin cenaze töreni arasındaki ayrımı anlayacak denli bilinç taşıyan insanlar yokedilememiştir henüz. Tapınma kültürü incelenecekse önce birbirine karıştırılmış durumların, eğer çözümlemek istiyorsak, birbirinden ayrılması gerekir. Uğur Mumcu'nun cenazesine katılanların içinde tapınma kültürünün anlayışını taşıyan insanlar bulunsa da, bu, eylemin kendisi açısından bakıldığında geçerli bir saptama değildir. Kavram çatışmasını yaratan egemen sınıflar hiçbir şeyi "gerçekliği" içinde görmemizi istemezler. Gerçekliğin tersyüz edilmiş hali yanılsama, bizim, durumları, olguları, hayatı, insanı anlamamızı engeller ve kavram karmaşasına götürür. Sistem ve üretici sınıflar arasındaki kavram çatışması, kavram karmaşalarıyla iyice tersyüz ediliyor. (İçerikleri bozulup tersine çevrilmiş kavramlar, bulanık bir pencereden bakan gözün görebileceği kadar görür gerçekliği.) Dünyaya ve kendimize bakarken nasıl bakacağımızı bilememek anlamamayı ve anlatamamayı getirir, ancak bilgi "Taşıyıcılarının", bilmeyene "gerçekliği" anlatmak gibi bir sorumluluğu vardır. Basın emekçisi olan Hasan Bülent Kahraman'a, "ölenle öldürülen"in bir tutulamayacağı gibi "bilenle bilmeyenin" de bir tutulamayacağını hatırlatmak istiyorum.

V.I. LENİN
Kültürel Özerklik
Metin Çulhaoğlu'nun Önsözü ile Türkçesi. Sibel Özbudun
ÜTOPYA YAYINLARI

Aşk! Yaşanmamışsa
(Nasıl olsa...)

Antik çağ!
Sırtımızda taşıyor gibiyizdir
Taş demir ne varsa...

İşimiz olmaz bizim bulutların üstünde
Ateşler yansın!
Görebilir miyiz güneşini
Tuz ekilen toprakların
Doğmamışsa...

Üzünç ilenç çağrı ten!
- Kimseler ağlamasın-
Tarih yazıladururken nice örtülü kanla
Sürüp gider ilk süreç
Taçlanır nasıl olsa...

Önemi büyük çağların
Yargılayalım!
Aşklar da unutulur ah birer birer
Yaşanmıyorsa...

İsmet Kemal KARADAYI

FINDIK KIRAN SÖZLER: 3'ten

Günel ALTINTAŞ

ALÇAK BASINÇ

Yüzde yüz haklı olduğunuz bir konuda mücadele veriyorsunuz; basın önyargılı ve aksi düşüncede olduğu için mücadelenize destek olmadığı gibi bilmezden ve görmezden geliyor.

Alçak basınçta başımıza bunca ç yağması bundan!

İMZA GÜNÜ

Öyle adamlar kitap çıkarıp imza günü falan yapıyorlar ki; ben cehaletimden! utanıyorum. Bundan sonra, imza atmak yerine parmak mı bassam, ne yapsam?

TARİKAT MASONLARI

Bizim tarikatçılar tıpkı masonlar gibi çalışıyor. Birbirlerini destekliyor, zengin ediyorlar. Din ve ırk ayrımı yapmayan masonlardan tek farkları tarikat ayrımı bile yapmaları!

ESKİDEN

Eskiden "Yarabbi şükür" derdi millet, şimdi "Hakan Şükür" diyor.

TÜRKÇEYE KATKI

Adama işini soruyorsun, "dekarötörüm" diyor. Cehaleti işin adından başlamış.

Geçenlerde girdiğim bir markette bazı peynirlerin üzerinde "TOST KAŞAR" yazısını görünce, o peynirin, sadece imalatçısının cahilliği yüzünden değil, aynı zamanda, adamın Türkçe katili olması sebebiyle de alınmaması gerektiğini düşündüm.

Dilseverler sağa sola "falanca sözcüğün aslı öyle değil, şöyledir" diye yazılar yazıp mektuplar göndereceklerine, Türkçesi bozuk malları boykot etseler, Türkçeye en büyük katkıyı yapmış olurlar.

İLÂNI AŞK ETSEYDİM

Geçenlerde bir işyerine telefon ettim. Patron yokmuş, sekreter kız çıktı. "Patron gelince, ona şunu söyle" dedim.

Ertesi günü tekrar aradım. Söylememiş.

İlânı aşk etseydim, söylerdi.

RUJ LEKESİ

Gençliğimizde kaçamak yaptığımızda gömleğimizdeki ruj lekeleri bizi ele verirdi.

Aynı işi, şimdi, kedi köpek tüyleri yapıyor!

ARKADAŞLIK

Arkadaşlık iyi bir şeydir. Ama "iyi arkadaşlık" kötü bir şey!

İyi arkadaş adamı sigaraya alıştırır. Daha iyisi, içkiye, kumara. En iyisi ise, uyuşturucuya ve kadınsanız fuhuşa, erkekseniz soygunculuğa.

YANIMDA KADIN OLSUN

Yanımda kadın olsun; isterse, annem olsun.

ŞİİR SERÜVENİ

Sennur Sezer'in ilk kitabı Gecekondu'ydu.

2000 yılı Yunus Nadi Ödülü'nü kazanan şairimize ödülü Atatürk Kültür Merkezi'nde verildi.

Grafiğe bakın. Gecekondu'dan Atatürk Kültür Merkezi'ne!..

LÂNETLİ YAZAR

Yunus Nadi ödülleri töreninden sonraki ikram sırasında kimileri Günel Altıntaş'a:

- Sana ödül vermediler, değil mi? deyince,

Günel şu cevabı vermiş:

- Ben, bütün lânetli yazarlar gibi, ödülümü, öldükten sonra, çok okunarak alacağım.

DELİKSİZ SÜZGEÇ

Levent Kırca, "52 yaşında olduğu halde hâlâ bakire" olduğunu ileri süren bir milletvekili hanımdan "Deliksiz Süzgeç" diye söz etmiş ve tazminata mahkûm olmuş. Her halde, yargıcın edebî kültürü zayıftı.

Oysa, edebiyatçılar birliği, yazarlar sendikası gibi kuruluşlar, böyle bir imgeyi yaratana, ödül olarak, hiç değilse, bir plaket falan vermeliydiler.

ADAM MADAM

Adam sözcüğü, eskiden, erkek anlamına geldiği gibi, beşer (human) anlamına da gelirdi. O yüzden, bilim adamı, iş adamı gibi kavramlar kadınları da kapsardı. Şimdilerde, herhalde feminist akımların etkisiyle, bilim kadını, iş kadını gibi deyişlerin sıkça kullanıldığını görüyoruz. Oysa, cinsellikle ilgili olmayan konulara (örneğimizde, bilim ya da iş yaşamına) cinselliği bulaştırmak doğru değildir.

Bakarsın, "iş kadını" dediğiniz zaman, "süzgeci delikli mi, değil mi?" diye soran çıkar!

ŞİİRİMİZDE İZLEK: HAPİSHANE

ÖZGÜRLEŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE (4)

Mustafa GÖKSOY

12 Şubat 2000 tarihinde İnsancıl Atölyesinde verilen seminer

Her şiir, kendi felsefesini, bakış açısını oluşturur demiştim. Bu şiirlerin olgusal bilinçle yazıldığını düşünüyorum. Bu konuda Cengiz Gündoğdu hocamızın "SORU" kitabından bir bölüm aktarmak istiyorum.

"Taş Niçin Düşer?

Aristoteles'e devam... Aristoteles, evrende olagelen her bir şeyi açıklayacak ya... taşın niçin düştüğünü de açıklamalı. Genel anlamıyla söylersem hareket sorunu... Hareket sorununa geldikte bu sorun son derece karmaşık. Taşın düşmesi... bir arabanın gitmesi... cigara dumanın yukarı savrulması.. Şöyle deniyor bu sorun için. "*Karmaşıklıkları yüzünden binlerce yıldır tümüyle karanlık kalan en önemli problem, hareket problemidir. Doğada gözlediğimiz bütün hareketler, havaya atılan bir taşın ki, denizde yol alan bir geminin ki, yol boyunca itilen bir el arabasının ki, gerçekte çok çapraşıktır.*"(10)

Aristoteles, işte bu çapraşık sorunu çözmlemek istiyor. Nasıl. Olgulara bakıyor. Duyular olguları gösteriyor. İşte taş düşüyor. Duman yükseliyor. Öyleyse diyor Aristoteles her cisim kendi "doğal yer"ine gider. Şöyle diyor Koyre "*Aristotelesçi fizik ile kosmolojide, bir parça çağcıl bir dile çevirirsek, fiziksel uzayda bulunan nesnelerin yerini belirleyen, fiziksel uzayın kendi yapısıdır. Yer, dünyanın merkezindedir. Ağır olduğu için, özü gereği, merkezde bulunması gerekir. Ağır cisimler bu merkeze doğru giderler, orada bir şey bulunduğu ya da fiziksel bir güç onları oraya çektiği için değil, merkeze giderler, çünkü yapıları onları oraya iter. (...) Gökbilim için bu, gökcisimlerinin devinimleri ile yerlerini belirleyenin kendi doğaları olduğu kadar fiziksel uzayın yapısı olduğu anlamına gelir.*"

Neden böyle oluyor bu? Koyre açıklıyor: "*Galile, bilimin ortaya çıkışından önce, duyularımıza verilmiş dünyayı, kuşkusuz bir parça uyarlayıp yorumlayarak gerçek dünya kabul ediyorduk.*"

İşte benim olgusal bilinç dediğim bu. Aristoteles olgusal bilincin tuzağına düşüyor. "Taş niçin yere düşer" diyor. Doğal yer kuramıyla, taşın "doğal yeri" orası diye açıklıyor. Olgusal bilincin kandırıcı yanı da burası. Olgusal bilinçle olagelen her bir şeyi "doğru" olarak açıklayabilirsiniz.

Uçak niye uçar: Uçmak istediği için uçar. Elektrik niye aydınlatır. Aydınlattığı için aydınlatır. Şeriat niçin gereklidir. İyi olduğu için gereklidir. Toplum neden bozuk. Önüne gelen rüşvet aldığı için. Trafik kazaları neden çok can alıyor: Trafik canavarı var da ondan. Yangın söndürücü emekçiler neden yandı Tuzla'da. Kaderleri öyleydi.

Yeniden söylemek gerekiyor. Olgusal bilinç, günlük hayatımızı düzenler. Cigarayı nasıl yakacağımızı... eve nasıl gideceğimizi... çayı tatlandırmak gerekirse ne yapmamız gerektiğini... ekmeği nereden alacağımızı olgusal bilinçle biliriz. Sözgelimi, hiç kimse çaya tatlandırmak için taş atmaz. Şeker atar Olgusal bilinç bunu bilir. Ama olgusal bilinç, şekerin çayı nasıl tatlandırdığını bilmez. Yine, bir yerden bir yere yürüyerek gitmemiz gerektiğini biliriz. Ama yürümenin nasıl olduğunu bilmeyiz.

Türkiye'de birçok insan Sabancı'nın zenginliğini bilir. O çok insanlardan birine bu zenginliğin nedenini sorsak, "çok çalışmış" der. Bunu diyen, Sabancı'dan çok çalışıyordur belki.

Şekerin, çayı nasıl tatlandırdığını... nasıl yürüdüğümüzü... Sabancı'nın nasıl zengin olduğunu bilebilmemiz için, bilimsel bilince ulaşmak gerekir. Ama sistem insanın olgusal bilinçle kalmasını ister. Bu bilinci kırmak isteyenleri rahatsız eder... hapse atar... gerekirse öldürür. Çünkü, sistem meşruiyetini olgusal bilinç durumuna dayandırır. Sabancı'nın nasıl zengin olduğu bilimsel bilinçle çözümlenirse... insan, dünyayı bilimsel bilinçle kurarsa, kapitalist sistem halk gözünde meşruiyetini yitirir. kapitalist sistem çöker."

Şimdi bu uzun aydınlatıcı alıntıdan sonra şunları söyleyebilirim.

Kapitalist sistem, sermaye sistemi yani kurulu düzen, biz halk olarak, yetkin bütünsel bir bilinçle

donanırsak ancak kuracağımız dünyayla çöker.

Bebelere işkence yapılan bir dünyada, ülkede yaşıyoruz.

Şimdi bu bebek-çocuklardan biri ailesiyle birlikte Gebze Cezaevi'nde kalıyor. Mutsuzum...

Günlerce, görüş günü sonrası içimde taşıdım bunu, kendi şiirimle paylaşmak istiyorum sizinle.

Beni Gözet

Adın azat/ Yedi yaşında mapussun/ Bebekken öpülesi bedeninde/ Söndürülen sigaralara çarpan/ Yüreğimiz çığlık oldu sesine/ Derinden yüzeye uzaklaşan yakınlık/ Bu görüş günü/ Vahşetin hâlâ duran izlerinden/ Benliğimize çığır oldu gözlerimiz/ Gerçeğin zamandan süzülen düşlerinde/ Değişir yaşın kuşatılmışlığa çığlık/ Sesin özgürlüğe eylem olur/ Azat kalır adın.

Şımdi Azat'la birlikte Gebze Mahpusu Yalçın Küçük hocamızın, daha önce kendi deneyiminden kavgasından yola çıkarak yazdığı bir şiiri paylaşıyorum sizinle.

"Hücrede Zaman ve Mekan

Hücrede çok düşündüm/ Kitaplar devirdim/ Işıksız ve kitapsız hep kitaplar okudum/ Sorunların çözümüne yaklaştıkça/ Taş duvara yumruk vurdum/ parmaklarımı şakırdattım/ Beş gün tuvalete ve sorguya gitmek/ Hariç/ Beton zeminden hiç kalkmadan/ Zamanı düşündüm/ Işığın hiç değişmediği bir mekanda/ Zamanı düşünmek harika/ Ve çok zor/ Çareyi açlıkta buldum."

Yaşanası özgür dünya kurmak adına, kendi kendimizin efendisi olmak için, alıştığımız herşeyle savaşmalıyız, evet. Aydın kalmak için, özgürlük sürecine sahip çıkmalıyız.

Şımdı de Nazım Hikmet'ten,

"Hapiste Yatacak Olana Öğütler

Dünyadan memleketinden insandan/ umudun kesik değil diye/ ipe çekilmeyip de/ atılırsan içeriye/ yatarsan on yıl on beş yıl/ daha da yatacağından başka/ sallansaydım ipin ucunda/ bir bayrak gibi keşke/ demeyeceksin/ yaşamakta ayak direyeceksin./ Belki bahtiyarlık değildir artık/ boynunun borcudur fakat/ düşmana inat/ bir gün fazla yaşamak./ İçerde bir tarafınla yapyalnız kalabilirsin/ kuyunun dibindeki taş gibi/ fakat öbür tarafın/ öylesine karışmalı ki dünyanın kalabalığına/ sen ürpermelisin içerde/ dışarda kırk günlük yerde yaprak kıpırdasa./ İçerde mektup beklemek/ yanık türküler söylemek bir de/ bir de gözünü tavana dikip sabahlamak/ tatlıdır ama tehlikelidir./ Tıraştan tıraşa yüzüne bak/ unut yaşını/ koru kendini bitten/ bir de bahar akşamlarından./ bir de ekmeği/ son lokmasına dek yemeyi/ bir de ağız dolusu gülmeyi unutma hiçbir zaman./ Bir de kim bilir/ sevdiğin kadın seni sevmez olur/ ufak iş deme/ yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir içerdeki adama./ İçerde gülü bahçeyi düşünmek fena/ dağları deryaları düşünmek iyi/ durup dinlenmeden okumayı yazmayı/ bir de dokumacılığı tavsiye ederim sana/ bir de ayna dökmeyi./ Yani on yıl on beş yıl/ daha da fazlası hatta/ geçirilmez değil/ geçirilir/ kararmasın yeter ki/ sol memenin altındaki cevahir.

Mayıs, 1949"

Evet, kararmasın yeter ki/ sol memenin altındaki cevahir.

Son olarak, Müştak Erenus'un 'Sermaye Destanı' kitabının dizeleriyle bitiriyorum.

" Hasılı kelâm/ Fırtınalar içinde bir yangın bu/ Nereye baksan haksızlık/ Nereye baksan sermaye/ Savaş her taşın altında/ İğrenç bir yılan gibi/ Sırıtkan ve sivri/ Doyamadan gidiyoruz bu dünyaya./ Ama işte göğün mavisi/ İşte altın başaklı tarlalar/ Bacalarda tüten bu namuslu emek/ Ve kınalı kuzu çocuklarımız./ Ölüm bir adım ötemizde de olsa/ Hiçbir zaman/ Titrek bir değneğe bağlı/ O beyaz mendilin/ Zavallısı olmayacağız./ İşte sabahı elinden tutan/ Bu gelin yıldızlar/ Aha önümüzde yeni bir dünya/ Emeğe alınterine/ M e r h a.b a.

Bitti

Yararlanılan Kaynaklar

1. Elias Canetti, *Kitle ve İktidar*, çev. Gülşat Aygen, Ayrıntı yay. ist. 1998.
2. Afşar Timuçin, *Nazım Hikmet'in Şiiri*, BDS yay. İst., 1979.
3. Afşar Timuçin, *Destanlar*, Gölge Yay., İst. 1969.
4. Afşar Timuçin, *Çöl*, Gölge Yay., İst. 1968.
5. Afşar Timuçin, *Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz*, İnsancıl Yay., İst. 1990.
6. Afşar Timuçin, *Savaşçı Türküleri*, İnsancıl Yay., İst. 1998.
7. Cengiz Gündoğdu, *Soru*, İnsancıl Yay., İst. 1998.
8. Berrin Taş, *Bir Kenti Ağlıyorum*, İnsancıl Yay., İst. 1996.
9. Refik Durbaş, (Derleyen), *Cezaevi Şiirleri*, Adam Yay., İst. 1995.
10. Fehmi Uzal-Halil İbrahim Özcan, *1980-1990 Cezaevi Şiir Antolojisi*, Sorun Yay, Melsa Yay., İst. 1992.
11. Nazım Hikmet, *Yatar Bursa Kalesinde*, Adam Yay., İst. 1997.
12. Müştak Erenus, *Sermaye Destanı*, Gerçek Sanat Yay., İst. 1989.
13. Müştak Erenus, *Taşlı Yazı*, Broy Yay., İst. 1995.
14. Sennur Sezer, *Direnç Şiirleri*, Evrensel Kültür Kitaplığı, İst. 1995.
15. Nevzat Çelik, *Şafak Türküsü*, Alan Yay., İst. 1997.
16. Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Adam Yay., İst. 1997.
17. A. Kadir, *Mutlu Olmak Varken*, Can Yay., İst. 1994.
18. Arkadaş Z. Özger, *Sevdadır*, Mayıs Yay., 1997.
19. Necati Özdemir, *Kartpostal Babam*, Kora Yay., İst. 1998.
20. Kemal Özer, *Oğulları Öldürülen Analar*, Yordam Yay., İst. 1995.
21. Bülent Ecevit, *Elele Büyüttük Sevgiyi*, Dağıtım. Tekin Yay., İst.
22. Yalçın Küçük, *Kürtler Üzerine Tezler*, Dönem Yay., İst. 1990.

FAZLA DÜŞÜNMEDEN Mİ SANIYORSUN... EVET ANINDA... AMA DÜŞÜNEREK (SÖZDE)

Ömer SERDAR

Tüm kaygan zeminler sonunda ihanete akar. Bilinç derecesi ne olursa olsun tüm bencil yasaların insanı sürüklediği yer hep aynıdır. Kişiyse bunlardan birini seçmek zorunda kalır. Sanırım bu kişinin karakteriyle de doğru orantılı bir şeydir... her "olmazsa olmaz" dayatmalar, temelinde ussal bir gerçeklik taşıyorlarsa ki; çoğunlukla bir an bile düşünülmez bu; onlar sonuna kadar çözümlenmeye zorunludurlar. Ya da çift olmanın anlamı yoktur; yalnızlığa sarılmak kaypaklık ve ihanetin aksine şerefliliktir.

Dostumu seçerken ben buna dikkat etmiştim. Ama birlikte olunduktan ve elde ediş kesinleştikten sonranın da ayrı bir dönemi kapsadığı gerçeğini, insanın içindeki kaypağı göz ardı ederek(?) yaşamsal tecrübe eksikliği ile açıklamak kalıyor bana şimdi. Ama kişiliğim bunun bedelini kendine ödetmeyi de bılmişti.

Haklı olarak endişe duyduğum ve bunun geçmiş olaylarla da doğrulandığı bir ortamda, bana karşı "inadına" oluşturulan tüm eylemler, olsa olsa ya beni hafife almak ya da benim kayıtsız şartsız reddedeceğim bir bencillik gereğidir. Elbette bu da kişisel tercih... Ahu Dudu'nun şerbetinden ya da zehrinden içmek kişiye kalmış bir şeydir. Her "olmazsa olmaz" dayatmalar, temelinde ussal bir gerçeklik taşıyorsa ve çözümlenmiyorsa kabul edilmeye zorunludur ki yeniliyorum; çift olmanın anlamı yoktur; yalnızlığa sarılmak, kaypaklık ve ihanetin aksine şerefliliktir.

Kaygan zeminlerin insanı derinden yaralayan ve düşünceye iten eylemi esnasında, taraflardan biri ortam gereği buna katlanmak zorunda kaldığında, kapıda ihanet beliriyordur artık. Evet 'ihanet', yalan-dolan, acımasızlık, görmezden gelmek, sevgisizlik, paylaşımsızlık, bencillik. Zamanı bilinmeyen ama her an olabilecek düşünsel ya da eylemsel ihanet, işte böyle doğar ve insanın en zayıf olduğu kapıdan içeri girer. Kiminde ten olur bu kiminde çıkar ilişkisi kiminde içe kapanmışlık ya da sinsi bir arayış. Ama ihanet kapıdan içeri her an girmeyi beklemeye devam eder ve her defasında da girmeyi başarır.

Benim gibiler intihar eder. Bu bir ölüm değildir; tam tersine hayatta kalmayı içerir. Hayatta kalıp ussal olguları çözümleyip deşifre etmeyi gerektirir. Yaşamsal deneyimlerin çizik çizik kanattığı yargı defterlerini nehre atarım ben. Bu övünülecek bir şey değil de ne... önemli bir şereflilik mi? Her ikisi de değil. Sadece ileri görüşlülüktür. Kanıtlar yaşanan yılların içinde dönen bıçaklarda kalan kan izlerinde yerini alır... geleceği hiçbir ihanet kirletmeyecektir.

Dostluğun hiçbir ussal açıklama yapmaksızın, bendeki "olmazsa olmaz"lara aldırmaması halını, ihanete akmaktansa dağlara gömülmeyi tercih ederek sonlayabiliyorum. İçimdeki manzaralar tüm renklerini gizlice koruyor. Renkler uyumlu. Bir duru göl hariç... orada hava bazen bulutlu. Hiçbir yağmur ıslatmıyor beni. Ben bulutla anlaşmışım bir kez. Yıldırıma alev tutabiliyorum böylelikle; *"Günün birinde şimşeği ateşleyebilecek kimse uzun zaman bulut olmalıdır."* (1) Ama o bazı yazların sıcaklığının çekiciliği ile sularını eksilttiğinde, ben onu her kuraktan sonra çatlayan yarıklardan da olsa seyretmeyi yeğliyorum. Tablolara yakından kısık gözlerle bakmak yerine uzaktan şehla, kaygısız, dirençli, iz süren ve kararlı renkleri yakıştırmayı seviyorum. Hiç istemesem de bunu yapabilirim... yaptım... yapabileceğim de. Biz insanız *"Kendimize karşı bölünürüz ve bir başka parçamızın istemediği bir şeyi isteriz"* (2) çünkü.

Bu ikinci tuzaktan sonra hâlâ ihanet etmemişlik tetiklemesiyle barınağım ayaktadır Sanırım yalnız da olsa ameleliğini kendi üslendiğim, kalfalığını öğrenip daha ustalaştığım yeni şantiyeler kurarım o topraklarda.

Karşıt cevaplar "küçük şeyler" olur.

"Fazla düşünmeden mi sanıyorsun... evet anında... ama düşünerek (sözde). Genellikle "Pire için

Çöl

bir kayığım var çölde
elimde bir kama
iniyor bütün kesişen yollara
çizdiğim haritada

var çölde bir kayığım
koca bir akbaba dümeninde
kanmıyor bedenimden attığım
kokuşmuş hiçbir leşe

kayığım var bir çölde
çekip alıyor güneş başımdan gölgemi
çırçıplak bir aynadan izliyor beni

çölde bir kayığım var
altı kum
üstü masmavi deniz
çürüyor günden güne
yelkenlerimiz

Süleyman S. KAZDAL

yakılan yorganlar" şeklinde yorumlanır bunlar, ama insan *"her yaprağın damarında koca bir ağaç olduğunu"* (3) bir türlü anımsamaz. Bilmez değildir o... sadece anımsamaz. Çünkü bencildir. Bencillik kördür de... kendini bile göremez.

Tarafsızca bakınca gözü yaşlı bir diyalektiğin karnı tok bir hayvana kurban edilişinde horgörülmeyen bir yan olduğunu ama gerçeğin guruldayan yalnızlığında açlığın okşadığı bir bahçenin soğukta kaldığını görüyorum.

Yaşama güvenmenin bir hakkı, yerinde ölmek ya da uzak varoluştur. Kavrayabilmek işte onu, gurbeti yurda çevirmektir... kapı kapanacaksa bir gün, varoluşu açıkken bilebilmektir.

Al başını git... uçurum, uçanlara özgürlüktür. Uçmadan önce çocuklarını da al neslin seni anlayacaktır... taşıyamayıp birer birer boşluğa bıraktıkça onları, göz yaşların seni olumlayacaktır.

Sözlerimi yararsız bularak kandırmayın kendinizi... en derin düşünceler en yararsız olanlardır... samanlıkta bir gün taze yumurtalar yükselir... *"köstebeğin gözünü gösterir. Köstebeğin gözünü gören halkın gözü açılır."* (4)

Ah!.. çelişki girdabında kendini kahraman sanan folluk, sonunda döne döne indiğin yerde efsane gizini yine sana hapsedecektir. Korkumsa kuluçkandan hiç çıkamaman.

Aman ne olur... ödümü patlatmayın uçanlar!

1. Nietzshe
2. Kufman
3. AVA
4. Cengiz Gündoğdu

ARKA SAYFA

Suna ARAS

Sürekli yanımda taşıdığım not defterimin sayfalarını büyük bir merakla çeviriyorum. Uzun süredir notlarıma göz atmamışım. Temmuz, Ağustos aylarında aldığım notlara bakıyorum. İşte iki dize;

"Duygular da dibe vurur
Yürek kökünden yanar"

Arka sayfa:

"Sanatın yaratırken, bedenim yüreğimle, yüreğim beynimle dostluk içinde hareket ederler. Yani duyguyla, düşünce bütünleşip, ellerimin, gözlerimin, kalemin, kağıdın ışığında yaşama kavuşurlar.

Ruhum ve bedenimle bir bütün olarak dayanışma içindeyim. Bu birliktelik olmasa yarım biri olurum. Sözcükler kekeme kalır, ruh bulamaz. Sanat yapanın sanatında yüreğinin tıpırtısı hissedilebilmeli. Bir Eylül güneşi gibi üşüyen duyguları ısıtmalı, o insan sıcaklığı.

Arka sayfa:

Güzeli duyuyorum, görüyorum, hissediyorum. Bende onu durduğu yerde alıp harmanlayıp, beni ona, onu bana karıştırıp dünyaya salaak yetenek yok galiba. Belki de onu büyütüp bir başkasına gösterecek, sevdirecek kadar olgunlaşıp gelişemedim. Ah bedenimi göyerten istem, umut, özlem, duyun beni. Yürüyün damarlarımdan gövdeme, büyütün genişletin yayın beni. Yetiştirin güzele. Güzel; bereketli bir toprak gibi fışkırıp gelişsin içimde, söze dökülsün. Söz yayılsın dört bir yana. Güzel olan çoğalsın, aksın hep aksın. Kir arınsın. Karanlık kalksın, aydınlığın üzerinden, aydınlık eğilip yüzlere baksın. Güzeli görsün dünya, insanlar ona kavuşsun. İnsanlık aklansın. Şiir koksun köşe bucak. Kab kacak şiir koksun. Estetiğin, yani güzel olanın o eşsiz büyüsüne dokunsun. İnsanlar güzel olsun. Aşk yangınının dışında yürekler ateş görmesin. Ne zaman aşk dese biri adın düşüyor aklıma.

Arka sayfa:

Bizim ülkede, demokrasinin iki gözünü birden çıkarmışlar. Bir ağma gibi ikide bir takılıp düşüyor. Onun için görseniz de tanıyamazsınız onu. Sargılar içindedir. Demokrasi körü bir ülkede insan insan olarak yaşayabilir mi? Lütfen, herkes aynaya baksın! Bizler, bozuk düzenin bozuk uşaklarıyız! Yoksa bu kadar adaletsizliği sineye çekebilir miyiz?

Arka sayfa:

Uzun süredir kendimi kendime kitleyip, kendimi de evime kitledim. Kırgınlıklarımı, kırılmış dökülmüş, anlaşılmamış duygularımı, kulakların yanından teğet geçen çığlıklarımı, yürek acılarımı da içeri alarak kilitledim. Kilitlemiştim. Anaların ve özgürlüğü ellerinden alınmış tutsak kuşların feryatları, kapımı bacamı, telefon tellerini kırıp bana ulaştığında, yorgun yüreğimi sürükleyerek dışarıya attım kendimi. Anaların kan oturmuş, korku dolu gözlerine kaçamak ve utangaç bakışlar yollayarak tel örgülerin öte yüzüne çevirdim gözlerimi. Gözlerime ölüm kokusu doldu, ölüm sarılığındaki yüzlerden ne çok utandım bilemezsiniz. Ölüm oruçlarının, açlık grevlerinin, sağlıksız yaşam koşullarının, sakatladığı bedenlerden yüz kızartarak, biz birkaç arkadaş; "TİPİ NE OLURSA OLSUN BÜTÜN CEZAEVLERİ TİPSİZDİR" "HÜCRE TİP'İNE HAYIR! diyerek, başımıza bir mezar taşı gibi dikilenlerin oturduğu başkente doğru, dost bildiklerimizin alaycı dudak kıvrımların aldırmadan, Haydarpaşa Garı'ndan yola çıkmak için harekete geçiyoruz.

Yanlış anlaşılmasın, başkentteki koltuk yapışkanlarından bir umut umduğumuzdan değil oraya yürüşümüz. Umudun, bu ülkenin sınırları içinde oturan ve suskun sürülere dönüştürülen insanlarda olduğunun bilincindeyiz. Amacımız, yer altı gazları gibi sıkışmış o suskunluğa bir kibrit çakmaktır. Umudun halklarda olduğunu hatırlamaları için.

O da ne. Silahları, copları, panzerleriyle işgal altına almışlar Haydarpaşa Garı'nı. Durumu gören yurdu düşman bastı diye oraya koşuyor. Oysa ki biz beş kişiydik. Demokrasiye inanmanın gururu içinde karşılarına dikilmiştik. Oraya koşan insanların gözleri düşman ararken ne yazık ki ben Suna Aras'ı, Suavi'yi, Şanar Yurdatapan'ı, Cezmi Ersöz'ü, Şaban Dayanan'ı, Ayhan Sağcan'ı bulacaktı. Üstümüzde eşofman ve sırt çantalarımızla. Biz beş kişiydik, sanat yapıcılarıydık ve adaletin olmadığı ülkemizde, adaletin peşindeydik! Birkaç adım atmıştık ki, telsizler cızırdadı ortalık hareketlendi. Önümüze tek tipten bir barikat kuruldu. "Nereye gidiyorsunuz?", "Yürüyoruz!", "Nereye?", "Başımızdakilerin yaşadığı, sürekli başımızı ağrıtan kararların alındığı başkente!", "Hayır yürüyemezsiniz!" Neden, yürümek yasak mı?" "Evet; sizin yürümeniz yasak o kadar!"

Ve gözaltındayız. Karakol, savcılık ifadeleri, derken güneş komşunun yolunu çoktan tutmuş oluyor.

Evimdeyim; biraz daha yaralanmış, kırılmış olarak. Ama iki gözüm ve kulaklarım hep oradadır. Tel örgülerin arkasındaki o yaralı çığlıklarda!

Arka sayfa:

Ne zaman bir şarkı dinlemeye kalksam
İçimde bir çocuk gözlerini kapatır.

Tekne hızla yol alıyor. Bodrum'un karşılıklı kale kapılarının oluşturduğu su duvarlarından açık denize doğru. Teknemizin adı Zigana; kaptan Zigana dağından esinlenmiş olmalı. Teknede on yedi kişiyiz. Gökova Körfezinin korkusu, güzelliği, heyecanı sinmiş bakışlarımıza. Mavi yolculuğumuzun yedi konuğu Fransız. Her yaştan insandan oluşuyor topluluğumuz. Her yaşın ve her insanın ayrı düşlerini alarak, Orak adasına doğru rüzgarla yarışıyor Zigana.

Yüreğim uç uç böceği. Deniz, rüzgar gökyüzü! Ülkemin sırtıma bir hamal gibi yüklediği kırgınlıklardan, yılların yorgunluklarından, yaşamın ağrılarından arınmaya çalışıyorum, denizin ninnisini dinleyerek!

Gökova körfezinin her koyu, her karesi, bütün güzelliklerin buluştuğu bir cennet. Bir hafta boyunca on iki ayrı cennet kapısından girip, on iki ayrı rüyanın heyecanı içinde söylüyoruz şarkılarımızı, türkülerimizi.

Gökova Körfezinde nereye gidersek gidelim, Gökova termik santralı bir utanç abidesi gibi dikiliyor karşımıza. Gül bahçesindeki çakır dikeni gibi, yaralayıp duruyor güzel duygularımızı. Bu korkunç görüntü bile, yeterince anlatıyor nasıl da güzele düşman olduğunu egemenlerin. Koruma yerine yok etme; yaşatma yerine öldürme istemlerini, o ölüm bacası, o güzelliklerin içinde, gün yirmidört saat uluya uluya haykırıyor. "Ben yok ediciler tarafından, yaşamın yüreğine dikilen, bir yok ediciyim" diye.

Kaptan Köksal Karaçuhalı ile biraz bu durumlar üzerine sohbet etmek için kamarasına gidiyorum. Biraz da dümene geçmek niyetindeyim. Bu sonsuz mavilikte pupa yelken yol almanın zevkini belki de bir daha bulamam korkusu var içimde. "Kaptan, Termik Santral için ne düşünüyorsun?", "Görüntüsü bile utanç verici değil mi?" Soruma soru ile karşılık veren kaptandan, uzun uzun küçük tekne sahiplerinin sıkıntılarını dinliyorum. Biraz da sıkıntıyı dağıtmak için soruyorum. "Kaptan nereye gidiyoruz?" "Kleopatra Plajına!" Plaj oldukça kalabalık. Kleopatra'nın bu koyda yüzmüş olabileceği hissi garip bir heyecan katıyor insana. Üzerinde dolaştıkça, tüy yumuşaklığı hissini veren Kleopatra Plajı'nın kumu korumaya alınmış. Kendimi sırt üstü sulara bırakıyorum, karşımda dağlar, aklımda, hırsı, cesareti ve aşklarıyla Kleopatra. "Kleopatra Antonius'u yukarı çekip yere yatırınca. onun baş ucunda kendi giysilerini parçaladı; elleriyle bağrını dövüp tırnakladı, kendi yüzünü onun yaralarından akan kana bulayarak ona 'efendim; kocam ve imparatorum' diye seslendi." "Halı içinden çıkan Kleopatra J. Ceasar'ın ayaklarının dibine yuvarlandı. J. Ceasar gözünün önünde güzellik ve aşk tanrıçası Afrodit'in belirdiğini sandı. İskenderiyeli bir Afrodit'ti bu; yeryüzünün bütün sevişmelerini bilen, küçük bir tanrıça." Zigana'ya dönüp Osman ustanın damak tadımızı nefis görüntülerle şenlendiren sofrasına oturduğumuzda kaptan sesleniyor; "Arkadaşlar; Kleopatra'yı getirmeyi unutmuşsunuz!"

Arka sayfa:

Arşiment./ Bir aşk gemisi yap bana./ Sabaha hazır olsun ama./ Sürsün bir ömür yolculuğu./ Uğramadan hiçbir kıyıya.

Arka sayfa:

Siz hiç gecenin zifiri karanlığında, düşlerinizi denizde yüzdürerek, yüreğinizi yakamozla yıkadınız mı? Dudaklarınızda Neruda'dan dizeler. En yakınınızda özlediğinizin yüzü.

"Yaşlı analar oturur eski yerlerinde
Bakarlar azgın dalgalara kımıldamadan
Saydamdırlar, denizde gemiler gibi

Suları görürler ya da görmezler
Kumlara biçimler çizerler değnekleriyle
Deniz siler o çizgileri."

Uyuyan Canavar

Binamızın çivisini söküp
Tabutumuza çakacak
Uyuyan bir canavar mısın
Şarabını sevdiğim
Güzel Marmara

Mustafa TABAK

BETÜL ÇOTUKSÖKEN İLE SÖYLEŞİ

Mehmet AKKAYA

24.4.2000 tarihinde İnsancıl Atölyesi'nde yapılan söyleşinin tam metnidir.
Banda alınan söyleşi konuşma özelliği değiştirilmeden yazılmıştır

Değerli arkadaşlar, bugün söyleşi yapacağımız değerli insan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sayın Betül Çotuksöken'dir. Kendisine hoşgeldiniz diyorum. Betül Çotuksöken hocamızı çoğunuz felsefe dünyasından tanıyorsunuz. Ben izninizi alarak tanımayan arkadaşların da olabileceğini dikkate alıp kısaca hocamızın yaşam öyküsünden söz etmek istiyorum. Betül Çotuksöken 1950 yılında İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini İstanbul Kız Lisesi'nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümüne girdi. Buradaki öğrenimini de 1972'de bitirdi. 1972-1978 arası Özel Darüşşafaka Lisesinde öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. 1978-1982 yılları arasında İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesinde yabancı eserleri sınıflandırma servisinde çalşıtı. 1982 yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 1984 yılında felsefese doktoru, 1987'de yardımcı doçent, 1988 yılında da doçent oldu. Hocamız 1996 yılında ise profesörlüğe yükseltildi. 1996 yılından beri aynı üniversitede Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı başkanlığı yapan Betül Çotuksöken halen Türkiye Felsefe Kurumu Yönetim Kurulu üyesidir. Hocamız yurt içinde ve yurt dışında çeşitli felsefi etkinliklere aktif olarak katılıyor. Birçok felsefe ve edebiyat dergisinde yazıları yayımlanıyor. Son yıllarda bilgi ve dil felsefesinin çeşitli sorunlarıyla da ilgilenen Betül Çotuksöken'in uzmanlaştığı alan ise Batı Ortaçağ felsefesidir. Hocamız görevli bulunduğu Felsefe Bölümünde şu anda Felsefeye Giriş, Dil Felsefesi, Ortaçağ ve Rönesans Felsefesi, Bilgi Teorisi derslerini vermektedir. Ayrıca bu konularda yüksek lisans ve doktora çalışmaları da yaptırmaktadır. İstanbul Üniversitesi Öğrenci Kültür Merkezi Felsefe Kulübü danışmanı da olan Betül Çotuksöken farklı tarihlerde M. Sinan Üniversitesinde, İstanbul Teknik Üniversitesinde, Uludağ Üniversitesinde felsefe dersleri vermiştir. Hocamızın telif kitapları ise şunlardır: 1. "Petrus Abelardus'un Ahlak Anlayışı", 2. "Ortaçağda Felsefe", 3. "Felsefi Söylem Nedir?" 4- "Ortaçağ Yazıları", 5. "Felsefeyi Anlamak, Felsefe ile Anlamak", 6. "Nermi Uygur'un Felsefe Dünyasından Kesitler", 7. "Kavramlara Felsefe ile Bakmak" Hocamızın dört tane de çeviri kitabı bulunuyor.

Değerli arkadaşlar sizler de söyleşi sırasında konulara ilişkin görüşlerinizi açıklayabilir veya hocamıza yönelteceğiniz sorularla söyleşinin derinleşmesine katkıda bulunabilirsiniz. Ben ilk sorumu sorarak söyleşiyi başlatıyorum.

Sizleri yıllardır uğraştıran hatta düşünürleri, filozofları yüzyıllardır, bin yıllardır uğraştıran felsefe nedir, felsefi bilgi ne tür bir bilgidir?

Önce bütün arkadaşlara merhaba demek istiyorum. Oldukça güç bir soruyla başladınız, aktarmaya çalışayım. Bu soruyla karşılaşan herkes ilkin benzer cevaplar verir. "Önce ne olmadığını söyleyerek başlayalım" der. Ben bu yolu seçmeyeceğim. Ne olduğunu söyleyerek başlayacağım. Gerçi ne olmadığını söyleyerek başlamak da pratik bir yoldur. Ama bana ne olduğunu söyleyerek de başlayabiliriz gibi geliyor. Bu soru aynı zamanda bazıları için pek de yanıt verilemez bir sorudur. O da doğru değil gibi geliyor bana, yanıt verilebilir, ne olduğu gösterilebilir. Arkasından yüzyıllara dayalı bir felsefe geleneği pek de olmayan bir ülkenin, bir kültür dünyasının bireyi olarak da bu soruya yanıt verilmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bir bilgi olarak da felsefenin aktarılabilir olduğunu daha baştan söyleyebilirim. Öyleyse "nedir felsefenin öz niteliği, özgül ayrımı veya felsefi bilgiyi kendisi yapan ya da felsefeyi kendisi yapan nedir?" diye sorduğumuzda daha başka etkinliklerle olan bağlantısı içerisinde de ona yaklaşabiliriz. Bu, felsefe olanla felsefe olmayanı ayırt etme türünden bir çalışmaya bizi götürebilir. Ben uzun yıllardır, sizin de belirttiğiniz gibi bu konuyla uğraşıyorum. Felsefenin ne olduğunu anlamaya çalışıyorum. Son zamanlarda özellikle şöyle bir noktada yoğunlaşmaya başladım. Son birkaç konuşmamda da, yazımda da bunu özellikle dile getirmek istedim ve

dile getiriyorum, yazıyorum. O da şu: Biz insanlar her birimiz tekil varlıklarız, bireyleriz. Etrafımızdaki bütün varolanlar da aynı şekilde bireylikleri olan yapılar ve her türlü ilişki de bu bireysellikler ortamında gerçekleşen ilişki. Ama öte yandan biz, insanlar da içinde olmak üzere başkalarıyla başka türden varolanlarla ilişki içindeyiz. Başka insanlarla, kurumlarla, örgütlerle vs. Hemen burada kurum, örgüt vs. ya da tekil dediğimiz zaman bunun karşıtı, karşı noktasında olan nedir diye biraz düşündüğümüzde tümel ya da genel olanla ya da evrensel olanla, biraz daha ayrıştırarak söyleyecek olursam bireysel olanla öyle olmayan yani evrenselle karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz. Tekil olanla genel olan, tikel olanla tümel olan arasında daima bir gerilim yaşıyoruz biz insanlar. (Varolanlara farklı farklı açılardan bakan kişiler olarak). İşte yaşadığımız bu gerilimin kendisine yönelmek felsefi çabayı bizden bekliyor. Yani tek tek olup bitenlere bakmanın / ya da aynı türden olup bitenlere bakmanın ötesine biz çıkıyoruz; tekil olanla türsel veya toplumsal olan arasındaki gerilimin kendisini yaşamakla yetinmiyoruz, aslında bu gerilimi biz yaşıyoruz, hepimiz yaşıyoruz. Ama bazı insanlar bunu yaşamakla yetinmiyor, bu işleyişin, bu ilişkinin kendisine yöneliyor. İşte bu kendisine yönelme eylemini gerçekleştiren kişiler bana göre felsefe yapıyor demektir. Ama sanat yapmakla felsefe yapmak, bilim yapmak (çünkü onlarda da bu tekille tümel olan arasındaki ilişkiyi bireysel olanla evrensel olan arasındaki ilişkiyi irdelemek söz konusu) ama felsefede özellikle yapılan iş, bu ilişkinin kendisini hem tekil olan hem de öyle olmayan açısından vurgulamaya çalışmak, ortaya koymaya çalışmak. Şimdi bu noktadan yola çıkıp daha önce de daha belirgin bir şekilde ortaya koyduğum bir başka yöne geleceğim. Hani tek tek varolanlar dünyasındayız dedik ya. Ama biz bu varolanlara zihinlerimizdeki, düşünce yapımızdaki kavramlar aracılığıyla bakarız. İşte bu kavramsal yapı zaten evrensel olanla, tümel olanı gösterir. Dolayısıyla daha bizim düşünmemizin işleyişinde bu durum var. Ama biz bunu çoğunlukla yaşadığımız halde bu durumun kendisine yönelmiyoruz, yönelip bunu açıklamaya kalktığımızda felsefe yapıyoruz demektir. Bununla bağlantılı bir nokta da şu: o kavramları biz dilde ifade ederiz. Her ne kadar bireyler tarafından yaratılıyorsa da, var kılınıyorsa da dil, toplumsal bir yapıdır. Bireyi, tekil olanı aşan bir yapıdır. Herhangi bir nesneye verdiğimiz bir ad bizim uydurduğumuz bir şey de olabilir ama başka insanlarca da kabul görmesi gerekir. Bir uzlaşım konusu olması gerekir. Dolayısıyla biz daha baştan varolanları düşünüyoruz, kavramlarla yani tümel aracılığıyla düşünüyoruz, varolanlara ad veriyoruz. Bunlar da yine toplumsal ve dilsel yapılar ilişkisi, bir tekil-tümel ilişkisi, ya da bireysel-evrensel olan arasındaki ilişkiyi görüp de bu ilişkinin içerdiği gerilimi anlamaya çalışan bir zihinsel etkinliktir. Bu anlamda da bireylerle bağlantılı olan ortaklıkları, bireylerin ortak yapılarını, bireysel olanların başka bireylerle paylaştıklarını, ortak paydaları da bir bakıma ele aldığı için paylaşılabilir bilgileri de aktarır. Ortaya çıkan bu gerilimi belirlerken; bu gerilimi analiz etmeye, çözümleyeme çalışırken bir bilgi ortaya çıkar ve bu bilgi başkalarıyla paylaşılabilir bir bilgidir. "Felsefe bir bilgi sunmaz, sadece bir tutumdur" diyenlere de böylece katılmadığımı belirtmiş oluyorum. Aktarılabilir olan bu bilgiden bizim öğrenebileceğimiz çok şey var. Belki daha sonraki sorularınızla da açıklamama fırsat verilebilir ama şimdilik şu kadarını söyleyebilirim: Bu gerilimleri biz hep yaşıyoruz. Mesela eğitim kurumlarına girdiğimiz an en azından, kurumsal bir yapıda, bireyselliğimizden çıkıyoruz, belli bir kurum ortamına giriyoruz, yabancı bir ortama giriyoruz. Başka kişiler, başka insanlar var. Bir gerilim ortamı söz konusu. İşte bunun gibi hayatımızın bütün cephelerinde benzer şeyleri yaşadığımıza göre "bu farklılıkları nasıl giderebiliriz?" "Nasıl ortak bir alan oluşturabiliriz?" şeklindeki sorulara da felsefe cevap verebilir. Cevap da veriyor açıkçası. Dil felsefesinin bir iki tanımını burada kullanmama izin verin. Felsefe sadece bir şeyleri tespit etmekle kalmaz, betimlemekle, tasvir etmekle yetinmez; dil felsefesindeki son dönem çalışmalarının çok kullandığı bir deyim olarak düz söz edimleri gerçekleştirmekle kalmaz, aynı zamanda etki söz edimi dediğimiz, söz aracılığıyla insanları dönüştürme eğilimini de içinde taşıyan bir zihinsel etkinlik olarak ortaya çıkar diye düşünüyorum. Ama bu noktada tabi başka türlü yapılarla olan farklarını da ortaya koymak gerekecek, özellikle dinle olan farkını. Çünkü din de bir etki söz edimi olarak ortaya çıkıyor. Bilemiyorum, söylediklerim şimdilik yeterli oldu mu?

Hocam verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederim; ama çok akademik konuşuyorsunuz.

Söylediklerimi, biraz daha yalınlaştırmaya çalışayım. Kısacası bireyselle, bireysel olmayan arasında biz, bir gerilim yaşarız ama bu gerilimin kendisine yönelmek açıkçası bazı öznelerin işidir. Diyeceksiniz ki bunu herkes derece derece gerçekleştirir. Evet. Derece derece gerçekleştirir. Herkes felsefeyle de bir ilinti, bir bağ kurabilir aslında. Kendisiyle kendisinin dışındaki yapılarla olan bağlantısı içerisinde. Ama bu ilişkinin kendisine bilinçli olarak yönelmek daha da farklı bir şey gibi geliyor bana. Bilmiyorum, yanılıyor muyum?

- Cengiz Gündoğdu'nun geçen yıl "Soru" isimli

bir kitabında okumuştum. Bir bölümünde olgusal bilgiden, felsefi bilgiden söz ediliyor. Olgusal bilgi nedir? Neden felsefi bilgiye de ihtiyaç duyuluyor. Bu konuda sizin görüşünüz nedir?

- Olgusal bilgiyle, herhalde günlük yaşam boyutu içerisinde olan, günlük olanlan yola çıkan söz konusu ediliyor gibi geliyor bana. Ama bilgi düzeyine bir şeyleri yükseltmek demek, düşünmeye ve dile konu yapmak demektir bir anlamda. Dolayısıyla hepsinde aşama aşama felsefi bir kırıntı bulmak mümkün. Ancak sadece yaşamakla yetinmemek o olup bitenlere kendimiz de içerisinde olmak üzere bilinçli bir varlık olarak yönelmek, sanırım orada başlıyor bütün sorun. Augustinus'un bir sözü var. Ben bu sözü çok seviyorum ve çok da sık tekrarlıyorum. Şöyle diyor Augustinus: "Bazı şeyler vardır, bazı varolanlar yaşar, yaşayanların bazıları da anlamaya çalışır." Şimdi burada insanoğlu üçüncü noktada yer alan bir varlık, yaşamını ve varlığını anlamlı kılmaya, anlamaya çalışan bir varlık. İşte onun için de herhalde Cengiz bey de onu bir sıçrama olarak değerlendiriyor. Çünkü sadece yaşamakla yetinmemek, yaşamın üzerine yönelmek, yaşama dönmek derken yanlış anlaşılmasın farklı bir dönmek değil söz konusu olan; bu, yaşamı anlamak, yaşamı bilmek üzere ona dönmek; çünkü herşey insanla başlıyor. Burada aynı zamanda insan açısı önemli. Anlamaya çalışmak, işte bu bir sıçramadır.

- *Peki felsefi bilinç bize ne katıyor?*

- Kendimiz üzerine düşünmeyi, düşünme üzerine düşünmeyi, bilme üzerine düşünmeyi, eylemlerimiz üzerine düşünmeyi sağlıyor. Üstelik bizi salt yaşamaktan kurtarıyor. Bu soruya en yalınından böyle cevap verebiliriz. Yani felsefi bilinç bizi sadece biyolojik bir varlık olmaktan kurtarıyor. Bu etkinlikler salt sözel ortamda gerçekleşebilir. Ama ardından yazıya dökülmesi bu etkinliği, çok önemli ve ilkin bir monolog, gerçekten bir monolog gibi, aslında zaman üstü bir diyalog gibi felsefe. Yüzyıllar öncesinde yaşamış bir filozofla da bir diyalog içerisine girerek bir düşünme eylemine girmek, bunu yazıya dökmek çok önemli. Çünkü sözel ortamda, sözlü ortamda birçok şey söylenebiliyor ama uçup gidiyor, hepimizin bildiği gibi. Ancak yazıya döküldüğünde gerçekten düşüncelerimiz nesneleşiyor. Bunu şeyleştirme anlamında kullanmıyorum. Başka öznelerin ilgisine açık hale getiriliyor böylece düşünceler. Böylece birebir ilişkinin ötesine geçiyor, zaman aşırı olabiliyor, yer ve mekan boyutlarından, şimdi ve burada olandan sıyrılabiliyor düşünen kişi. -Önemli olan da bu galiba. Binlerce yıl öncesinden gelen biriyle, metinlerini gördüğümüz biriyle biz hâlâ bir iletişim içerisine girebiliyorsak bu düşünceler, yazıda var oldukları için bu gerçekleşiyor. Ve felsefenin yazıya dökülmüş biçimi bizi şimdi ve burada olmaktan çıkarıyor, kurtarıyor Dolayısıla herhangi bir sıradan, canlı varlık olmuyoruz artık. Çünkü bütün diğer canlılar (insan dışındaki bütün canlılar) birebir ilişki içerisinde canlılıklarını yaşarlar. Bu somut bir ilişkidir, şimdi ve burada olana bağlıdır; onların zaman ötesine geçmelerine imkan yok. Dolayısıyla bunu bize sağlayan dil. ama özellikle yazılı dil. Benim son zamanlarda en çok üzerinde durduğum noktalardan birisi budur; yani dilin yazıya dökülmesi. Zaten tarih de ikinci anlamda yazıyla başlar deriz. Aslında tarih insanla başlayan bir şeydir ama ikinci anlamda tarih de yazıyla başlar diye okullarda çocuklarımıza öğretiriz. Durumu buradaki gibi açıklarsak galiba onların daha çok akıllarında kalabilir.

Felsefe deyince doğal olarak kavramlardan söz ediyoruz. Sizce ülkemiz insanı ne oranda kavram kurabiliyor? Üniversite çevreleri, yazın insanları, meclistekiler kavram kurmakta yeterliler mi? Yoksa sizin yazılarınızda da değindiğiniz gibi sadece "ses çıkarma" eyleminde mi bulunuyorlar? Durum nedir?

- Evet. Sadece ses çıkartmak. Şimdi çağımızın bir filozofu şöyle diyor. İsviçreli kadın filozof Jeanne Hersch "İnsanın ağzından çıkan sesleri gürültü olmaktan uzaklaştıran, gürültü olmaktan kurtaran kavramsal arka planı olmasıdır ve anlamları taşıyor olmasıdır," diyor. Ben de bu deyişe yürekten katılıyorum. Jeane Hersch'i okumadan da buna benzer bir düşünceye ben dile getirmiştim. "Kavramlara Felsefe ile Bakmak"taki çalışmalarımda yer almıştı o yazı. Herhangi bir sesin gürültü olmaktan çıkabilmesi için bir anlamda iletiyor olması lazım, bir çerçeve içerisinde yer alması lazım. Çerçeve derken aslında sınırlılığı kastetmiyoruz. Ama ağzımızdan çıkan sözlerin düşünsel arka planları ile olan uyumunu görebilmek, ortaya koyabilmek lazım. Acaba kaç kişi kavramlarının hesabını verebiliyor? Özellikle başka insanlar hakkında karar verebilme yetkisini elinde bulunduranlar kavramlarını ne kadar sağlıklı kullanabiliyorlar? Kavram kurmak daha güçlü bir iş. Gerçi insanı gerçek anlamda insan yapan bir faaliyet, bir etkinlik. Çünkü ben insanı kavram kuran varlık olarak öteden beri ortaya koymaya çalıştım. Homo Cancipiens diye Latince bir deyişi de burada kullanmaya çalıştım, kavram kuran anlamına gelmek üzere. Gerçekten insana insanlığını veren bir nokta bu. Ama o kadar üst düzeyde olmasa bile kültür ortamları aracılığıyla insanların aldığı kavramları eğitim yoluyla şu veya bu şekilde aile çevresinden, okul çevresinden, genellikle toplumdan devşirdiği, aldığı kavramları ne denli içsel-

leştirdiği, ne denli sağlıklı ve tutarlı bir şekilde kullandığı önemli bir konu. Kavramların da insanlar gibi tarihi var. Ama onun hesabını vermek gerekiyor. Dolayısıyla biz son günlerde çok moda bir deyişle kavramların içini boşaltıp çevremizde disiplinli bir düşünme edimi içerisinde değiliz, çok savruk olabiliyoruz ve bağlantılı düşünmeyi galiba pek beceremiyoruz. Gençlerimize verdiğimiz eğitimle de bunu içselleştirmeleri için önlerine bir plan koymuyoruz. Oysa bağlantılı düşünmek, olup bitenler arasında bağlantı kurmak son derece önemli. Ama bunun içinde İaonna Kuçuradi'nin sık sık dile getirdiği gibi olup biteni bir durum olarak tespit etmek ve bunu sağlıklı bir şekilde düşünmek ve dil alanına dökmek çok önemli. Dikkat ederseniz ben hep üçlü planda konuşmaya çalışıyorum. Olup biten, yani varolan, varolana yönelik düşünme ve bunun dilde sunulması. Bu, çok önemli bir nokta (son nokta değil ama), biz iletişimde dilden geriye doğru gidiyoruz. Karşılıklı iletişimde dilden geriye doğru gittiğim için de her ağızımızdan çıkan sözün arka alanını, kavramsal alanını ve bunun dış dünyada hangi nesneye, hangi nesneler arası ilişkiye karşılık geldiğini açık bir şekilde görmemiz ve göstermemiz gerekiyor. Burada dili kullanmak büyük bir sorumluluk getiriyor. Çünkü dil toplumsal bir şey, bunu hepimiz biliyoruz, dilin tek kişi tarafından gerçekleştirilmesi (ki ben buna söylem diyorum, bunu aynı zamanda yabancı dillerdeki karşılığını da düşünerek kullanıyorum) dilin bireysel kullanımı. Günümüzde kullanım son derece önemli. Her şeyin kullanımı ve işlevi öne çıktığı için, dilin de, işlevi ve kullanımı, bireyler tarafından gerçekleştirildiği için bunun hesabının iyi verilmesi gerekiyor. Ama çoğunlukla ezbere düşünmekten dolayı kavramları da ezbere kullanıyoruz, dili de ezbere kullanıyoruz. Zaten çoğunlukla dünyaya ezbere bakıyoruz.

Hocam, siz hem buradaki konuşmalarınızda hem de yazılarınızda düş dünya -düşünme- dil ilişkisini işliyorsunuz. Biz genellikle bilgi kuramında varlıktan (nesne) hareket edenlere materyalist, özneden (düşünce) hareket edenlere idealist diyoruz. Oysa siz dili de bilgi edinmede olmazsa olmaz koşul olarak görüyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Tabii felsefeye çeşitli yönlerden girmek mümkün. Bu üç alan tüketici alanlar olarak beliriyor. Sizin de dediğiniz gibi kaba hatlarıyla, ana çizgileriyle söyleyecek olursak bu belirlemeler tamam. Ama yüzyılımızda özellikle dilin başlı başına bilime konu olduğu ayrımına varılması, bunun farkına varılması (ki 20 yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir bu) dilin başlı başına bir bilimin konusu olması önemli; biz buna dilbilim diyoruz. Dilbilimin böyle bir bilimsel çalışma olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, felsefeyle dilbilim arasında çok önemli ara kesitler olduğu da anlaşılıyor. Dilbilimsel felsefe veyahut da dilsel felsefe oluşuyor; gerçi dilsel felesfe öteden beri felsefenin gündeminde olan bir yan. Şöyle bir belirleme yapmak galiba doğru olur gibi geliyor bana. Aslında bu belirlemeyi Michel Foucauet da yapıyor "Şeyler ve Sözcükler" adlı kitabında. İnsanlar diyor, başlangıçta felsefeyele bağı olanlar felsefi düşünüşü gerçekleştirenler, ilkin varlığı çok büyük bir rahatlıkla kavrayabileceklerini düşündüler. Yani bizim zihnimizde hiçbir engel yok. Varolanı biz biliriz diye düşünürler. Hatta varlığı ne ise o olarak biliri dediler. Ama anladılar ki bir süre sonra, zihin denilen alan veya düşünme denilen alan pek de öyle açık, saydam değil. Birtakım pürüzleri var, birtakım zorlukları var Yeniçağdan itibaren insanlar düşünmenin kendisini, zihnin kendisini anlamaya yöneldiler, bu saydam olmayışı anlamaya, kavramaya çalıştılar, yüzyılımızda da dilin saydam olmadığı anlaşıldı. Dilde de birtakım zorluklar, birtakım problemlerin, birtakım sorunların olduğu ortaya çıktı. Dolayısıyla da dile doğru bir yöneliş, felsefi bir yöneliş söz konusu. Ben bundan sonra şunu eklemek istiyorum: Dil bağlamında hem felsefeyi kotarmaya çalışmak hem de varolanın dile getirilmesini çok önemseme, Yeniçağda gerçekleştirilen bir şey, varolanın düşünülmesi. Ama varolanın düşünülmesinin de ötesine geçip dilde nasıl betimlenebiliyor, nasıl ortaya çıkıyor? Diye düşünmek mümkün. Bir taşla iki kuş vurmak gibi. Hem bu arada dili anlıyorsunuz, dilin birtakım sorunlarını çözmeye çalışıyorsunuz hem de dille varlık arasındaki, dille varolan arasındaki ilişkiyi deşmeye, anlamaya çalışıyorsunuz. Dolayısıyla dilsel felsefe: ama aynı zamanda dilbilim verilerinden de yola çıkılarak dilbilimsel dediğimiz bir felsefe yapma olu da oluşuyor. Hemen küçük bir örnek verebilirim. Acaba kaç türlü söylem var dilde? Çünkü bizim elimizin altındaki en büyük araç dil, sözlü dil, daha çok kişinin paylaştığı dil. Dolayısıyla kaç türlü söylem var? Bilimsel söylem, felsefi söylem, dinin söylemi, etiğin söylemi, ne bileyim günlük yaşamda her bir bireyin ayrı ayrı gerçekleştirdiği söylem biçimleri diyerek birtakım kategorileştirmeye girişti insanlar. Dolayısıyla yüzyılımızda (ki üçüncü bin yılda da bu böyle devam edecek gibi görünüyor) iletişim ortamının şimdi ve burada olmaktan çıkıp iyice sanal ortamlarla birlikte bütün dünyada küresel bir biçimde oluşmasıyla dil daha daha bir önem kazanmıştır. Elimizdeki tek aracımız dil. Birebir ilişkimiz o kadar söz konusu değil. Eskiden belki daha fazlaydı, şimdi değil. Dolayısıyla dille ilgili çalışmalar çok daha fazla hız kazanmış durumda. Ama şöyle bir felsefe tarihine yönelecek olursak, Antikçağdan beri de bunun farkın-

da olan kişilerin olduğunu görüyoruz. Benim bu konuda en önemli uyarıcım Aristoteles olmuştur diyebilirim. Özellikle onun kategorileri ve Organon'un ikinci kitabında dile getirdikleri onun dış dünya-düşünme-dil ilişkisini ne kadar önemsediğini ortaya koymaktadır. Yine dille ilgili çalışmalar günümüzde dilbilim çerçevesinde yer alıyor ama hâlâ gramer çalışmaları var, filolojik çalışmalar var, mantık ve retorik çalışmaları var. Ancak şöyle bir tarihsel görüngeden, perspektiften bakacak olursak; ilkin gramerle ilgili çalışmaların ön planda olduğunu, derken mantık, daha sonra retorik sonra filoloji ve derken dilbilim gelişiyor. Dilbilimin önemi dili evrensel olarak ele alıyor olması. Dil toplumsal bir şey. Türkçenin de dilbilimi var ama genel dilbilim dediğimiz zaman bütün dillerdeki ortak paydalara yönelik bilimsel bir etkinliği anlıyoruz. İşte tam da burada felsefeyle buluşuyoruz. Çünkü felsefe de mademki tekil olanla tümel olan arasındaki ilişkide belli birtakım sonuçlara varmak istiyorsa, bilgi olarak tümelin bilgisiyse, bir anlamda dili de ele aldığında dilbilimin felsefeyle örtüşen çok yönü var. Dilbilimle göstergebilim veya imbilim arasındaki etkileşim de aynı şekilde felsefe için bir zemin, açılım oluşturuyor. Böylece dilbilim, imbilim veya göstergebilim ve felsefe çalışmaları günümüzde -son derece- birbirini etkileyen, iç içe girmiş çalışmalar durumunda; bu bence kaçınılmaz şey. Bu bağlamda da lengüstik/dilsel veya dilbilimsel olmak zorunda bir bakıma felsefe çalışmaları. Bu konuda pozitivizmin özellikle mantıkçı, yeni pozitivizmin daha doğrusu mantıksal pozitivizmin katkısı da çok büyük. Çünkü dilden yola çıkarak felsefi boyutu ortaya koymaya çalışmıştır mantıksal pozitivizm. Tabi o da ayrı bir konuya götürür bizi, isterseniz o kadar açmayalım.

Felsefe bir anlamda da düşünme etkinliğidir. Ülkemize baktığımız zaman şu anda birçok gazeteci, yazar, düşünce insanı cezaevlerinde bulunuyor. Bu durumlar yarın sizin de başka insanların da başına gelebilir. Sizce bu durum Türkiye felsefesini nasıl etkileyecektir? Ayrıca bu konudaki kişisel rahatsızlığınızı aktarır mısınız?

Tabii bu sorunuz bizi farklı bir konuya da götürebilir. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim. Birtakım durumları ya da işte suç unsanları vardır yoktur diye belirleyebilmek için koşullarını çok iyi belirlemek gerekiyor. Biraz önce de dediğim gibi, İaonna Kuçuradi'nin de çok üzerinde durduğunu belirterek söylediğim gibi bir olup biteni bütün koşulları içerisinde şimdiki zaman diliminde yer alan ve geçmişle bağlantılı koşulları içerisinde değerlendirmek gerekiyor. Bu bizi ezbere düşünmekten kurtaracaktır bir kere.

- ***Suç sözünü kullanıyorsunuz.*** *Sizce böyle bir konuda suç işlenebilir mi? Yani düşünmek, konuşmak, yazı yazmak, kitap yazmak filan.*

- Şimdi siz yazı yazmış, konuşmuş dersenız ezbere konuşmuş olursunuz. Burada önemli olan ortaya konulmuş olan görüşlerin ne kadar düşünce olduğu, ne olduğudur. Tek tek somut örneklere bakmak gerekiyor. Yoksa çok büyük genellemeler bizi yine yanlışlara sürükleyebilir. Tek tek durumlara bakmak bence son derece önemli. Yalnız şu kadarını söyleyebilirim; devletin yurttaşlarıyla olan ilişkisine geliyor bütün mesele. Hukukun gerçekleşip gerçekleşmemesine geliyor bütün mesele. Bir devletin yasa devleti mi yoksa hukuk devleti mi olup olmadığına geliyor sorun. Bunların hepsi farklı şeyler çünkü. Bir ülkede birçok yasanın olması o ülkenin, o devletin birçok yasa çıkarması hukuk devleti olması anlamına gelmiyor. Yasayla hukuk arasında tam bir örtüşme yok, birbirinden farklı şeyler bunlar. Bu kadarını söylemem herhalde epeyce bir ipucu olabilir sizin için sanıyorum. Aynı zamanda da devletin kendisini koruma derken, koruma reflekslerini (siyasiler refleks sözcüğünü çok kullanıyorlar, özellikle son zamanlarda) devlet bunları geliştirmek zorunda mı? Yani kendisini korumak için refleks oluşturmak zorunda mı değil mi? Bunlara da bakmak gerekiyor. Ama her şeyden önce devletin bir örgütlenme olduğunu ve soyut olduğunu düşünüyorum ben. Ama bütün bu soyutluğun tek tek bireylerce, bireyden önce kişilerce hayata geçirildiğini düşünmemiz lazım ve devletin de bütün yurttaşlarına hukuk temeline dayalı olarak eşit uzaklıkta olması gerekiyor. Bütün bunlar zannederim yeteri kadar bu soruya ne cevap verdiğimi gösteriyor; ama şu var: her bir durumu kendi örneği içerisinde hukuksal alanla yasal olanla ilişkisi içerisinde ele almak lazım; yoksa retorik yapmış oluruz. "Evet doğrudur" veya "yanlıştır" diye kestirmeden belirleme yaparsak. Ama en başta kişi -devlet, kişi-kurum, kişi-hukuk devleti ilişkisi ortaya konulacak. Bunlar çok önemli. Hukuk derken de benim burada anladığım bir yönüyle doğal hukuk mekanizmalarına dayalı, antropolojik olarak varolana yaklaşan, insana saygı duymayı refleks haline getiren, bir ilişkiler bütünü.

Onur Kuşan: *Siz konuşmalarınızda dış dünya-düşünme-dil ilişkisinden söz ediyorsunuz. Sizce gerek Türkçe dilinde gerekse diğer dillerde düşünmeyi engelleyen bir yapı var mı?*

Düşündüklerimizi önünde sonunda dilde ortaya koymaya çalışıyoruz. Ama düşünme alanımızın daha kapsamlı olduğunu da düşünüyorum öte yandan. Yani her düşündüğümüzü en ince ayrıntısına değin dilde dışlaştırabiliyor muyuz? Başkalarına iletebiliyor muyuz? Ama düşünmemiz yoğunlaştık

ça ve olup bitenleri sorun olarak kavrayıp onlar üzerinde düşündükçe, dilimizi de ister istemez bu sorunları aktaracak biçimde veya düşündüklerimizi aktaracak biçimde zorluyoruz. Ama zannediyorum burada esas belirleyici olan dil bir bakıma. Düşünme tümüyle olmasa bile bu noktada dille gerçekleşen bir şey. İkisi arasında çok büyük birliktelik var, birliktelikler var. Tabi Türkçe bize ne kadar imkan sağlıyor, bunu ayrıca düşünmek gerek. Ancak bu imkanları, dilin olanaklarını kullanmak bize bağlı bir şey. Biz ne kadar düşüncemizi keskinleştirirsek dildeki söyleyiş biçimlerini de, sözcükleri bir araya getirme, yeni bir takım kombinasyonlar oluşturmaları da o kadar zenginleştirebiliriz. Bu düşünmeyle yine çok bağlantılı olan bir durum. Bu noktada işte Türkçe yetmiyor, bu dil yetmiyor sızlanmaları ne kadar doğru, bilemiyorum. Örneğin terimleri, uluslararası terimler alırsınız başka dilden alırsınız ama terim almak yetmez. Çünkü anlam sözcüğün anlamı değildir bir noktada. Tümcelerin veya cümlelerin anlamıdır. O sözcükleri siz Fransızca'dan, İngilizce'den alabilirsiniz. Fakat bir fikir ortaya koyabilmek için, bir düşünce geliştirebilmek için mutlaka bir cümle kurmanız gerekir. Bunda da tabi siz hangi dilde düşünüyorsanız o dilin olanaklarını harekete geçirirsiniz. Dolayısıyla size bağlı bir şey; söylem yaratana, tek kişiye bağlı olan bir şey. Burada genellikle dillere çıkartılıyor fatura yeterli değil diye. Ben buna katılmıyorum. Yoğun bir şekilde düşünürseniz dilin yeterliliğini görebilirsiniz. Ancak şu var, yeterli kılabilirsiniz, işleyebilirsiniz. Çeviri yaparken zorluklarla karşılaşmak başka bir şey. Çünkü tam birebir karşılığını o dilde bulamazsınız ama anlamını yine verebilirsiniz çok uğraşmak üzere, yoğunlaşmak üzere ve Türkçe gerçekten gelişmiştir bu anlamda. Kim geliştiriyor? Tabi ki bireyler geliştiriyor. Dil toplumsal, dil yetisi türsel söylem veya "diskur" dediğimiz yapı da bireysel. Ne kadar çok çabalar ve düşündüklerimizi konuşma ve yazıya dökme tarzında ne kadar çok dışlaştırırsak o denli geliştiğini, gelişeceğini düşünüyorum ben dilin. Buna sizin de her birinizin de katkısı olacaktır en azından. Yurtdışında gıdıp birtakım toplantılara katıldığımda veya yurdumuza yabancılar geldiğinde felsefe alanında birtakım problemleri konuşabiliyoruz. Benim ana dilim Türkçe. Türkçe'de tekrar düşünüp bir anlamda tercüme edepı konuşuyorum sırasında. Bu belki daha yavaş, zaman zaman daha hızlı olabiliyor ama önce kendi dilinizde düşünüyorsunuz eğer ezbere düşünmek gibi bir durumda değilseniz; ve birtakım tartışmalara giriyorsunuz, eşit düzeyde tartışabiliyorsunuz. Önemli olan burada zannediyorum sorunların farkına varma, onları gerektiği şekilde düşünme ve dile aktarma konusunda da özen gösterme ve bu bakımdan Türkçenin Cumhuriyet döneminde hiç kuşkusuz büyük yol katettiğini düşünüyorum.

Berrin Taş: *Yazılarınızdan ve buradaki konuşmalarınızdan anladığım kadarıyla siz pencereden sokağa bakarak felsefe üretiyorsunuz. İşlevlere önem veriyorsunuz. Dil-düşünme, birey-devlet ilişkisinde de bunu belirtiyorsunuz. İlişkilerimizin niteliği değiştiğinde daha güzel bir dünya kurulabilir mi?*

Tabii. Niçin olmasın? Eğer felsefeyi etki söz edimi olarak alırsak ve bu bireysel olanla evrensel olan arasındaki gerilimi net bir biçimde ortaya koyabilirsek tek tek örneklerde bir takım şeylerin değiştirilmesinin mümkün olduğunu düşünüyorum. Aşılması gerekenlerin başında da uzunca bir zamandan beri belki binlerce yıldan beri, insanlığın başına en büyük dert açmış olan ayırımcılık geliyor. Benim en çok dikkat çekmeye çalıştığım nokta felsefeyi bir etki söz edimi olarak görmek aracılığıyla insanları etkileyecek bir alan olarak görmek en çok da ayırımcılıkları gidermek üzere. Şimdi bunu temellendirmek gerekli, sadece söylemek yetmez. Temellendirmeyi de şöyle yapmaya çalışabilirim (kı birkaç çalışmamda bu net bir biçimde ortaya çıktı ama daha da işlenmesi gerekiyor): Şimdi ve burada olanı biz yaşıyoruz ve sürekli olarak da bir devinim içindeyiz. Bunu nasıl bir ontolojiye denk düşürebiliriz? Nasıl bir varlık anlayışı burada söz konusu? Sabit bir varlık anlayışına karşılık, sabit olmayan değişeni öne çıkarmak. Özselliği öne çıkaran düşünce biçimini bertaraf etmek. Öz diye bir şey yok aslında; olup bitenler değişebilir hatta, büyük ölçüde değişebilir, pek azı değiştirilemez özelliklerden oluşuyor; bizler de diğer varlıklar da böyleyiz. İnsanlardan yola çıkarsak; her birimizin değiştirilebilir, büyük ölçüde değiştirilebilir özellikleri vardır. Eğitim bunun en somut örneği. Öyle olmasa eğitim dediğim kurum gerçekleşmezdi. Demek ki insanların değişebileceğini düşünüyoruz biz örtük olarak, eğitim varsa eğer, kurumsal eğitim veya yaygın eğitim varsa eğer değişme de var demektir. Dolayısıyla durum bu olunca, devingen bir ontoloji burada söz konusu. Aynı zamanda buna nominalist ontoloji de diyebiliriz. Yine dil ve düşünmeyle bağlantılı olarak sadece tekiller vardır. Tekillerin varlığı önemli, onların dışında tümel olarak kavramsal ve dilsel olarak ortaya koyduklarımız biz insanlara bağlı. Onun dışında her şey tekil olarak varlığını sürdürmekte. İşte böyle bir ontoloji ve yine dikkat ederseniz antropolojik nitelikli bir ontoloji bu. Yani her şeyin temeline insanı alan, insanı koyan bir ontoloji. Tözsel bağlantılara değil işlevsel bağlantılara önem veren bir açıklama biçimi. Burada da Ernst

Cassirer beni etkilemiştir diyebilirim. Ayrıca da ben şunu düşünüyorum: İnsanlar sadece eş süremli yani aynı zaman diliminden akrabalarını seçmeyebilirler ve insanı insan yapan da soysal akrabaları değildir, bana kalırsa düşünsel akrabalarıdır. Ben yüzyıllar öncesinden de seçebilirim düşünsel akrabalarımı, ne bileyim, Ortaçağdan, Yeniçağdan, bundan elli yıl öncesinden de seçebilirim. Beni ben yapan bir bakıma onlardır. İşte Ernst Cassirer bu konuda benim gözümü açmıştır diyebilirim. Tözsel bağlantılar yerine fonksiyonel veya işlevsel bağlantılar kavramını getirerek. Biraz önce de dedim ki dil kullanımında da kullanım bilgisi son derece önemli. Oysa dil de son derece tözsel bir şey zannediliyordu önceleri. Evrensel, değişmez, sabit bir şey sanılıyordu. Oysa artık bütün bu insanlığın birikimi bizi bir bakıma bu noktaya getirdi. Biraz düşünecek olursak her birimiz bu birikimden pay alabiliriz. Dolayısıyla sizin artık sahip olduğunuz bir özellik başkasının sahip olduğu bir özellikten daha iyi bir özellik değil bir bakıma. Yani sahip olduğunuz bir özelliği hayatın merkezi gibi yapmamayı, bunu öğrenmeniz gerekiyor. Bunu öğretecek en önemli etkinlik de bana kalırsa felsefe ve felsefenin ontolojik yanıdır. Böyle olunca sahip olduğunuz bir özelliğin en güzel, en mükemmel, en yüce özellik olduğu düşüncesinden sıyrıldığınızda, başkalarıyla daha iyi ilişkiler kurabilirsiniz. İşte burada bir hareketlilik, bir devingenlik söz konusu ve bu devingenlik aynı zamanda şimdi ve burada olup yaşamımızı alt üst edebilecek olan şeylere daha bir mesafeli bakmamız gerektiğini, daha başka açılardan bakabilmemiz gerektiğini bize gösterebilir. Ayrımcılıklardır burada benim özellikle altını çizmek istediğim. Bunlardan kurtulduğumuz zaman ancak ortak, huzurlu bir dünya kurabiliriz. Tabii bunlardan kurtulmak çok zor. Bu bir ütopya gibi. Mutlaka birtakım zedelenmeler olacaktır ama önemli olan bunların sayılarını aza indirmek, azaltmak.

Berrin Taş: *Ben okuduklarımda şöyle bir şeye rastladım. Genellikle işlevli düşünmek kadınlarda görülebilen bir özellik olarak değerlendiriliyor. Bu kadınların yaşam deneylerinden ve kendi yaşam süreçlerinden çıkan bir sonuç olarak değerlendirilebiliyor.*

Ben bu görüşe katılmıyorum. Olup biteni cinsiyetlerle açıklayamıyorum, ırklarla, dinlerle ve aşırı şoven milliyetçiliklerle açıklamayı hiç uygun bulmuyorum. Çünkü bireysel farklılıklar son derece önemli ve bunların hepsini de tüketici bir biçimde kavramamız mümkün değil. Burada içinde bulunduğumuz koşullar bizi duyarlı da yapabiliyor ya da birçoğumuz fark etmeyebiliyoruz da. Bu, bireysel bir farklılık gibi geliyor bana. Cinsiyetle, ırkla veya birtakım inançlarla çok birebir bir ilişki yok gibi geliyor bana. Tabi siz buna katılmayabilirsiniz.

C. Gündoğdu: *Betül Hanım konuşurken on yıl öncesini düşündüm. Bundan on yıl önceydi. İnsancıl dergisinin ilk sayısında Betül Hanımla bir söyleşi yapmıştık. Betül hanım o söyleşide önemli bir söz söyledi. "Ortaçağ karanlık değildir." diye. Biz de Ortaçağa indik, gerçekten karanlık değilmiş, bizi uyutmuşlar. İşte Betül hanımın böyle tezleri vardır. Tabii ülkemiz sağır bir ülke olduğu için bunların etkileri yüz iki yüzyıl sonra anlaşılacak. Buradaki sorular bana şunu hatırlattı: "Töz ve ilinek açısından cinsiyet" Betül hanımın olaylara ilinek açısından bakmasını arkadaşlar. Ortaçağ'ın karanlık olmadığını önemsediğimiz gibi bunu da önemsemeliyiz. Kendisinden bu konuda bir kez daha konuşmasını rica ediyoruz.*

Biraz önceki söylediklerime ek olarak devam etmek istiyorum, cinsiyete dayalı iş bölümü kavramından söz etmek. Dinler de bu iş bölümünü bir anlamda pekiştirmiştir. Benim gördüğüm bu işin ayırımcılıklardan bir kısmının asıl nedeni iş bölümüdür. İş birliğine dayalı, cinsler arası işbirliğine dayalı bir iş bölümü değil, dengesizliklere yol açan ve tıkanma noktasına gelip, artık yapılacak başka da bir şey yok dedirten iş bölümü. Ancak kadınlar sahneye çıktılar artık. İş bölümü öyle bir durum yaratmıştır ki insanlar fizyolojik yapılarının ötesinde, toplumsal cinsiyetler edinmişlerdir. Kadınlar olsun erkekler olsun toplumsal bir cinsiyetin özneleri olmuşlardır. İşte bunu aşmaya çalışmak için de bir yığın çalışma yapılmaktadır biliyorsunuz bu konularda. Zaten farklı bir gelişim göstermesiyle birlikte iş bölümünün, cinsler arasındaki dengesizlikler de yavaş yavaş giderilmeye başlanmıştır diyebiliriz. Ama daha çok kat edilecek mesafe var. Herkese bunu anlatmak oldukça güç. Burada örnekler çok önemli. Örnekler hem günlük pratik hayattan verilebilir ama aynı zamanda felsefi boyut kazandırılarak verilebilir. Tözsel açıdan veya özsel açıdan biz birtakım özelliklerimize bakarsak o özellikler değişmeden, sabit, olduğu gibi kalan özellikler olacaktır. Oysa biraz daha ayrıntılı baktığımızda, daha derinlemesine baktığımızda hiçbir özelliğimizin kalıcı olmadığını da görebiliriz. Sürekli bir devinim içerisindeyiz. Böylece cinsiyetlerin de (bu çok aşırı bir yargı gibi gelebilir, bazılarına çok sarsıcı gelebilir) ilineksel olduğunu ve yapılan araştırmalarda giderek cinsler arasındaki farklılıkların daha aza inmeye başladığını görüyoruz. Gerek fizyolojik düzeyde yapılan araştırmalar gerek bir takım toplumsal yönlere de kayabilecek araştırmalar giderek cinsler arasındaki bu karşıtlıkların azaldığını ama hiç ol-

mazsa topluma yansımaları toplumsal cinsiyet kavramıyla bağlantılı olarak azaldığını göstermeye başlamıştır. Bunda da dediğim gibi en büyük etken iş bölümünün dönüşmeye başlamış olmasıdır. İş birliğine dayalı bir iş bölümünün artık yavaş yavaş gündeme gelmesi. Ama bütün dünyada bunun belli bir düzeye ulaştığını kesinlikle söyleyemeyiz. Cinsiyetlerle ilgili olarak oluşanı, ırklarla ilgili olarak da, etnisitelerle ilgili olarak da dile getirebiliriz. Tabii ki bir takım sınıflandırmalar yapılabilir, belirlenilebilir. Çünkü bizim düşünme yapımız, kategorileştirme, kavram altında toplama, sınıflama, bölme üzerine dayalı. Varolanlara yöneldiğimiz zaman biz önce varolanlardaki benzerlikleri dikkate alarak onlarla ilişkimizi kurarız. Ama bir adım ötesinde de bu benzerliklerden artık çıkıp, o gördüğümüz şeyi farklı kılana yöneliriz. Dolayısıyla bizim düşünmemiz benzerlikler ve farklılıklar üzerine oturur.

Bunun sonucunda da biyolojik olarak ayırabiliriz, ırksal bir takım özellikler bulabiliriz canlılarda. Ancak bu, onların hiçbir zaman hiçbir şekilde değişmediği, hep aynı kaldığı veyahut da insanlar arasında, toplum düzeninde bir üstünlük olarak addedilebilecek yapılar olduğu anlamına gelmez. Örneğin, beyaz insan akıllıdır, iyidir, güzeldir anlamına gelmez. Siyahlar ya da zenciler akılsızdır, şöyledir, böyledir anlamına kesinlikle gelmez. Hiçbir şekilde onları belli bir derecelendirmeye tabi tutmak anlamında bir değerlendirme yapılamaz diye düşünüyorum. Çünkü bütün bu özellikler bir bakıma tesadüfidir. Önemli olan eğitimdir. İnsanı insan yapan dille olan bağıdır, düşünmeyle olan bağıdır. Eğitim dünyasında o insana kazandırabilecekleriMizdir. Sahip olduğumuz hiçbir özellik başka bir insanın sahip olduğu özellikten daha üstündür veya buna bağlı olarak da kültürler arasında bir hiyerarşi vardır, bir sıra düzeni vardır diyemeyiz. Nitekim bu görüşler zaten epeyden beri sarsılmıştır. Ama hâlâ birçok çevrelerde yine de tümüyle sarsılmamıştır; yine de geleneksel olanın, törel olanın ya da cinsiyetlere ilişkin olanın, ırklara ilişkin olanın bir derecelendirmeye tabi tutulduğu da biliyoruz, görüyoruz. Tabii bu görüşlerin sarsılması, biraz önce sözünü ettiğim, zihinlerin saydam olmadığı düşüncesiyle de beraberlik içerisindedir. Bu bizi, hem Yeniçağ başlarına götürebilir, aşağı yukarı aydınlanma dönemine götürebilir. Bu konuda bizin en çok zihnimizi açacakkitaplardan bir tanesi bana kalırsa İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme kitabıdır, John Locke'un. Özellikle bu kitabın başlangıçlarında yer alan yirmi dört önermelik bir bölüm var ki Locke bu önermelerin her birini çok veciz bir şekilde belirtir, ondan sonrada açıklamalar yapar. İnsanlar görmüşlerdir ki kendi kültürlerinin dışında başka kültürler de vardır ve onlar da o kişiler için bir o kadar değerli ve önemlidir. Tabii bu insanın coğrafi keşiflerle buluşmasıyla ancak başlamış olan bir şeydir Yeniçağ başlarında üç türlü keşif söz konusu olmuştur bana kalırsa. Sadece coğrafi keşif değil, bedenlerin keşfedilmesi ve zihinlerin keşfedilmesi başlamıştır. Bütün bunların beraberinde insanlar bedence kendilerinden farklı olanların da insan olarak varolduğunu, başka kültürel bölgelerin de var olduğunu, Avrupa'nın dışının varolduğunu açıklamışlardır. Akdeniz kültürünün ötesinde Atlantık aşırı dünya keşfedilmiştir. 1500'lü yıllarda yapılan birçok çalışma Avrupalı insanın kendisinin dışında da başkalarının olduğunu ve onların da kendilerine göre değerleri, kültürleri vs. olduğunu görmelerini sağlamıştır. Ama bunun insanlar tarafından daha çok insan tarafından içselleştirilmesi çok zor olmuştur. Hâlâ da tam başarılmış değildir. Düşünün 1689 yılında yayımlanmıştır John Locke kitabını. İlginçtir, bizde daha birkaç sene önce çevrildi bu kitap. Fakat bu kitap hemen Fransızca'ya çevrilmiştir, yayımlandıktan bir iki yıl sonra. Bütün bunlar tabii bizim içe kapanık olup, içe kapalı bir tavır takınıp takınmadığımız konusunda da, bütün bunlara açık olup olmadığımız konusunda da bir fikir verebilir sanırım. Başka türlü olanı Avrupalı (beğenelim beğenmeyelim Avrupa'nın birçok yönünü) bizden daha önce keşfetmiş ve başka türlü olanın problemini kendi problemi kadar içselleştirmiş, yine kendisinin birtakım olumsuzluklarını kendisi sorun olarak görmüştür. Başkalarının görmesine fırsat vermeden kendi kendisini yine Avrupalı eleştirmiştir diyebiliriz. Kendisini bir sorun olarak algılamıştır

- C. Gündoğdu: *Ben sizin bu konudaki görüşünüzü biliyorum. Ama daha iyi anlaşılması için biraz açıklamanızı istiyorum. Tözsel bakışla ilineksel bakışı açıklamanızı; bir de tözsel bakıştan ilineksel bakışa nasıl geçebiliriz? Bu konuları sizden rica ediyoruz.*

- Ben nominalist bir ontoloji diyorum buna. Yani biz şunu çok açık görmeliyiz. Bizi kuşatan, saran çevrede tek tek varolanlar var. Bu tek tek varolanlar arasında ilişkiler tek; gerçeklik de bir bakıma bu. Gerçeklik dediğimiz, realite dediğimiz de bu. İşte bunun dışındaki bütün belirlemeler düşünsel ve dilsel. Şimdi bize düşen, düşünsel ve dilsel belirlemelerin realiteyle ilişkisinin nasıl kurulduğunun veyahut da realiteden, gerçeklikten ne kadar yola çıkıldığını anlamak. Şimdi biz birtakım söylemlerin eşliğinde bazı şeyleri gerçeğin kendisine gitmeden, realitenin, gerçekliğin kendisine gitmeden (gerçeklik ve realiteyi aynı anlamda kullanıyorum) hazır kalıplarla düşünüyoruz ve onlara sahip olmadıkları, zaman zaman hak etmedikleri birtakım değerler at-

fediyoruz. Burada yine İaonna Kuçuradi'ye başvuracağım ben. Kuçuradi'nin üç belirlemesi var. Gerçek anlamda değerlendirme. Doğru değerlendirme diyor buna. Değer biçme ve bir de değer atfetme. Biz galiba çoğunlukla, bir takım yapılara tözsel açıdan bakanlar onlara birtakım değerler atfediyoruz, değerler biçiyoruz. Onda olmayan şeyleri varmış gibi görmeye çalışıyoruz. Olanı biteni koşulları içerisinde doğru bir biçimde değerlendirmeden çoğunlukla düşünme tembelliğinden, hazır kalıplar içerisinde değerlendiriyoruz. Bunlar adeta apriori olarak kafamıza işlemiş, sanki onlarla dünyaya gelmişiz gibi, onlarla birlikte olup bitene bakınca da birtakım tözsel yapılar var sanıyorum; yani bir kavramı bile şu kalem kadar var zannediyoruz. Oysa kavramlar tamamıyla düşünme dünyasında olan şeyler. Ve ancak olsa olsa dile getirilecek şeylerdir. Ama onların dışında da bazı şeyleri biz kendimiz atıflarda bulunarak, değer biçmelerde bulunarak sanki bir kalem vb. kadar varmış gibi düşünüyoruz. Şimdi düşünün, bir taraftar grubunun taraftarı olduğu bir futbol takımının yenilgisi sonucunda düştüğü durumu. O kadar önemlidir ki onun için. O kadar değer atfetmiştir ki, töz gibi, sanki bir eşya gibi, nesne gibi vardır her şey. Ele avuca gelir gibi bir şey olarak görmektedir o kişi bütün bu duygularını, düşüncelerini. Mesela insanlar namusum için yaşıyorum derler. Ama bu namustan ne anladıkları hiç açık değildir.

Ne anlıyor acaba? Gerçek anlamda erdemli olmak, insanlara saygılı olmak gibi bir şeyi mi anlıyor? Yoksa ne bileyim kız çocuğunun kısa etek giymesini mi anlıyor? Veya eşinin aşırı makyaj yapması durumunda alabileceği tepkiyi mi anlıyor? Ya da bir kadının geç vakit sokağa çıkıp çıkmaması durumundaki birtakım şeylerle mi bağlantı kuruyor? Diyeceğim şu: tözsel olarak düşündüğü zaman insanlar kalıplarla düşünüyorlar, sanki öyleymiş, gerçek olarak, bir nesne olarak kavramlar varmış ve hiçbir zaman değişmezmiş gibi düşünüyorlar; vaktiyle nasılsa aynen devam ediyormuş gibi sanıyorlar. Oysa bunlar değişen şeyler. Kavramlarımız bizler gibi, insanlar gibi tarihi olan şeylerdir. Dolayısıyla ilineksel yapılarla biz iç içeyiz, varlığımız, tekil varlığımız bir takım özelliklerin toplamı. Sabit hiçbir şey yoktur. Ama burada da tabii ortaklıkları kurmak zorlaşacaktır. Burada kişiye çok iş düşecektir. Daha derinlemesine düşünecektir ve her ortaya koyduğu görüşü gerekçelendirmesi gerekecektir. Doğal olarak burada da bakın yine sorun var. Gerekçelerini nereden devşirecektir? Gelenek ve göreneklerden mi? Yoksa olup bitenlerin analizinden mi, çözümlenmesinden mi bunu çıkaracaktır? Bu da yine insanın üzerinde durduğu bilgi basamağına bağlı olan şeyler, içinde yaşadığı koşullara, çevreye bağlı olan şeyler diye düşünüyorum. Gerekçeler nereden devşirilecek? Gerekçeler olabilir ama bağlantılı düşünce yine de gerçekleşemez. Gerekçeler de insanlar neyi ölçü alacaktır? Burada ben bilgiyi çok önemsiyorum. Bunların bir kısmı bilimsel bilgiyle örtüşebilir ama tümüyle değil, felsefi bilgi burada gündeme gelecektir yine. Ayrıca bizzat hayatın kendisine yönelme, hayatı gözlemlemeye çalışma. Burada da tabii her gözlemin arkasında kuramsal bir yön olacağı için, olması gerektiği için bütün bunların verimi, insanın olup bitenleri daha iyi değerlendirmesini, onlara değer biçmek veya değer atfetmek gibi bir tavrın ötesine geçmesini sağlayabilir. O nedenle hep tekrarladığım, tekil olanın varlığını önemsemek, o tekil olanın varlığının da tözlere veya tözsel yapılara bağlı bir varlık değil, birtakım özelliklerin toplamı olduğunu görmek gerekiyor ve bunların aralarındaki bağlantıları da bilgiye dayalı bir tutumla kurmak gerekiyor. Bilmiyorum yeterli oldu mu?

Kitaplarınızdan okuduğum kadarıyla tözsel değil de ilinekçi bakış açısını önemsiyorsunuz. Bunu burada tekrar belirttiniz. Yine bildiğim kadarıyla Marksist bilgi kuramının ölçütlerniden biri de tözler yerine ilinekleri kabul etmesidir Bu anlamda sizi Marksist olarak değerlendirebilir miyiz?

- Bilemiyorum. Mutlaka bir izm içerisinde olmak gerekiyor mu? Açıkçası ben kendimi bir izm içerisinde görmüyorum. Biraz önce iki oturum arasında konuşmuştuk yine. İzmler açısından düşüncelere bakmak felsefe tarihçilerinin daha çok işidir. Çünkü biz hep bir şeyleri belli birtakım kavramsal veya dilsel çatılar altına sokmak isteriz. Adeta birtakım çekmeceler yerleştirmeye çalışırız. Ben kendimi tam da bu "izm"in içinde göremiyorum. Ama siz beni söylediğiniz biçimde değerlendirebilirsiniz. Gerekçelendirmek koşuluyla böyle değerlendirebilirsiniz.

- O halde ben bir öğrenciniz olarak töze karşı ilinekleri önemsemenizi gerekçe yaparak sizi Marksist bilgi kuramına yakın buluyorum. Buna itiraz eder misiniz?

- Sadece bu noktalarda hayır, itiraz etmem.

Yine bu töz ve ilenek bağlamında son olarak şunu sormak istiyorum. Size bilim veya düşün adamı denmesine "hayır ben bilim kadınıyım" dediğiniz oluyor mu? Bu konuda bir sıkıntınız var mı?

- Hayır. Çünkü orada ben adamı nötr olarak alıyorum. Cinssiz görüyorum. Bu konuda hiçbir zaman bir sıkıntım olmadı.

Sürecek

Öykü

KEMAN SESİNE KOŞAN YÜREK

Nafia Altıok İREN

Pastel renkli baharın ortalarında bir gün. Göz alabildiğine uzanan asma bağları arasında gürültülü bir otobüste yolculuktayım. Gün batımı yaklaşmış, sarı ışınların yansıdığı yorgun gözlerimizle, akşamın karanlığına teslim olmamak için direnen doğanın renklerini izliyoruz. Uzaklarda denizin soluk mavi çizgisi gökyüzünün renginde erimeye başlamış. Hava iyice kararmadan otobüsümüz bir kıyı kasabasına ulaşıyor.

Bundan önce görmediğim, ama yıllardır düşlerimde sokaklarını gezip, çınar altlarında rüzgarın sesini dinlediğim, balıkçı sandallarıyla denizine açıldığım kasabadayım şimdi. Cılız bir sokak lambasının altında, gideceğim sokağı anımsamaya çalışıyorum. Yıllar ötesinden duyulan, yara almış bir erkek sesinin eşliğinde, sararmış yapraklara basarak kasabayı adımlıyorum.

Otobüsten iner inmez annemin pişirdiği gözlemenin kokusu sarıverir beni, alışkın adımlarla koca çınara doğru yürürken tanıdık yüzleri görürüm, kasabamın evleri, sokakları mis gibi yosun kokar... denize kavuşan sokaklarda, kapı önlerinde balıkçı ağları vardır... köşede, yılların eskittiği izbe bakkal, çocukluğumun şekerleriyle, misketleriyle karşılar bu büyümüş çocuğunu..."

Bakkalın eskimiş çerçeveleri, camları yine tozlar içinde. Yıllar öncesinin puslu sesinin yardımıyla sokaklarda yürüyorum. Güz yaprakları öbek öbek ağaç altlarında toplanmış. Akşamın karanlığı beni ürkütüyor. Sokağın ucundaki tek katlı evi görüyorum. İçimi titreten ses yetişiyor yardıma.

Toprak sokaktaki tek katlı evde geçti çocukluğum... evimizin arkasında, zerdali ağaçlarıyla dolu geniş bir bahçemiz vardı... annem her yavrusu için de bir kavak ağacı dikmişti... bahçenin ardında sırtını mor dağlara dayayan asma bağları uzanırdı... o bağların arasında yaşama dokunmaya başladım...

Sırtımdan hafif ürpertiler geçiyor. Tahta kapının önünde durdum, tokmağı tıklattım. Akşamın sessizliğinde bir değişme olmadı. Yine vurdum, içeriden sesler geldi. Kapının altından bir ışık süzüldü, tahta kapı açıldı. Saçlarını yemenisinin altına saklamaya çalışan yaşlıca, kısık gözlü bir kadın beni tanımaya çalışıyordu. Göz göze öylece durduk. Daha çok dayanamayıp, iç çekerek boynuna atıldım... Sarıldık, sarıldık...

Beni, sedirlerine kilim serili, duvarları çivit katılmış kireç badanalı bir odaya aldı. Her şey temizlik kokuyordu. Sonra topraksı yüzüyle baba geldi, gözlerine bakamadan kavruk elini öptüm, sonra da kardeşler geldi... Sedirlere, şiltelere oturduk, konuşamıyorduk. Küçük sessizliklerle parçalanan sözcüklerim gelememe nedenimi anlatmaya yetmiyordu. Bir gece için geldiğimi, sabah ilk otobüsle yaşadığım kente döneceğimi söylerken; köşede, duvara asılı soluk fotoğrafı gördüm. Üzerine üçgen bir dantel seriliydi. Uzaktaki günlerimin utangaç gülümsemeli unutulamayan gözleri, yüreğime dolmaya başladı.

Gözleri bu kez sitemliydi, buruk bir sesle sordu:

- Nerelerdesin, annemi, babamı, kardeşlerimi bunca yıldır niye aramadın? Sokaklarında ayak izlerim, havasında soluğum olan buralara neden gelmedin?

- Gelemedim, dedim. Gelemedim. Çok istedim, kaç kez otobüs bileti alıp da, sokak kapısından, otogardan geri döndüm biliyor musun?

Ağlamamak için dudaklarımın içini ısırdım. Gözlerimi gözlerinden ayırmadan el yordamıyla çantamdan sigaramı çıkardım. Bir el sigaramı yaktı, sonra kapanan bir kapı sesi duydum, yalnız kalmıştık. O ve ben. Uzun, upuzun ayrılıklar sonrasında gözlerimizle birbirimizi yudumluyorduk. Sigara dumalarının arasından gizemli bir bakışı vardı. Derinden bir keman sesi duydum. Ses çoğalmaya, odayı, evi, kasabayı, evreni doldurmaya başladı. Keman sesiyle birlikte yılların yakıcı özlemi de devleşiyordu.

- Hâlâ çalıyorsun, dedim.

- Evet, üniversite günlerimden bu yana. Bir gün yalnız senin için çalmayı ne çok istemiştim. Bunu anımsıyor musun?

Konuşamıyordum, başımı salladım. O günlerde teksir makinalarının sesini bastıran duygu yüklü notalar, bugünün sessiz odasında duvarlara, per-

delere asılı kalıyor, zarif parmakları tellerin üzerinde kayarken, notaların arasından bana pırıltı bir yumuşaklıkla bakıyordu.

Elini uzattı, yüreği gibi sıcaktı. Sıkıca kavradım, parmaklarımı parmaklarına kenetledim. Teninin kokusunu içime çekiyordum. O günden bu yana sakladığım kanlı gömleğindeki kokusunu yine bulmuştum.

- Bırak kendini bana, gel seninle biraz dolaşalım, dedi. Pencereden dışarı süzüldük.

- İşte bu sokaklarda çember çevirdim, topaç döndürdüm. O zamanlar tüm sokaklar topraktı... şu çınarın altındaki ahşap evde doğmuşum... neredeyse yıkılacak... ben o evde doğduğum için ninem orayı terk etmiyormuş... gözleri de görmüyormuş artık... yalnız benim görüntülerimle yaşıyormuş...

Keman sesini dinleyerek sokaklarda dolanıyoruz. Sokak çeşmesinden bana avucuyla su içiriyor, balık ağlarına takılmış istiridyeleri topluyoruz. Elim birden boşlukta kalıyor, yine o yitirme korkusu bedenimi sararken ona sesleniyorum.

Yüksel'im elimi bırakma n'olur, diyorum.

Tutamazsın elimi. Unuttun mu, patlamada kollarım da kopmuştu. Az öncekiler bir düştü. Ben artık sana sarılamam, saçlarını okşayıp gözyaşlarına dokunamam. Ellerinin sıcaklığını yine yaşayabilmem için saçlarımı, yanaklarımı okşasana biraz.

Yüksel'imin kuzgun karası saçlarında parmaklarım dolanırken, keman sesi daha da yükseliyor. Ağustos böceklerinin, gece kuşlarının seslerini bastırıyor. En ince telden, en tiz notalar gecenin karanlığına yayılıyor. Yüzümü onun yüzüne sürüyorum, ateşler içindeyim, kavrulan bedenim yarım bıraktırılmış duygularla sarsılıyor, soluklarımız birbirine karışmış... Zamanı durdurabilmek istiyorum.

- Gel şu tepeye tırmanalım, bak sana ne göstereceğim, diyor fısıltıyla.

Gece yelinin serinliği yüzümüze, bedenimize çarparken, uçar gibi tepeye tırmanıyoruz. Bir çınar ağacının altında O'nun kolsuz ve bacaksız bedenine sarılarak, omuzuna yaslanıyorum. Ay ışığı utangaç dokunuşlarla denizi okşarken, kemanının sesinden anılarımızdaki bestelerin adagio'larını dinliyoruz. Birlikteyiz, tenim O'nun esmer, sıcak tenini anımsamaya başlıyor. Yüzünü uçuşan saçlarıma bastırarak uzun soluklarla kokluyor, saçlarımız birbirine karışıyor. 'Örmemişsin' diyerek yanaklarını korlaşan yanaklarıma sürüyor. Yıllar öncesindeki gibiyiz, gözlerimiz çekinceli bakışlarla bile birbirine bakamıyor.

- Bak burada ne var? diyor yine onun buruk sesi.

Eski bir manastır kalıntısı görüyorum. Duvarlarının büyük bölümü yıkılmış. Yerlerde duran, o kasabanın yüzyıl önceki adının yazılı olduğu kiremitleri gösteriyor. İçeri giriyoruz, köşede küçük bir baraka var.

- Birkaç hafta burada saklandım. Yüzyıl kadar önce burada genç papazları yetiştirirlermiş. Buradan başka ülkelere dağılırlarmış. Sana bir sır vereyim mi? Kurtuluş Savaşı sırasında burada kim saklanmış biliyor musun?

Başımızın üzerinden gece kuşları geçiyor, kanat seslerinden onun sözlerini duyamıyorum.

Yüzünü bakıyorum. Ay ışığında çökük gözaltlarını, kalın bıyıklarını, uzamış sakallarını seçiyorum. Akamayan gözyaşlarının parıldadığı gözlerinde öykülerimiz saklı. Parmak uçlarımla pırıltılara dokunmak, öpmek istiyorum. Dudaklarım hafifçe titriyor. Yıllarca gözleriyle anlatarak yetindiği sevgisini yine dile getirmiyor. Ben de susuyorum. Arkadaşlarımızı soruyor: ona uzun uzun anlatıyorum; o patlamada kaç kişi öldüğünü, yaralananların nasıl yakalandıklarını, onları da daha sonra nasıl yitirdiğimizi, evlenenleri, çocuklarına onların isimlerini verdiklerini, şiirlerimizde, öykülerimizde nasıl yaşadıklarını, yıllar sonra dosyalarımızdan gün ışığına çıkartıp, kitap haline getireceğimizi, çocuklarımızın da onların destanını okuyacaklarını söylüyorum. Gülümsüyor.

Sonra ona belli etmeden olmayan bacaklarına, kollarına bakıyorum. Sarkan kanlı et parçalarını, damarlarını görüyorum. Kendi bacaklarımdan, kollarımdan utanıyorum.

Yakında tan ağaracak, diyor. Sesi çok umutsuz. Ayrılık zamanının acımasızca yaklaştığını bilen iki sevgiliyiz. Bir keder bulutunda sarmaş dolaş oturuyoruz. Evreni aydınlatıp, her şeyi görünebilir kılacak olan gün ışığının, benim görüntülerimi yok edeceğini biliyorum. Birden siyahı çok seviyorum, karanlığı çok seviyorum.

Yüksel'imin tepeye tırmanırken bedeninden damlayan kanlarını izleyerek, aynı yoldan kasabaya geri dönüyoruz. Evine, fotoğrafının asılı olduğu odaya giriyoruz. Kollarımdan bırakmamak için daha da sarılıyorum ama yavaşça kayıyor, olanca gücümle diretiyorum. Onu bir kez daha yitirmeye dayanamam. Bir patlama sesi duyuyorum. Toz bulutları, uçuşan eşyalar, kırılan camlar arasından, ağır çekilmiş film görüntüleri gibi onun parçalanan kollarını, bacaklarını görüyorum. Bilinmeyen bir senfoninin final müziği en yüksek tonda çalınırken her yana barut kokusu yayılıyor. Çığlıklar, siren sesleri, megafondan yayılan mekanik duyurular arasında bir keman teli tüy misali döne döne elimin üzerine konuyor, avucumda sıkarak göğsüme bastırıyorum.

Tırtıl

Yahya Ünal'a

Bizi unuttuğumuz bahara
Götüren canlı yeşil: Küçücük;
Görünmez bir life asılmış,
Yükseltiyor kimsesizliğini: Orada,
Söğüt yarağında ilk büyük ödülü: Koca
Yaşam besleyecek soluk. Bir yapraktan
Ötekine, nazından arınmış
Şuh gövde an gelir ona yetmeyecek.
Tutunmasız mavileri arayacak, ağızsız
Türküleri. Yolcu odur,
Sessizliğin anayurdunu bilen.
Bir bakışla bir dokunuşla
Nice gömülü seviyi
Dirimlendiren. İzleğini bir sen bileceksin,
Uzak denizlerden hüzünlü bakışını ayırmadan,
Bir de Kızılırmak tuncunda
Yüzü henüz dövülmemiş Kapadokyalı Çocuk.

Mehmet Akif TUTUMLU

Yüksel'im, bir tanem, sevgilim, sensiz yaşamı sürükleyemiyorum, diye yakarıyorum, çırpınıyorum. Sesim gittikçe boğuklaşıyor.

Kapı vurulması duyuyorum, netleştiremediğim çizgileriyle anne odaya geliyor, yakında ilk otobüsün kasabaya geleceğini söyleyerek başını eğiyor.

Ben de kollarımı, bacaklarımı orada bırakmış; sesleri, kokuları, notaları ve acılarımı yeniden yüklenerek, odadan dışarı çıkıyorum. İçim ağrıyor. Evdeki yaşlı anne ve babanın ellerini öpüyorum. Gün yakında doğacak gibi. Yıllarca düşlerimde varolacak tek katlı evе bir kez daha bakıp, sabahın külkaranlık serinliğine dalıyorum. Otobüsün ışıkları görünüyor. Durup beni alıyor, yola koyuluyoruz. Kasabanın çıkışında, uzaktaki tepeye bakıyorum, eski manastırı görmeye çalışıyorum, göremiyorum. Ama, oradan yükselen keman sesini duyuyorum. Puslu düşlerimin kıyı kasabasından uzaklaşırken, yüreğim o keman sesine doğru koşmaya başlıyor.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

15 Ağustos Salı

"17 Ağustos Bildirgesi" başlığıyla gazetelerde bir duyuru... Bu duyuruda geçen yılın yıkımı anlatılıyor... yurttaşlar örgütlenmeye, devlet göreve çağırılıyor.

16-17 Ağustos günlerinde karalar giyeme, evlere, işyerlerine kara bayraklar asmaya, 17 Ağustos gecesi de sokağa çıkmaya çağrılıyor.

Birçok derneğin ortak bildirisi bu. Bildiride iki nokta var. Birincisi biçimcilik. Karalara bürünmenin, geceyi sokakta geçirmenin, düdük çalmanın, ne anlamı var, ne etkisi var. Hiç.

İkinci nokta şu. Bildirinin 6. maddesi şöyle, " devleti, anayasanın kendisine yüklediği görevi yerine getirmeye, afetlere karşı can ve mal güvenliğimizi sağlamaya çağırıyoruz."

Bunu okudukta güldüm. Devlet, n'apacağını bilmiyor da, bunlar devleti göreve çağırıyor. Devlet bu duyuruyu okuyacak, "İyi oldu. Ben n'apacağımı bilmiyordum. Duyurunuzu okudukta, bunu anımsadım" diyecek.

Tabii böyle duyurular, devletin umurumda değil. Bu, işin bir yanı... İkincisine geldikte... Bu dernekler, halkın siyasallaşmasını önlüyor.

Şu kesin olarak bilinmeli. Ülke sorunları, dernek kurup devlete şunu yap, bunu yap demekle çözülmez. Sorunlar, halkın siyasal iktidar olmasıyla çözümlenir.

Devleti yöneten politikacılardan insani bir hareket bekliyor bu dernekler... İşte o politikacılardan biri... Köksal Toptan... Bu Toptan, Mehmet Niyazioğlu'ndan seçim harcamaları için 10 milyar almış.

Nasıl ortaya çıktı bu. Toptan'a 10 milyar veren Mehmet Niyazoğlu, hayali ihracatçıymış. Milyarlarca lira almış devletten. Toptan "Ne var bunda" diyor, "Herkes alıyor."

Doğru söylüyor. Herkes alıyor. Peki, milyarlarca liraları, kim kime karşılıksız verir.

Herşeyden önce devletin bu tür kişilerden kurtarılması gerekir. Kurtarma harekatı, derneklerle olmaz.

Bu dernekler, hiç olmazsa, üyeleri için aydınlanma, bilinçlenme seminerleri yapsa... o da yok. Önerdikleri şu. 16-17 Ağustos'ta karalara bürün... düdük çal.

Oturmuşlar, kafa patlata patlata bunu bulmuşlar. Ne buluş amma.

17 Ağustos Perşembe

Bir yıl önce yerle bir oldu Marmara... Bir yıl oldu, değişen bir şey yok. Yeni bir yer sarsıntısını... yeni bir yıkımı bekliyoruz.

Peki, niye böyleyiz... niye sorunlara çözüm üretemiyoruz. Düşünemiyoruz da ondan. Betül Çotuksöken düşünme için şöyle der, *"Varolan, ne türden olursa olsun, ancak insan düşünmesinin kavram kurma etkinliği aracılığıyla gerçekten varolmaktadır."* (Betül Çotuksöken, Kavramlara Felsefe ile Bakmak, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998). Afşar Timuçin, *"Duyu izlenimini kavramlara dönüştüren anlık sürekli usa vurmalar yapar, aralıksız süren tümevarımla ve tümden gelimlerle sağladığı bileşimler ve ayrıştırmalarla kavramları oluşturur, kavramların içeriklerini zenginleştirir, kavramlar arasında ilişki kurarak fikirlere yükselir. (...) Kavramları edilgin bir algının kendiliğinden ürünleri olarak değil, bilincin nesnelliğe kavuştuğu noktada dış dünyanın bizde içselleşmesini sağlayan bilgi biçimleri olarak görmek doğru olur."* (Afşar Timuçin, Felsefe Sözlüğü, İnsancıl Yayınları, İstanbul 1998)

Kavramların kaplamı, içlemi doğru bilinmezse, "kavramlar edilgin bir algının" ürünüyse, düşünemeyiz. Betül Çotuksöken bu duruma "ses çıkarma" diyor. "Ses çıkaran" kişi kesinlikle düşünemez, laf cambazlığı yapar. Ben, Türkiye'de büyük çoğunluğun, yüzde 99,9'un bu durumda olduğunu, düşünemediğini, "ses çıkardığını" söylüyorum. Ses çıkardığı için sorunu kavrayamıyor... çözüm üretemiyor. Şimdi size Türkiye'de ses çıkaran, yüzde 99.9'un tipik temsilcisinden örnek vereceğim. Bu tipik temsilcinin adı Gülay Göktürk. Sabah gazetesinde yazıyor. Bu ses çıkaran geçende Gülen Cemaatı için misyoner sözcüğünü kullanmış. Bir okuru da misyonerlik Hıristiyanlarda olur, İslamda olmaz demiş. "Ses çıkaran" Gülay Göktürk okuruna şöyle yanıt veriyor. *"Evet, terimin Hıristiyan terminolojisinden aktarma olduğu doğru... Ama beni terminoloji değil, kavram ilgilendiriyor. Ve bu terim, İslam'ın Türkiye'deki durumunu çok iyi açıklıyor*

Ben bu kelimeyi kullanarak bir taşla iki kuş vuruyorum."

Şimdi duralım. Gülay Göktürk, kavram diyor, terim diyor... kavram, terim dediklerine daha sonra kelime diyor. Bütün bunlar ne anlama geliyor. *"Kavram, zihnimizde, düşünülmüş olan herhangi bir şeye işaret eder, terim ise zihnimizde düşünülmüş olan şeye ilişkin tasarımın dilsel işaretidir."* (Doğan Özlem, Mantık, Ara Yayıncılık, İstanbul 1991)

Bütün bunlardan sonra, şunu söylüyorum. "Beni terim değil, kavram ilgilendiriyor" demek son de-

rece güldürücü bir yanlışlıktır.

Peki kelime n'oluyor. Doğan Özlem şöyle diyor, *"Dilsel/fonotik bir işaret olarak terim, bir sözcük, bir kelimedir; ama her sözcük terim değildir."*

Ses çıkaran Gülay göktürk'ün yazısını dikkatle okudum, bakalım işi nasıl çözecek diye. Çözmüyor. Laf cambazlığı yapıyor.

"Edilgin anlıkla" başka bir şey yapamazdı.

Türkiye böyle işte.

Cumhuriyet'de Seçil Karal Akgün, 18 Ağustos 1999 akşamını şöyle anlatıyor, *"18 Ağustos akşamı saat 20.00 civarında Yalova'ya ulaştığımızda karanlık, sessiz bir ölü kentle karşılaştık. Oysa göçük altında kalanları kurtarmaya çalışan sivil ve askeri ekipler, projektörler, ambulanslar, sağda solda aydınlatılmış sağlık istasyonları göreceğimizi sanmıştık. Çınarcık da aynı sessiz karanlık içindeydi."*

Betül Çotuksöken şöyle diyor, *"Kendi başına varolan düşünmeye konu olmadığı sürece, bulanık bir varoluşa sahiptir; ancak düşünmenin konusu olduktan sonra bu bulanıklıktan sıyrılır ve artık bundan böyle de genellikle bilgiye açık bir varolan olarak varoluşunu sürdürür."*

Yersarsıntısı, büyük çoğunluk için bulanık bir varolan. Dolayısıyla düşünmenin konusu olamıyor. Bunun için heryer "sessiz karanlık içindeydi."

"Sessiz karanlık" devam ediyor.

19 Ağustos Cumartesi

Cumhuriyet Bilim-Teknik, Deprem Özel Sayısı hazırlamış. Dergiyi baştan sona dikkatle okudum. *İstanbul Ne Kadar Kayıp Bekliyor ve Önlem Öneri*leri başlıklı yazının yazarı Erol Kulaksızoğlu, *"Deprem kapıya dayanmıştır"* diyor.

Erol Kulaksızoğlu'na göre yersarsıntısının yıkımını en aza indirmek için İstanbul'da *"10.800 konut binasının acilen onarımı veya yıkımı, 91.200 konut binasının acilen güçlendirilmesi gerekmektedir."*

Enis Kortan, Türkiye'de betonarme binaların nasıl yapıldığını anlatıyor yazısında. Bizde binalar göz kararıyla yapılıyor. Enis Kortan n'apılması gerektiğini de söylüyor.

Ama biz yersarsıntısına karşı yapılması gerekenleri yapmayız, yapamayız, yapmayacağız. Bugün yapılan tek şey, kapıya dayanan yersarsıntısını beklemek.

İngiliz jeolog Dan Mc Kenzie şöyle diyor, *"İzmit'te inceleme yapan mühendislerden anladığıma göre binaların yapımında deniz kumu kullanılmış. Deniz kumu tuz içerir. Zamanla bu tuz binanın yapımında kullanılan çeliğin paslanmasına ve çürümesine neden olur. (...) Eğer kum, suyla yıkanarak tuzdan arındırılsaydı çeliğin paslanması önlenebilirdi ve bu 20-30 bin kişinin ölmesine neden olmazdı.*

Bizi çok iyi tanıyan Kenzie şöyle diyor, *"Ancak sizinle bahse girerim, imar yasaları yine de değişmeyecektir. Ve yine bahse girerim bütün bu saydıklarımın hiçbiri gerçekleşmeyecektir."*

Ne tuhaf bir halk. Kadercilik, vurdumduymazlık, sorumsuzluk milimetresine kadar içimize girmiş. Büyük bir yersarsıntısı bekleniyor, hepimiz yan gelmiş oturuyoruz.

Halk, tabii kendiliğinden bu duruma gelmedi. Yöneticiler, kolayca yönetsinler diye halkın bilincini... insanca yaşama özlemini dumura uğrattılar. Halkın, siyasal, kültürel örgütlenmesini önlendiler.

Şimdi işte uyuşuk uyuşuk yersarsıntısını bekliyoruz. Mustafa Erdik, tam yetki verilseydi, yapacaklarını anlatıyor. Halk, ciddi bir baskıyla Mustafa Erdik'i tam yetkili yapamıyor.

Hepimiz şiddetli bir yer sarsıntısını bekliyoruz.

29 Ağustos Salı

Bir soru. Yazarla politikacıyı ayıran en önemli nokta nedir. Politikacı, amacına ulaşmak için taktik yapar... şaşırtmaca verir. Mustafa Kemal, bu tip politikacıya tipik bir örnektir. Anadolu'da, saltanatı, hilafeti düşmandan kurtarmak için mücadeleyi başlattı. Saltanatı, hilafeti kaldıracağını, cumhuriyeti kuracağını hiçbir zaman söylemedi.

Bundan ötürü politikacıya kızılmaz. Politikacının yapısı böyledir.

Yazara geldikte... yazarın tek bir amacı vardır. Doğruları söylemek, okuru aydınlatmak. Yazar, taktik yapmaz, şaşırtmaca vermez. Ama bugün Türkiye'de yazarla politikacı tipi birbirine karışmış durumda. Bu karışımın tip örneklerniden biri Ali Bulaç.

Ali Bulaç, bugün *Zaman*'da *Devlet, Laiklik ve Özel Hayat* başlıklı yazısının bir yerinde şöyle diyor, *"24 Ağustos 2000 günü gece yarısı haberlerinde Kanal D, söz konusu 'irticai suçları işleyen bir devlet memuru' aynen şöyle tanımlıyordu:*

1. İçki içmiyor,
2. Eşinin başı örtülü,
3. Kadın eli sıkmıyor,
4. Evinde haremlik selamlık uyguluyor,
5. Eşi çarşaf giyiyor,
6. Eşi evden çıkmıyor,
7. Bazı tarikat yurtlarına gidiyor ve oradaki öğrencilerle namaz kılıyor."

Ali Bulaç daha sonra bu yedi noktanın bir müslümanın yapması gereken şeyler olduğunu söylüyor. Daha sonra şöyle devam ediyor Ali Bulaç, *"Bunları değil suç unsuru olarak göstermek; kamusal hakların kullanımında bir kriter saymak, küçümsemek, tahkir etmek, alay konusu dahi yapmak, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünün teminatı gören bir hukuk devletinde suçtur."*

Doğru söylüyor Ali Bulaç. Ama bu doğruyu söylerken taktik yapıyor, şaşırtmaca veriyor. Çünkü burda sorun bir müslümanın o yedi noktaya göre yaşaması değil. Ali Bulaçlar, Türkiye'de herkesin bu yedi noktaya göre yaşamasını istiyorlar. Kavga-

nın verildiği yer burası. Bunun net örneği Refah'lı belediyelerin işlettiği lokantalarda içki içilmemesi. Ben, müslümanın içki içmesine karışmıyorum. Ama müslüman "sen de içmeyeceksin" diyor bana.

Ali Bulaç amacını önce müslümanlarla sınırlıyor. Gücü yeterse bunu herkese zorunlu uygulayacak. Zorla. Döverek, hapse atarak, öldürerek...

Ali Bulaç, gerçekten yazar olsaydı amacını dosdoğru söylerdi. Tabii o zaman hapse atılırdı.

Mücadele verdiği ülkü için eziyet çekmekten, aç kalmaktan korkuyor.

Tabii üzülüyorum Ali Bulaç'ın saklanmasına. Bunun için tam özgürlük istiyorum. O zaman Ali Bulaç, politikacı kimliğini belki atar, yazar olur. "Biz" der, "kuracağımız devlette, içkiyi kesinlikle yasaklayacağız, kadınlar sokağa çıkamayacak."

O zaman anlaşılır, kimin özgürlükçü olduğu...

2 Eylül Cumartesi

Arkadaşımız Sevim Gündüz, *Matematik Seminerleri*'nde hepimize matematiği sevdirdi. Sevim Gündüz, yeri geldikte, yaşanmış öyküler anlatarak ağırlaşan havayı da dağıttı.

İşte anlattıklarından biri. Amerika'da bir okulda, okul yöneticisiyle tanışıyor. Yönetici aslında tarih öğretmeniymiş. Tarih öğretmenliğini bırakmış, yöneticilik yapıyormuş. Sevim Gündüz, bunun nedenini sordukta, "Tarih öğretiyorum diye yalan söylemekten bıktım" demiş.

Bizde de böyledir bu. Tarih öğretiyoruz diye durmadan yalan söylerler. Feridun Andaç da bunlardan biri.

Bakalım n'apacak Feridun Andaç. Sessiz mi kalacak, yanlışını mı düzeltecek, yoksa sözü mü dolandıracak.

Bekliyorum.

4 Eylül Pazartesi

Günler kısaldı. Yavaş yavaş kış geliyor. Güz mevsimini yaşayacak mıyız, bilmiyorum, sıcaklar, bunaltıcı sıcaklar devam ediyor.

Yağmuruyla, karıyla, soğuyuyla kışı bekliyorum. Kış mevsimini, yaz mevsiminden daha çok seviyorum. Gerçi yaz, daha az masraflı ama, bunaltıcı sıcaklar, beni çok rahatsız ediyor. Gece, buram buram terlerken rakı içmenin tadı yok.

Bu yaz bir çok roman okudum. Şunu söylemeliyim. Selimoviç'in *Derviş ve Ölümü*, beni en çok etkileyen roman. Üçüncü kez, yine zevkle okudum. Tip-kişilik yaratmada, insan çözümlemesinde son derece başarılı Selimoviç.

Şimdi bir kez daha Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü okuyorum. Güzel bir roman Saatleri Ayarlama Enstitüsü.

Muzaffer Oruçoğlu'nun *Uçurum Geyikleri*'ni de okudum. *Uçurum Geyikleri* estetik nesne olamamış bir roman.

Neden.

Oruçoğlu, işlevsiz benzetmelere tutsak olmuş bir yazar. Bundan ötürü dil, yaratıcı gücünü yitiriyor. Oruçoğlu için dil, benzetme yapmaya yarayan bir araç.

Şunu hiçbir zaman unutmamalı. Yazar, romanda "felsefe konuştular" diyemez. Bu konuşmanın nasıl olduğunu göstermelidir yazar. "Yürüdüler" "konuştular" "öldüler" demekle, dil buluşlarıyla roman yazılmaz.

Oruçoğlu, romanları üstünde bir kez daha durmalı.

Uçurum Geyikleri'nin kurgusu da rastlantısal. Geçmişle ilişkiyi hiç düşünmemiş. Postmodern bir anlatım bu.

İspanyol yazar José Saramago'nun *Körlük* adlı romanı da estetik nesne olamamış. Bu romanın niçin yazıldığını anlayamadım. Körleşme izleğini İspanyol yazar bu izleği berbat etmiş.

Herkesin kör olduğu bir toplumda bir kadın, göz doktorunun karısı kör olmuyor. Körlük o kadına bulaşmıyor. Niye... neden, belli değil bu. Yazar, keyfi bir davranışla kör etmiyor o kadını. Ama romanda keyfilik olmaz.

Daha birçok roman okumam gerekiyor. Tabii iş roman okumakla bitmiyor. Çok işim var kısaca söylersem.

9 Eylül Cumartesi

Birkaç gün önce güzel bir yağmur yağdı. Herkes kaçışırken ben yavaş yavaş yürüdüm. Bir güzel ıslandım.

Nasıl özlemişim yağmuru... yağmurda ıslanmayı.

Eskiden evlerde sarnıç vardı. Yağmur suyu biriktirildi sarnıçta.

Gazetelerde okudum. Kış, çok soğuk, çok şiddetli geçecekmiş. Öyle bir kış geçirdi İstanbul 1986 ya da 1987'de de. Bütün yolları kar kapladı. Bata çıka yürümüştüm karlı yollarda.

Benim sevdiğim, yağmurlu, karlı havalar yıkım oluyor İstanbul için. Denizin kenarındaki yolları bile su basıyor. Bunu bir türlü önlemedik. İlk kez yağmur yağmışçasına birbirine giriyor İstanbul.

Yağmura, yağmurun getirdiği yıkımlara çözüm bulamayanlar, yer sarsıntısına mı çözüm bulacak. Bir yer sarsıntısında allak bullak olacak İstanbul.

Yağmurdan sonra serinledi hava. Sabahın erken saatleri üşütüyor insanı. Ben de seviniyorum Üşümeyi severim.

Düşünürüm kimileyin. Bir tiren olsa... o tirene binsem... hep kar yağsa... tiren hep gitse. Arada dursa tiren... karlı yollarda üşüye üşüye yürüsem.. sonra tirene binsem. Tiren hep gitse.

Cenap Şehabettin Elhan-Çıta'da *"Son kalan mai tüyleri kovalar/karlar/ki havada uçar uçar ağlar!"* der.

YAŞAMIN GİDİŞİ

Ben kendimi akşamları sınadım
Zamanı çile çile sarar gibi
Sabah ışıklarını karşılamak için
Kırılmış kaygılı yorgun
Rüzgarların peşinden koştum
Uzak deniz düşleriyle
Ben kendimi saldım gün boyu
Ben kendimi akşamları korudum

Ben kendimi akşamları bıraktım
Göçmen kuşların kanatlarında
Nar çiçeği ufuklara işlenen
Dönülmez gidişlere
Bulutlar uzakları yağmurla örerken
İçimde kaygıyı uzun uzun yoğurdum
Ben kendimi ipe çektim gün boyu
Ben kendimi akşamları doğurdum

Ben kendimi eğirdim kopardım ördüm
Ben kendimi ince ince dokudum.

Afşar Timçuin

ATÖLYE BAŞLIYOR

"2. YILDA AYDINLANMA İÇİN

Afşar Timuçin	SÖYLEŞİ
Berrin Taş	EDEBİYAT
Cengiz Gündoğdu	FELSEFE, YAZARLIK
Ebru Oktay	SAĞLIK BİLGİSİ
Enver Akan	TİYATRO
Eren Omay	BİLİM ÜSTÜNE
Kemal Özer	ŞİİR SÖYLEŞİSİ
Mehmet Esatoğlu	TİYATRO,YAZARLIK
Mustafa Turan	TİYATRO
Orhan İyiler	SORUNLAR-BAKIŞLAR
Sarper Özsan	MÜZİĞİN GELİŞİMİ
Sevim Gündüz	YAZARLIK, MATEMATİK
Sungur Savran	EKONOMİ-POLİTİKA
Temel Demirer	YENİ DÜNYA DÜZENİ
Tevfik Taş	İDEOLOJİ VE GÜNLÜK HAYAT
Tüten Ang	İNSAN FELSEFESİ

İNSANCIL ATÖLYESİ'NDE"

Başvuru Adresi: Küçükparmakkapı İpek Sok. Zafer Han No:10 Kat:1 Beyoğlu/İstanbul
Telefon - Fax: (0212) 249 80 19 e-mail: insancil@insancil.com